

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Võrdleva õigusteaduse õppetool

Heleri Kivi

ISLAMI ÕIGUSE MÕJUST TÄNASES MAAILMAS

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Silvia Kaugia

Tartu

2015

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Islami õiguse olemus ja kujunemise ajaloolised pidepunktid.....	7
1.1. Islami õiguse olemus	7
1.1.1. Islami õigusteadus ja selle struktuur	9
1.2. Islami õiguse kujunemise ajaloolised pidepunktid	11
1.2.1. Eeldused islami tekkeks	11
1.2.2. Prohvet Muhamedi edulugu	13
1.2.3. Õiguskaliifid ja nende panus islami õiguse arengus	16
1.2.4. Juriidiliste isikute roll islami õiguse väljakujunemises.....	18
1.2.5. Õiguskoolkondade idee teke ning nende panus islami õigussüsteemi arengus	21
1.2.5.1. Hanafiitide õiguskoolkond	22
1.2.5.2. Malikiitide õiguskoolkond.....	22
1.2.5.3. Šafiitide õiguskoolkond.....	23
1.2.5.4. Hanbaliitide õiguskoolkond.....	24
2. Islami õiguse reformimise katsed, islami levik ja selle mõju Eestile	26
2.1. Islami õiguse reformimise katsed	26
2.2. Islami religioosne uuestisünd ja islami levik maailmas.....	29
2.3. Islami areng Saudi Araabias ja Türgis.....	34
2.3.1. Saudi Araabia kuningriik	35
2.3.2. Türgi Vabariik.....	37
2.4. Islami levik ning selle mõju Eesti ühiskonnale ja õiguskultuurile	40
2.4.1. Islami kogukonna väljakujunemine	41
2.4.2. Moslemite sotsialiseerumine.....	46
2.4.3. Islamist tuleneva ohu esinemine Eestis.....	50
3. Islami ja lääne konflikti olemus ning tagajärjed	54
3.1. Islami ja lääne konflikti olemus.....	54
3.2. Islami äärmuslik fundamentalism – selle olemus ja väljundid	55
3.3. Moslemite ja mittemoslemite kokkupõrked tänases Euroopas.....	59
3.3.1. Salman Rushdie juhtum Inglismaal	63
3.3.2. Muhamedi pilapiltide avaldamine Taanis	64
3.3.3. Islamiäärmuslaste rünnak Prantsusmaal.....	66

3.4. Konfliktide vältimise võimalused	68
KOKKUVÕTE	70
The Impact of Islamic Law in the world today.....	74
Kasutatud kirjandus	78
Kasutatud normatiivmaterjal.....	82
Kasutatud kohtupraktika	82
Lisa 1. Küsimustik vastuste kokkuvõttega	83

Sissejuhatus

Sõna islaam tähendab araabia keeles „Jumala tahteale alistumine“. Islami usk õpetab, et tõelise sisemise rahu saavutamiseks peab inimene end jumala tahteale allutama ning tema seaduste järgi elama. Moslem on igaüks, kes end jumala tahteale allutab, olenemata rahvusest, rassist, etnilisest taustast vms.¹ Moslemid elavad selle nimel, et tunnistada jumala ainulisust ja uskuda, püüdes jääda jumala tahteale kuulekaks.

Moslemi elu on kui suur katsumus, kuna moslemi käitumise järgi mõistetakse tema üle kohut teispoolsuses. Vastavalt moslemi eluviisile ootab teda pärast surma kas põrgu või paradiis. Islami usu kohaselt töötab tõeliselt tark inimene teispoolsuse tuleviku nimel.² Sectõttu peab iga moslemi teguviis olema kooskõlas jumala tahtega, mis on väljendatud Koraanis.

Islami õigussüsteem on väga omapärane. Islami õigus kuulub religioossesse õigussüsteemi, kus religioonil on õiguse kujundamisel põhiline roll. Islami õiguskultuuris on õigus ja religioon sulandunud kokku, moodustades ühtse terviku. Islami seadused moodustavad šariaadi ehk püha õiguse. Seega ei ole islam pelgalt religioonisüsteem, vaid ka sotsiaalse, õigus- ja poliitilise ideoloogia süsteem. Islami puhul on tegemist tervikliku elukäsitlusega. Sellest tulenevalt ei ole võimalik islami õiguse arengu uurimisel käsitleda islami õigust eraldiseisvana religioonist.

Islam on kiiresti kasvav religioon, mis on ristiuse kõrval muutunud teiseks mõjuvõimsamaks religiooniks. Islami järgijaskond kasvab aasta-aastalt ning islami puhul on tegemist maailmas üha enam mõjuvõimu omandava sotsiaalse, õigus- ja poliitilise ideoloogia süsteemiga.

Moslemikogukonna ümberasumisega lääne riikidesse on tõstatanud küsimuse kultuuridevahelise konflikti olemusest ja selle vältimise võimalustest. Selleks, et uurida kultuuridevahelise konflikti põhjusi ning otsida lahendusi konfliktide vältimiseks, tuleb analüüsida islami õiguse olemust ning selle arengut mõjutanud tegureid. Sellest tulenevalt on käesoleva töö autor seisukohal, et arvestades islami õiguse eripära, on vajalik analüüsida islami õiguse ajaloolist arengut. See aitab paremini mõista islami õiguse unikaalset ja universaalset iseloomu.

¹ K. Hommik-Mrabte. Mida peaks teadma islamist? Tallinn: Eesti Islami Kogudus 2011, lk 9.

² A. Seyfullah. Põrgu ja Paradiis. Tallinn: Eesti Islami Kogudus 2011, lk 29.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on leida vastus küsimusele, millised on need tegurid, mis on enim mõjutanud islami õiguse arengut ning miks on islami õiguse pinnalt tõusetanud küsimus kultuuride vahelisest konfliktist. Töös otsitakse vastust ka küsimusele, kas islam on vägivaldne või vägivaldiale õhutatav religioon ning millist mõju omab see tänapäeva maailmas. Kuna religioon ja õigus on islamis lahutamatud, siis kasutatakse neid mõisteid antud töös sünonüümidena.

Teema valiku aktuaalsust põhjendab asjaolu, et lääne ühiskondadel on raskusi moslemite sotsialiseerimisel, kultuuride vaheline suur erinevus viib pahatihti konfliktide tekkimisele, millest on kujunenud rahvusvaheline probleem. Arvestades terroriakte, on islami õiguse mõju uurimine väga oluline ka Eesti riigi jaoks, kuna Eesti, olles Euroopa Liidu ja paljude teiste rahvusvaheliste organisatsioonide liige, peab kujundama oma seisukoha moslemeid käsitlevas temaatikas, olgu selleks immigratsioonipoliitika, kohalike moslemite integreerimise programmid, juhised kaitsepolitsei ametile terrorismiohu ennetamiseks jne. Sellest tulenevalt on vajalik uurida islami õiguse võimalikke mõjusid maailmas, et olla valmis kultuuride vaheliste konfliktide vältimiseks või tekkinud konfliktide tagajärgede lahendamiseks.

Töös on tehtud Türgi ja Saudi Araabia õiguse ja poliitika võrdlev analüüs ning analüüsitud moslemite toimepandud vägivaldakuuritegusid Inglismaal, Taanis ja Prantsusmaal. Samuti on töö raamides viidud läbi sotsioloogiline küsitlus Eesti moslemikogukonnas. Küsimustikule vastas 8 respondenti. Ankeeti levitati vene- ja eestikeelsena e-posti teel töö autori isiklikku kontakti kasutades veebipõhises suhtlusvõrgustikus Facebook ning Eesti Islami Koguduse, Eesti Muhameedlaste Sunniitide Koguduse ja Mittetulundusühing Eesti Moslemid kaudu.

Magistritöö koosneb sissejuhatusest, kolmest peatükist, kokkuvõttest ning inglise keelsest resümeeist. Tööle on lisatud kasutatud materjalide loetelu ning lisa ankeediküsimustega ja neile antud vastuste kokkuvõttega.

Töö esimeses peatükis käsitletakse islami õiguse olemust ja selle ajaloolist arengut. Samuti leiab peatükis käsitlemist erinevate juriidiliste isikute ja õiguskoolkondade roll islami õiguse väljakujunemises.

Magistritöö teises peatükis käsitletakse islami õiguse reformimise katseid ja islami levimist maailmas tuues seeläbi välja fakti islami õiguse läänestamise püüdlustest. Nimetatud

kontekstis analüüsitakse kahe islami populatsiooni enamusega riigi – Türgi Vabariigi ja Saudi Araabia kuningriigi poliitilist, majanduslikku ja õiguslikku arengut. Islami rahumeelse arengu raames analüüsitakse islami levikut ning selle mõju Eesti ühiskonnale ja õiguskultuurile.

Töö kolmandas peatükis uuritakse islami ja lääne konflikti olemust, selle põhjuseid ning tekkinud konfliktide tagajärgi. Seoses 20. sajandi suure immigratsioonilainega algas suur moslemite sissetulek paljudesse Lääne-Euroopa riikidesse. Kahjuks on puudulik immigratsioonipoliitika ning võimetus tagada immigrantidele vajalik heaolu viinud tõsiste konfliktideni moslemite ja mittemoslemite vahel. Töös analüüsitakse niisuguseid konflikte kolme suure moslemi kogukonnaga Euroopa riigi – Inglismaa, Taani ja Prantsusmaa taustal.

Magistritöö kirjutamisel on kasutatud ajaloolist uurimismeetodit. Peamiste teoreetiliste allikadena kasutati W.B. Hallaqi, S.P. Huntingtoni, D. Wainesi K. Hommik-Mrabte, H. Holma ja V. Bartholdi teemakohaseid kirjutisi.

1. Islami õiguse olemus ja kujunemise ajaloolised pidepunktid

1.1. Islami õiguse olemus

Islami õigust iseloomustab ühtpidi selle unikaalsus ning samal ajal selle universaalsus. Islami õiguse unikaalsus väljendub selle jumalikkuses, tegemist on religioosse õigusega – kogu islami õigus ning ühiskonna elukorraldus põhineb üksnes Jumala Allahi sõnal, mis on kirja pandud 7. sajandil pKr ning mis oma algupäras kehtib tänaseni. Seega on islami õigus muutumatu, kuna see on Jumala avaldatud õigus. Teisalt on islami õigus universaalne. Islami õiguse universaalsus väljendub selles, et islam ei ole vaid konkreetse välja valitud rahva usk, vaid see on suunatud kõikidele inimestele siin maailmas, olenemata kodakondsusest, soost, varalisest seisust, geograafilisest asukohast. Islamis on väga oluline inimese usk, mitte inimese territoriaalne asukoht maailmas.

Islami õigus on tugevalt segunenud religiooni ja tavadega. Õigusnorme on õigusvälistest normidest raske eristada. Islami õiguses on primaarne roll religioonil ning õigus on religiooni üks tahk. Seetõttu reguleeritakse islami õiguses suhteid ühiskonnas n.ö religioossete õigusnormidega, millele lisanduvad traditsioonid. Selline õigusnormidega liidetud religioon koosneb:

1. teoloogiast, mis kehtestab dogmad ja selgitab, millesse usklik peab uskuma, ning
2. ettekirjutustest usklitele, kuidas nad peavad käituma ja kuidas nad ei tohi käituda.³

Islam koosneb esiteks religiooniõpetusest, mis rajaneb dogmal ja avaldab täpselt, mida moslem peab uskuma, ning teiseks koosneb see religioon šariaadist, mis põhineb usklite käitumisreeglitel. Šariaat moodustabki islami õiguse. See täpsustab, kuidas moslem peab vastavalt oma usule käituma tegemata vahet kohustuste täitmisel teiste isikute (tsiviilkohustused, almuse andmine) või Jumala ees (palvetamine, paastumine jne). Seetõttu on islami õigus keskendunud pigem isiku kohustustele kui õigustele. Sellest tulenevalt on islami õigus kohaldatav ainult moslemite vahelistes tehingutes, samas annab islami õigus juhiseid, kui mittemoslemid on konkreetsesse juhtumisse kaasatud. Islami juristid ja teoloogid on üles ehitanud täieliku ja detailse õiguse, mis põhineb jumalikul ilmutusel – ideaalse ühiskonna õigusel.⁴

³ S. Kaugia. Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – Riigikogu toimetised, nr 6, 2002, lk 72.

⁴ R. David, J. E. C. Brierley, Muslim Law. Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Comparative Study of Law. London: Steven&Sons, 1985, pp 455-456.

Islami usu keskne põhimõte on inimese otsene vastutus Allahi ees. Inimene, kes valib Allahile allumise, kohtab sedamaid jumalikku tahet, mis avaldub šariaadis ning püüab oma elu korraldada selle käskude järgi. Moslem peab võtma endale vastutuse ühiskondliku heaolu kehtestamise eest. Seega on seadus, Allahi tahte ja juhtimise konkreetne väljund, moslemite individuaalsele ja kollektiivsele identiteedile keskse tähendusega.⁵

Seaduse all mõistetakse siin Koraani kui islami õiguse olulisimat allikat. Koraan on viimane Jumala sõnum inimkonnale, mis edastati prohvet Muhamedile 23 aasta jooksul. Seetõttu peetakse Koraani Jumala otseseks sõnaks. Koraan on iga moslemi usu ja selle praktiseerimise allikas, mis käsitleb kõiki inimesi puudutavaid teemasid: elutarkus, õpetused, eelmiste prohvetite elu ja seadused, kuid põhiliseks teemaks on suhe Jumala ja inimkonna vahel. Koraan jagab ka juhiseid õiglase ühiskonna ja õiglase majandusliku süsteemi loomiseks ning inimeste õigele teele juhtimiseks. Koraan on iga moslemi elu juht. See on ainulaadne pühakiri, mida on üle maailma moslemid pähe õppinud 14 sajandit. Koraan on aluseks tervele islamimaailmale.⁶

Koraan koosneb peamiselt üldiselt sõnastatud ettekirjutustest õigest eetilisest käitumisest. Nt on Koraanis kirjas, et moslem peab halastama nõrkadele ja abitutele, et äritehingutes tuleb tegutseda heas usus, et kohtunikele ei tohi anda altkäemaksu ning inimene peab hoiduma liigkasuvõtmisest ja hasartmängudest. Samas ei täpsusta Koraan, millised õiguslikud tagajärjed kaasnevad, kui nimetatud käskudest/keeldudest kinni ei peeta. Enamik Koraanis sisalduvad käitumisreeglid sätestavad pigem palvetamise rituaale, paastumist ja palverännakut; isegi kui Koraan tegeleb juriidiliste probleemidega kitsamas mõttes, nt perekonnaõiguse valdkonnas, siis ei anna see integreeritud eeskirjade süsteemi, vaid lihtsalt annab lahenduse mõnele individuaalsele probleemile.⁷ Seega võib järeldada, et Koraan ei ole seadustekogu, vaid ettekirjutuste kogumik, milles on kirjas Allahile vastuvõetav ning usklikult oodatav ja lubatav käitumine.

Samas leidub Koraanis mitmeid viiteid seadusekuulekale käitumisele. Nt Koraani⁸ suura peatükis 2:168 on öeldud, et süüa võib kõike, mis on hea ja seaduslik. Koraani⁹ suurast 2:282

⁵ D. Waines. Sissejuhatus islamisse. Tallinn: Avita 2003, lk 96.

⁶ K. Hommik-Mrabte (2011), lk 12, 39-40.

⁷ K. Zweigert, H. Kötz. Introduction to comparative law. Oxford: Clarendon Press, 1998, p 305.

⁸ The Qur'an: English Meanings and Notes. Saheeh International: 2011, p 23.

⁹ The Qur'an (2011), pp 42-43.

tuleneb usklikule juhis lepingu sõlmimisel selle kirja panema ja kaasama tunnistajaid (kas kaks meessoost isikut või üks meessoost ja kaks naissoost isikut).

Kõik seadused peavad olema tuletatud Koraanist ning olema Koraaniga kooskõlas. Juhul, kui ilmneb mingigi vastuolu seaduse ja Koraani vahel, siis jäetakse koheselt Koraaniga vastuolus olev seadus kõrvale ning see tühistatakse.

Islami õiguse olemus ilmneb ka tema teise olulise allika sunna kaudu. Sunna kujutab endast peamiselt Prohveti traditsiooni: tema ütlushi, tegusid, nõusolekuid ja mittenõustumisi. Sunna on Koraani lahtiseletus, mille on koostanud hilisemad õpetlased, kogudes Prohveti autentseks tunnistatud *hadith*'e ja nende *hadith*'ide tähendusi. *Hadith*'id on lühikesed tekstid sellest, mida Prohvet millegi kohta ütles, mida lubas ja mida keelas lähtuvalt Jumala tahtest. Need *hadith*'id kokku moodustavad sunna ehk islami traditsiooni. *Hadith*'e on väga palju ning seetõttu ei ole neid võimalik koguda kokku ühte teosesse. *Hadith*'ide kogumisega on tegelenud mitmed õpetlased, kelle hulgast kõige autentsemaks peetakse Al-Bukhari (810-870) ja Muslimi (820-875) koostatud kogusid. Kui Koraan on Jumala otsene sõna, siis *hadith*'id on Jumala kaudne sõna, kuna kogu oma prohvetiks oleku ajal ei saanud Muhamed teha midagi sellist, mis oleks Jumala tahte vastane ega õpetada oma kuulajaskonnale midagi sellist, mis ei oleks Jumala käsk. Seega andis Jumal läbi prohvet Muhamedi teada, kuidas mingis situatsioonis tuleb käituda.¹⁰

Islami õiguses on vajalik järgida õigeid *hadith*'e mõistmaks Allahi tahet ning allutada sellele oma käitumine. Koraani ja sunnat tuleb käsitleda alati koos ning üheskoos nad moodustavad šariaadi.

1.1.1. Islami õigusteadus ja selle struktuur

Islami jurisprudents (*fikh*) põhineb šariaadil ehk jumalikul õigusel. Moslemi jaoks tähendab šariaat ja sellele rajatud *fikh* ideaalset õiguslikku süsteemi. Šariaadil põhinevat *fikh*'i mõistetakse kui kõige täiuslikumat, igavest ja õiglasemat õigust, mis on rakendatav kõigil ajastutel ja kõigi inimeste suhtes. Šariaat on oma põhinormides muutumatu ja kõigile kohustuslik, kuna see põhineb jumalikul ilmutusel. Seevastu *fikh* kui Koraani ja sunna normide tõlgendus on liikuv, muutuv ja seotud üksnes jurist-õpetlasega, kes formuleerib selle

¹⁰ K. Hommik-Mrabt (2011), lk 63-64.

alusel norme. Seetõttu eristab *fikh* Koraanis ja sunnas selguse ja määratluse poolest kahte liiki norme, esiteks ühetähenduslikud ja täpselt formuleeritud normid (kõik religioosse kultuse reeglid ja mõned inimeste omavaheliste suhete reeglid), mis ei võimalda *idžtihad'*i ning teiseks šariaadi kahetimõistetavad ja ebaselged ettekirjutused, mis võimaldavad ja eeldavad nende konkretiseerimiseks *idžtihad'*i. *Idžtihad'*i käigus tekkinud ettekirjutused eristusid oma sisu poolest suuresti Koraani ja sunna hāgustest ettekirjutustest. Järelikult on *fikh'*i koosseisus üksteisega vastastikku seotud jumalikku päritolu normid ja juristide poolt loodud ratsionaalset päritolu normid.¹¹

Fikh jaguneb *ussul al-fikh* (teadus õiguse allikatest ja metodoloogiast) ja *furu al-fikh* (õiguse detailiseeritud normid). *Furu al-fikh* koosneb religioossete kohustuste täitmise reeglitest (*ibadat*) ja inimeste omavaheliste suhete reeglitest (*mualamat*), mis sätestavad isikliku staatuse, tsiviilõiguse, valitsemisõiguse ja kriminaalõiguse (sh kohtuõiguse) reeglistiku. *Ibadat* jaguneb veel omakorda normideks, mis reguleerivad religioosseid kohustusi.¹² Lisaks on *ibadat'*i üheks normideks pesemist reguleerivad reeglid ehk rituaalne puhastumine (*tahaara*), mis omakorda jaguneb *al-wudu* ja *al-ghusl'*i reguleerivateks normideks.¹³

Religioosne kohustus palvetamine (*salaat*) on kirjas Koraani suuras 2:110. Palvetamine on iga moslemi tähtsaim tegevus, mida tehakse viis korda päevas kindlate reeglite järgi. Palvetamine aitab moslemil viis korda päevas mõtiskleda, kas ta on teinud piisavalt head, kas ta on õigel teel või eksinud.¹⁴ Teiseks tuleneb Koraani suurast 2:277 kohustus maksta vaestele almust (*zakaat*). Selline tegevus puhastab hinge ja puhastab vara võimalikest ebaõiglastest sissetulekutest. *Zakaat'*i eesmärgiks on vara ühtlasem jaotamine ühiskonnas. *Zakaat'*i maksmiseks on islam andnud kindlad juhised.¹⁵ Kolmandaks kohustuseks on paast (*saum*), mis on kirjas Koraani suuras 2:183, 185. Islamis tähendab paast söögist, joogist, sugulisest lähedusest loobumist ramadaanikuu jooksul päikesetõusust päikeseloojanguni. *Saum* on islami seadus, mis seisab kõrvuti palve, almuse ja palverännakuga.¹⁶ Palverännak (*hadž*) on kirjas Koraani suuras 3:79. *Hadž* kujutab endast iga täiskasvanust moslemi kohustust sooritada vähemalt kord elus käia Mekas, see on palverännak, et rõhutada oma kuuluvust Jumalale. Tegemist on kohustusliku tegevusega, millele on oma kindel reeglistik.¹⁷

¹¹ R. Khair Al-din. Islami jurisprudenti ja õiguse olemusest. – Juridica VII/2000, lk 466-468.

¹² Р. Кхаир Аль-Дин. Общая характеристика исламской юриспруденции и права. Работа бакалавра. Тарту: Тартуский Университет, 2000, lk 18-20, skeem 3. (Käsikiri Tartu Ülikooli raamatukogu hoidlas).

¹³ K. Hommik-Mrabte. Islami viis tugisammast. Tallinn: Eesti Islami Kogudus, 2010, lk 25.

¹⁴ K. Hommik-Mrabte (2010), lk 14.

¹⁵ K. Hommik-Mrabte (2010), lk 68-70.

¹⁶ K. Hommik-Mrabte. (2010), lk 79.

¹⁷ K. Hommik-Mrabte (2010), lk 106.

Religioossed kohustused on islami seadused, mis tulenevad Koraanist ning mille täitmine on iga tõelisele moslemile kohustuslik. Kõige tähtsam nende hulgas on kindlasti palvetamine, mis on kogu maailmas elavate moslemite ühine osa, mis suurendab nende ühtekuuluvustunnet.

Islami õigusteaduse normid jagunevad oma sisult kahte rühma. Esimese rühma moodustavad normid, mis sisaldavad moslemi käitumise religioosset hinnangut: kohustuslikud (*fard*, *vadžib*), soovitatavad (*mandub*), lubatavad (*mubach*), hukkamõistetavad (*makruhh*), keelatud (*haram*) ning normid, mis sisaldavad õiguslikku hinnangut: õiged (*sahih*), ebaõiged (*batil*), lubatud (*džaiis*), kehtivad (*nafis*), siduvad (*lazim*). Teise rühma moodustavad normid, mis määravad kindlaks käitumisreeglid, tingimused ja tegude tagajärjed olenevalt asjaoludest. Siia hulka kuuluvad näiteks normid, mis sätestavad käe äralõikamist varguse korral.¹⁸

1.2. Islami õiguse kujunemise ajaloolised pidepunktid

1.2.1. Eeldused islami tekkeks

Eeldused Islami tekkeks pärinevad ajast, mil Araabia poolsaar jagunes geograafiliselt ja kliimaatiliselt kahte väga erinevasse ossa: Lõuna-Araabiaks ja Põhja-Araabiaks.

Lõuna-Araabias oli maa viljakas ja rikas ning kaubavahetust India ja Etioopiaga oli kerge pidada. Seetõttu sündis juba teise eelkristliku aastatuhande keskpaiku Lõuna-Araabia Jeemenis rikas nn miina-kultuur, mille aineliseks ülalpidajaks oli ida ja lääne vaheline kaubandus.¹⁹ Põhja-Araabia maastikulised olud olid aga teistsugused. Kuivõrd enamus maa-ala oli kõrbeliiv, siis tingis see osaliselt rändkarjaste eluviisi. Seetõttu kasvasid perekonna ja hõimu sidemed tugevaks, kuid see-eest jäi aga avaram isamaa-armastus ja ning rahvuslik ühtekuuluvustunne neis arenemata.²⁰ Seega oli geograafiliselt Araabia poolsaar juba islami eelsel ajal killustatud, kuna esines vastuolu riigi kahe poole – eduka Lõuna-Araabia ja vaesema Põhja-Araabia vahel. See põhjustas piirkondade omavahelist konkurentsi ja soodustas nende erinevat arengut, mis on ka üheks põhjuseks tänasel päeval sealsete riikide omavahelistele pingetele.

¹⁸ R. Khair Al-din (Juridica VII/2000), lk 469.

¹⁹ H. Holma, V. Barthold. Muhamed ja islam. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts 1933, lk 9.

²⁰ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 11.

Ka usu alal võis täheldada sel ajal samasugust killustatust. Eelmuhameedlikus usus võib eraldada mitme algupäraga usujärgu jälgi: toteism, animism (hingede kummardamine), taevakehade kummardamine. Mingit järjekindlat jumalakultust eelmuhameedlikus usundis ei olnud. Seetõttu puudusid ka pühakojad ning jumalat või vaimu kummardati seal, kus arvati ta esinevat, nagu pühade allikate, puude, kivide jne juures.²¹ Ühiskonda iseloomustasid erinevad ebajumalakummardamise viisid. Ebajumalakummardajad olid polüteistid, kuid samaaegselt uskusid kõrgeimasse jumalasse, keda kutsuti Allahiks, kelle pühamuks oli Kaaba ja kellel oli hõimujumalate üle ülemvõim. Ebajumalakummardamine juhatas rahvast islamini. Paljud inimesed tunnustasid Mekas asuva Kaaba pühadust ning tegid sinna palverännakuid.²² Seetõttu usuvad moslemid, et islam eksisteeris maailmas juba enne prohvet Muhamedi ilmutuste saamist.

Araablaste kummardatud vaimude ja jumalate hulgas hakkasid mõned aegamööda saavutama üldisemat tunnustust, tõustes sel kombel austuses esialale, nt al Lat, al Uzza, Allah ja Hubal. Nende üldisem, kohalissuhteist vabastatud tähtsus vabastas pinda islami järsule ainujumala austamisele.²³

Araablased elasid viimasel sajandil enne prohveti esinemist hariduslikku tõusuaega, mille põhjustas virguv kaubandus ja aineiline jõukus. Lõuna-Araabia riikide languse järel siirdus kaubanduse raskuspunkt põhja poole. Kaubandust edendasid ühised avalikud laadad, mis tõmbasid araablasi maa eri nurkadest kokku. Kuulsaim laada- ja luulevõistluskoht oli Meka, kus peeti luulevõistlusi ning sõlmiti tähtsamad ärisidemed. Mekkalased olid kaubanduse edendamiseks maksma pannud ka kogu Araabias pühaks peetud, iga aasta korduva neljakuise jumala-rahu, mil sõda ja verine kättemaks olid keelatud.²⁴ Meka kujunes peamiseks kaubanduskeskuseks Araabias.

Kaubandussuhete tihenemisel tutvuti juutide ja kristlaste usu ning pühade raamatutega, mida araablased ei osanud lugeda, kuid millest neil oli kuulujuttude järgi mingi käsitus. Kaubareisidel olid nad kokku puutunud ühejumalakummarduse uskujate tunnistajatega. Ka paljud juudi hõimud asusid sel ajal Araabias. Tutvumine nende suurte ususüsteemidega oli kindlasti lähimaks põhjuseks, miks Araabias 6. sajandil tõusis mitu prohvetit, kellele ei

²¹ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 12, 14.

²² M. Lecker. Pre-Islamic Arabia. – The New Cambridge History of Islam. Volume I. The Formation of the Islamic World Sixth to Eleventh Centuries. C.F. Robinson. Cambridge: Cambridge University Press 2010, p 161.

²³ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 15.

²⁴ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 17.

olnud pikaajaline. Kuid pinda oli sel teel ette valmistatud ja kui Muhamed VII sajandi alguses oma äratushüüet tõstis, siis ei kostnud see kurtidele kõrvadele.²⁵

Seega leidsid juba varases perioodis aset mitmed sündmused, mis aitasid kaasa islami tekkele. Kindlasti oli üheks olulisemaks eelduseks kaubavahetuse areng, mis omakorda mitmekesistas kohalike teadmisi hariduse ning teistes piirkondades valitseva religiooni valdkonnas.

1.2.2. Prohvet Muhamedi edulugu

Muhamed sündis 570. aastal Meka suursugusesse perekonda. Tema isa suri, kui ta polnud veel sündinudki ning ema suri, kui Muhamed oli kuue aastane. Muhamed oli mõtlik poiss, töötas lambakarjuseks ja aitas oma onu karavanikaubanduses.²⁶ Seega oli Muhamedil tavalise keskklassi kogemus, mis hiljem tema usu kuulutamisele kaasa aitas.

Kui Muhamed oli 25-aastane hakkas ta tööle rikka 40-aastase lese Khadiža heaks. Muhamed jättis Khadižale oma aususe ning hea iseloomuga väga sügava mulje ning naine pakkus talle abielu. Muhamed ja Khadiža olid 25 aastat abielus, neil sündis kuus last: 2 poega ja 4 tütart. Pärast Khadiža surma abiellus Muhamed mitme naisega, kuid seda poliitilistel ning sotsiaalsetel põhjustel, nagu tema positsiooniga mehelt oodati.²⁷

Muhamed oli oma reisidel tutvunud juutide ja kristlaste suurte ususüsteemidega ning märkas, et tema kaasmaalastel puudus selline keskne, rahvuslik ja usuline ideaalkuju, mis oleks vastanud juutide Moosesele ja kristlaste Jeesusele.²⁸ Seetõttu hakkas Muhamed otsima oma rahvale uut väljundit.

Muhamed ei arvanud, et ta rajab mingi uue religiooni, vaid ta mõtles üksnes tuua araablastele, kel polnud eales varem oma prohvetit olnud, tagasi muistne usk ainujumalasse. Ta väitis, et vale on koguda isiklikku varandust, kuid hea on rikkust jagada ja luua ühiskond, kus nõrku ja abitud autusega koheldakse.²⁹ Muhamed ei olnud uue usu rajaja, vaid tõi inimestele tagasi

²⁵ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 17-18.

²⁶ K. Hommik-Mrabte (2011), lk 53.

²⁷ K. Hommik-Mrabte (2011), lk 54.

²⁸ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 24.

²⁹ K. Armstrong. Islam. Tartu: Ilmamaa 2003, lk 38.

usu ainujumalasse. Moslemite jaoks on islam maailmas olnud juba enne prohvet Muhamedi usukuulutamist.

Muhamedi tegevuse tõukejõuks ja sihtideks olid: rahva tõstmine ja tugevaks tegemine, rahva vabastamine hõimkondlikust laialiolust ning kogumine käegakatsutavate rahvuslike ideaalide ümber, rahva äratamine ükskõiksusest ja juhatamine kõrgemate, vaimsete eesmärkide poole. See seletab nii islami universaalset, ülemaailmset iseloomu kui ka temaloodud riigi teokraatlik-monarhistlikku põhilaadi.³⁰

Muhamedi eduloo tõukejõuks on kindlasti asjaolu, et ta läbi abielu pääses vaesusest jõukate hulka, see muutis ta austatavaks ja kuulatavaks suuremale ringkonnale. Teiseks tõukejõuks on tema sisemised veendumused, suur tahe anda oma rahvale usuline ideaalkuju nagu oli juutidel ja kristlastel. Muhamedi vaated olid inimlikud, suunatud vaimsele kasvule, mis ei saanud jätta külmaks erinevates ühiskonnakihtides elavaid inimesi. Ühest küljest köidavad taolised seisukohad pigem vaesemates kihtides elavaid inimesi, kuna vaesematel inimestel on suurem eneseleidmise soov, identiteedi teadvustamise vajadus ning millessegi kõrgemasse uskumise tahe. Teisest küljest on selliste vaadete omaksvõtmisele vastuvõtlikud ka jõukamad inimesed, keda on materialism ning sellele rajatud väärtused ammendunud ning kes soovivad keskenduda sisemise rahuolu otsingutele.

Kui Muhamed oli 40-aastane, sai ta oma esimese ilmutuse jumalalt ingel Gabrieli kaudu. Sel hetkel uskus Muhamed lõplikult, et on Jumala väljavalitu ning seda hetke võib lugeda islami sünniks.³¹ Muhamedi õpetuse kaks kõige tähtsamat punkti olid, et Allah on üks ja mitmejumalakummardamist tuleb hukka mõista ning et Muhamed on Allahi prohvet.³²

Ettevaatliku ja kaalutleva mehena leppis Muhamed kaua aega misjonitööga oma ligemas ümbruses, kinnitades omaste usku ning kuulates samal ajal ettevaatlikult maad. Alles 613. aastal sai Muhamed inglilt käsu hakata avalikult jutlustama. Usklikkude arv kasvas, kuid pikkamisi.³³ Meka eliit oli vastu Muhamedi kutsele, mis kuulutas monoteismi ning sotsiaalse reformi vajadust. Pärast 13 aastat kestnud karmi tagakiusamist kutsuti Muhamed ja tema

³⁰ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 24-25.

³¹ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 31.

³² H. Holma, V. Barthold (1933), lk 37.

³³ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 41.

kaaslased elama Mekast põhja pool asuvasse põlvkondade pikkuse võimuvõitluse poolt lõhestatud Mediinasse (*Jathrib*).³⁴

622. aastal, mil moslemi perekonnad lahkusid ükshaaval Mekast ja rändasid (*hidžra*) Jathribi, tähistab moslemite ajaarvamise algust, sest just sel ajal suutis Muhamed täielikult rakendada Koraani ideaali ja islam sai ajaloos arvestatavaks jõuks. See oli revolutsiooniline samm. *Hidžra* polnud pelgalt elukohavahetus. Islamieelses maailmas oli hõimul püha tähendus. Oma veresugulastele selja pööramine ja teise grupiga liitumine oli ennekuulmatu. Muhamed oli asunud juhtima mitmeid suguharugruppe, keda ei liitnud mitte veri, vaid ühine ideoloogia, mis oli Araabia ühiskonnas hämmastav uuendus. *Jathrib* sai tuntuks kui al-Medina (Linn), kuna see muutus täiusliku moslemi kogukonna näidiseks.³⁵ Mediinas suutis Muhamed edukalt elanike erimeeldused lahendada ning luua kahe sõdiva poole, kohalike ja immigrantide vahel vendlussidemed. Araabia hõimuühiskonnas oli see suureks saavutuseks ning Mediina puhkes Muhamedi võimu all õitsele. Mediina valitsusmudelist, mis põhines õiglusel, inimväärikuse austusel ning Jumala seadusega arvestamisel, on saanud mall, mille järgi moslemid on läbi aegade püüdnud oma maailma seada.³⁶

Muhamed kehtestas mitmeid seadusi. Ta seadustas mitmenaisepidamist – igal moslemil võis olla kuni neli naist, ainult tema enda suhtes see seadus ei kehtinud, kuna temal võis olla enam kui neli naist.³⁷ Prohvet pani aluse maailma esimesele põhiseadusele, mille kohaselt ka religioossed vähemused olid kaitstud, ning sõlmis lepinguid naaberhõimudega. Ta saatis kirjad Pärsia, Egiptuse, Abessiinia ja Bütsantsi valitsejatele, kuulutades nii oma monoteistlikku sõnumit ning kutsudes neid islamit omaks võtma. Esmakordselt maailma ajaloos anti õigused ning kaitse naistele, lastele, orbudele, välismaalastele ja orjadele. Ta kehtestas seadusi ka loomade, puude ning keskkonna kaitseks. Ta julgustas vabakaubandust ja eetilisi investeeringuid, kuid samas kindlustas tööliste õigused ning keelas intressi. Ta veenis inimesi loobuma alkoholist, narkootikumidest, prostitutsioonist ja kuritegevusest.³⁸ Prohvet Muhamedi eesmärgid olid õilsad ja inimlikud ning kuna ta oli end tõestanud ka eduka riigimehena, siis need tegurid aitasid kindlasti kaasa islami levikule. Aegade möödudes oli Muhamed oma kuulajaskonda vaikselt ette valmistatud.

³⁴ K. Hommik-Mrabte (2011), lk 54-55.

³⁵ K. Armstrong (2003), lk 48-49.

³⁶ K. Hommik-Mrabte (2011), lk 55.

³⁷ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 49.

³⁸ K. Hommik-Mrabte (2011), lk 55-56.

Kuigi Muhamed läks Mediinasse, oli tema unistuseks siiski saada Meka ja Kaaba valitsejaks. 630. aastal kogus Muhamed 10 000 mehelise sõjaväe ning alistas mekalased. Pärast seda oli peagi suurim osa Araabia poolsaarest islami vastu võtnud ja Muhamed oli saavutanud oma eesmärgi: Kaaba oli tema võimuses. 632. aastal sooritas Muhamed viimase teekonna Mekasse. Temaga ühinesid kümned tuhanded araablased poolsaare kõigist äärist ja nii sai sellest islami suur võidukäik. Teekonna eesmärgiks oli palverännaku sooritamine ühes kõigi üksikasjalike kommetega.³⁹

Prohvet Muhamed oli viimane Jumala poolt saadetud prohvet ja tema panus maailma ajaloos on ääretu. Muhamed suutis oma eluea jooksul veenda inimesi ühinema, sh hülgamma oma kodud ja perekonnad usu nimel, luua seadusi vähemuste ja nõrkade kaitseks ning pöörata enamus Araabia poolsaare rahvastikust islami usku. Prohveti Jumala poolt väljavalituks saamisega sündis islam ning pärast tema surma jätkus ning jätkub tänasel päeval islami massiline levik üle maailma.

1.2.3. Õiguskaliifid ja nende panus islami õiguse arengus

Pärast prohvet Muhamedi surma oli vaja uut juhti, kes oleks nii usuline kui poliitiline valitseja. Nii tekkiski kaliifi (Muhamedi järglase) ametikoht. Kaliifi all mõeldakse tavaliselt sunniitide ülemaailmse usujuhi tiitlit (loodi 632. aastal ja kaotati 1924. aastal). Kalifaadi all mõeldakse kaliifi poolt valitsetud riiki (impeeriumi).⁴⁰

Kaliifide valitsusaeg on islamiajaloos märkimisväärse tähtsusega, kuna sel ajal suurendati maavaldusi, mis omakorda aitas kaasa islami levikule. Islami usku levitati teadlikult üle kogu maailma. Kaliifide valitsemise ajal viid läbi mitmeid edukaid reforme, mille tulemusena paranes moslemite majanduslik seis ning andis seeläbi moslemitele juurde enesekindlust oma religiooni üliluslikkusest. Alljärgnevalt käsitletakse nelja islami ajaloos kõige tähendusrikkamat sunniitlikku kaliifi, kes andsid olulise panuse islami riigi laiendamisele ja islami levikule.

³⁹ H. Holma, V. Barthold (1933), lk 69-70.

⁴⁰ Kes on kaliif? Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=122>, 05.01.2015.

Esimeseks kaliifiks sai Muhamedi äi ja sõber Abu Bakr (valitsemisaeg 632-634). Abu Bakr oli kaupmees ja sugupuude uurimise ekspert.⁴¹ Abu Bakr oli islami ajaloos esimene kaliif ja samuti esimene kaliif, kes nimetati valitsejaks pärimise teel. Ta oli esimene mees, kes võttis islami vastu. Kuigi Abu Bakr sai islami kogudust valitseda vaid kaks aastat, oli tema panus islami ajaloos tähelepanuväärne. Abu Bakr kalifaat kestis 27 kuud, mille jooksul jõudis ta maha suruda araabia hõimude mässud, alustada kampaaniat Pärsia ja Bütsantsi impeeriumite vastu, näidates sellega trajektoori, mida mööda islami impeerium järgnevate kümnedite jooksul laienes.⁴²

Abu Bakr suri 634. aastal, andes valitsuse prohvet Muhamedi kaaslasel Umar ibn Al-Khattab (valitsemisaeg 634-644). Umar oli neljast kaliifist kõige võimsam ning üks võimsamaid ja mõjuvõimsamaid moslemite juhte. Ta oli suurepärase jurist ja seepärast anti talle nimeks *Al-Faruq* („see, kes suudab õige ja vale vahel vahet teha“). Umari valitsemise ajal laienes islami impeerium enneolematu kiirusega, hõlmates kogu Pärsia impeeriumi ja 2/3 Bütsantsist. Ta käsitses hästi seadust ning hoidis rangelt riigi poliitikat ja administratsiooni. Umari populaarsus kasvas tema valitsemise aja jooksul. Umar oli esimene, kes tekitas riigiametnike vastu esitatud kaebuste uurimiseks spetsiaalse osakonna, seadis sisse avaliku ministeeriumite süsteemi, kus hoiti ametnike ja sõdurite toimikuid. Ta oli esimene, kes määras politsei jõud avalikku korda tagama. Umar on ka *fikh*i alusepanija. 641. aastal moodustas Umar finantsinstitutsiooni, mis andis vaesematele moslemitele aastast elatusraha.⁴³ Umar kehtestas sõjaväelise registri sõjaväe maksudeks ning kehtestas riigis uue maksusüsteemi.⁴⁴

Umari surma järel sai kolmandaks kaliifiks Uthman ibn Affan (valitsemisaeg 644-656), kes oli prohvet Muhamedi väimees. Uthmani valitsuse ajal asutati esimene moslemite merevägi, samuti viidi läbi mitmeid avalikke projekte. Uthman saatis esimesed moslemitest saadikud Hiina 651. aastal, mida peetakse ametlikuks islami Hiina jõudmise ajaks, mil püstitati ka esimene Hiina mošee. Uthman keskendus kõige enam oma riigi majanduslikule arengule viies läbi hulga kauplemise ja äriiga seotud reforme. Näiteks lubas ta vajajatel riigikassast laenu võtta. Uthmani reformide järel muutus islamiriigi moslemite ja mittemoslemite elu majanduslikult paremaks. Uthmani valitsuse ajal ehitati ligikaudu 5000 uut mošeed. Linnadesse chitati kaupmeestele mitmeid külalistemaju, pöörati tähelepanu veevärgile, arendati põllumajandust, reformiti linnade politseijaoskonnad. Uthman viis läbi reforme riigi

⁴¹ R.C. Martin. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. USA: Macmillan Reference USA 2004, p 7.

⁴² Abu Bakr. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=482>, 05.01.2015.

⁴³ Umar ibn Al-Khattab. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=483>, 05.01.2015.

⁴⁴ R. C. Martin (2004), p 117.

administratsioonis ning moodustas komitee, mille ülesandeks oli fikseeritud Koraani teksti ümberkirjutamine. Uthman laiendas veelgi islami impeeriumi. Uthman tapeti 656. aastal.⁴⁵

Pärast Uthmani mõrva sai neljandaks kaliifiks Muhamedi onupoeg Ali ibn Abi Talib (valitsemisaeg 656-661)⁴⁶. Ali valitsusaeg oli lühike ja keeruline, kuna sel ajal valitsesid islamimaailma intriigid ja kodusõda. Ali tapeti 661. aastal. Oma valitsusaja jooksul pani Ali rõhku põlluharimisele, samuti pooldas ta võrdset maksusüsteemi ja võrdset sõjasaagi jagamist.⁴⁷

Pärast prohvet Muhamedi surma tekkis erinevate moslemirühmade vahel lahkarvamus, et kes peaks saama prohvet Muhamedi järglaseks islamikogukonna eesotsas. Enamuse toetusel valiti esimeseks kaliifiks Abu Bakr, seejärel Umar ibn Al-Khattab ning kolmandaks kaliifiks Uthman ibn Affman. Siinjuures on oluline, et ükski neist nimetatuid ei olnud prohvet Muhamedi sugulane, vaid kõik nimetati kaliifiks testamendi teel. Alles neljas kaliif Ali ibn Abi Talib oli prohvet Muhamedi sugulane – onupoeg. Samuti oli Ali prohvet Muhamedi väimees, kuna abiellus tema tütre Fatimaga. Islami õiguse kahe suure usulahu – sunniitide ja šiitide seisukohad kaliifide tunnustamise osas ei lange kokku. Sunniidid tunnustavad kõiki nelja valitud kaliifi, kuid šiitide usulahu pooldajad tunnistavad vaid viimast prohveti otsest järeltulijat – kaliif Ali ibn Abi Talib'i ning peavad vaid teda prohvet Muhamedi õigusjärglaseks.

1.2.4. Juriidiliste isikute roll islami õiguse väljakujunemises

Islami õiguse väljakujunemise etapis võib välja tuua neli erinevat tüüpi juriidilisi isikuid, kes etendasid olulist rolli šariaadi ehk islami õiguse väljatöötamisel: *mufti*'d, juristid, *qadi*'d ja õiguse professorid. Nimetatud juriidilistel isikutel oli oluline roll šariaadi väljakujunemises ning võib väita, et ilma nende panuseta ei oleks islami õigus just sellisena välja kujunenud nagu see tänapäeval on.

Keskset rolli islami õiguse väljakujunemises mängis *mufti* – islami õiguse spetsialist, kes oli ja on õiguslikult ja moraalselt vastutav oma ühiskonna, mitte valitseja, huvide eest. *Mufti* ülesandeks oli välja anda *fatwa* – õiguslik vastus küsimusele, mis oli talle esitatud. *Mufti* ga

⁴⁵ Uthman ibn Affan. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=484>, 05.01.2015.

⁴⁶ R. C. Martin (2004), p 117.

⁴⁷ Ali ibn Abi Talib. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=485>, 05.01.2015.

konsulteerimine oli tasuta, mis tähendas, et õiguslik nõuanne oli kergesti kättesaadav kõikidele inimestele, nii vaestele kui rikastele. *Mufti* le esitasid küsimusi nii ühiskonna liikmed kui ka kohtunikud kohtuasjade osas, milles oli neil raske otsust teha. Kõige selle tulemusena tekkis küsimuste-vastuste hulk, mis vajab fikseerimist. Aja jooksul koguti vastused kokku, süstematiseeriti ning pandi kokku kirjutatud õigusraamatuna. *Mufti* i antud *fatwa* 'sid järgiti ja kohaldati kohtutes. *Mufti* ei viibinud alati kohtus asja arutamise juures, kuid temaga igapäevaselt konsulteeriti raskemate kohtuasjade osas, isegi kui *mufti* resideerus mitmeid päevi kohtuasja arutamisest eemal. Nt oli täiesti tavapärane, et kohtunik Kairos saatis küsimusega kirja *mufti* 'le, kes elas moslemlikus Hispaanias. *Mufti fatwa* mõju oli lõplik. Oli väga harv juhtum, kui kohtunik jättis *fatwa* kõrvale ning eelistas enda arvamust. See tähendab, et *fatwa* oli juriidiliste kogemuste ja arenenud õiguslaste teadmiste tulemus ning mida rohkem *mufti* d õppisid, seda autoriteetsem ja aktsepteeritavam tema *fatwa* oli nii kohtule kui ka avalikkusele.⁴⁸ Kuivõrd *qadi*, s.o kohtuniku otsus sõltus *mufti* arvamusest, siis oli *mufti* roll islami õiguse väljakujunemises suurem kui esialgu näis. Sellega pandi *mufti* le ühiskonnas väga suur vastutus. Andes *mufti* le sellise võimu, eeldati talt kõrgeimat juriidilist haridust ning sügavaid teadmisi Koraanist ja sunnast.

Teisteks väga olulisteks isikuteks islami õiguse arengus võib pidada juriste. Suure enamuse islami õiguslastest töid kirjutasidki juristid, kes sõltusid suuresti *mufti* antud *fatwa* 'dest. Juristide tegevus ulatus alates lühikeste spetsialiseeritud arutluste kirjutamisest lõpetades pikkade töödega, mis sageli lisati kommentaarina lühema töö juurde. Juristide esmaseks ülesandeks oli selliste õigusküsimuste ühendamine, mis olid asjakohased ja vajalikud sel ajahetkel, mil nad olid kirja pandud. Juhtumid, mis olid ebaolulised ühiskonnale ja tema vajadustele, jäid reguleerimisalast välja ning heideti kõrvale. Enamust siiski säilitati ning neid tunnustati kuuluvat hilisematele õigusteadlastele, kes täpsustasid neid vastavalt ühiskonnas tekkivatele probleemidele. Paljud juristide tööd pandi kirja ja avaldati ning neid käsitleti kui soovitusi kohtunikele, kes õppisid nendest, kui nad olid veel ise koolis, samuti konsulteerisid nad juristidega enne, kui nad olid kohtunikeks nimetatud. Seega, kuna õiguse võim põhines *mufti* arvamustel ja juristide kirjalikel arutlustel, siis kohtunikelt ei eeldatud sama kõrgel tasemel õigusteadmisi. See tähendab, et isik, kes tegutses *mufti* 'ina või juristina võis saada ka kohtunikuks.⁴⁹

⁴⁸ W.B. Hallaq. An Introduction to Islamic Law. Cambridge: University Press 2009, p 9-10.

⁴⁹ W.B. Hallaq (2009), p 10-11.

Kui üldiselt on kohtuniku põhiliseks ülesandeks lahendada vaidlusi, siis moslemi kohtuniku – *qadi* – jaoks, oli see vaid üks tema põhilistest ülesannetest, millega ta pidi tegelema. *Qadi* nagu ka *mufti* oli oma ühiskonna liige. Islami õigus lausa nõudis, et *qadi* pidi olema selles ühiskonnas, kus ta töötas väga lähedalt kursis kohalike tavade ja eluviisiga, kuna ta vastutas selle ühiskonna juhendamise eest. *Qadi* teostas järelevalvet mošeede, tänavate, avalike purskkaevude ja sildade üle. Ta kontrollis uute hoonete ehitamisi, haiglate ja supikööride kasutamist ning heategevuslikke annetusi. *Qadi* mängis erilist vahendaja rolli juhtumites, mis ei olnud otseselt juriidilist laadi, nt lepitasi ja oli vahekohtunikuks abikaasade vahelistes tüldes, samuti kuulas ta nt vendade vahelisi probleeme, kes vajasis lihtsalt kõrvalseisja arvamust. Moslemi kohtus sõlmiti tähtsaid tehinguid eraisikute vahel, nt maja müük, surnud isiku varaga seotud üksikasjad, sõlmiti partnerluse lepinguid kaupmeeste vahel. *Qadi* ja kohtul oli ühiskonnas oluline sotsiaalne roll. Kohtunikud on alati püüdnud mõista kohtumenetluse poolte laimamat sotsiaalset konteksti, sageli üritades lahendada konflikte võttes täielikult arvesse vaidlevate poolte praegusi ja tulevase sotsiaalseid suhteid. *Qadi* proovis takistada suhete lagunemist, säilitades sel viisil võimalust kohtuvaidluse pooltel koos sõbralikult edasi elada. Selline õiguslik toiming nõudis, et *qadi* oleks tuttav ja valmis uurima kohtuvaidluse poolte suhete ajalugu.⁵⁰ Seega oli *qadi* sotsiaalse rahu tagaja ja ühiskonnas valitsevate väärtuste kaitsja, kellelt ei nõutud kõrget juriidilist haridust ega seeläbi juriidilist arutelu, vaid pigem arukust ja erapooletust.

Islami õigushariduse alguseks võib pidada 7. sajandil *mufti*'de kui õiguse asjatundjate ehk õiguse professorite või õpetlaste tekkimist. Nad ei saanud palka ja nende huvi õigusõpingute vastu oli motiveeritud jumalakartlikkusest ja usulistest õpetustest. Iga sellise *mufti* või õpetlase ümber kogunesid õpilased, kes olid huvitatud saama teadmisi Koraanist ja prohvet Muhamedi eluloost. Sellised kogunemised toimusid tavaliselt uutes mošeedes, mis ehitati erinevatesse linnadesse. Kogunemine viidi läbi ringikujuliselt istudes, kus professor istus maas jalad ristis ning õpilased ja teised huvitatud isikud, istusid professorist paremal ja vasakul pool, moodustades selliselt ringi. Õpilased ei pidanud ametlikult taotlema professori juures õppimist, kuigi professori mitteametlik heakskiit oli siiski nõutav, et õpilane võiks ühineda tema ringiga. Professorile ei makstud tasu, kuid aeg-ajalt andsid õpilased või nende pereliikmed professorile kingitusi. Pärast sellise õpetuse läbimist ei antud õpilastele diplomeid või teaduslikke kraade, professor andis vaid tunnistuse (litsentsi), mis tõendas, et õpilane on lõpetanud raamatu õpetuse, mida ta võib omakorda edastada või õpetada teistele.

⁵⁰ W.B. Hallaq (2009), p 11-12.

Selline tunnistus oli isiklik, omades professori enda autoriteeti.⁵¹ Sageli oli raske tõmmata selget piiri *mufti fatwa* andmise ja *mufti* kui professori õpetamise vahele, kuna sageli kasvas üks protsess üle teiseks, s.t, et kui alguses võis tegemist olla *mufti fatwa* andmisega, siis edasiste arutelude käigus kujunes see õpetuste jagamiseks.

On oluline märkida, et kohtunikud kui valitsuse poolt nimetatud isikud, olid rahaliselt tasustatud, kuid *mufti*'d ja professorid ei saanud oma töö eest tasu. 4-5. sajandi jooksul isegi kohtunikud, kes ei olnud täistööajaga ametis, pidid otsima teisi sissetulekuallikaid. Kuni juriidilise professiooni institutsionaliseerimiseni ei olnud islami juristid täiskohaga õiguse elukutse esindajad. Kuni 11.-12. sajandini enamus juriste pidas ka muid ameteid, nii töötati näiteks rätsepana, vasksepana või väiksema kaupmehena. Seega kuulusid nad üldiselt tänapäeva mõistes pigem alam- ja keskklassi kui kõrgklassi hulka.⁵²

1.2.5. Õiguskoolkondade idee teke ning nende panus islami õigussüsteemi arengus

Islami õiguse tähtsaks tunnuseks on õiguskoolkondade suur mõju. Sunniitlikus islamis on neli suuremat tunnustatud õiguskoolkonda: hanafiitide, malikiitide, šafiitide ja hanbaliitide koolkond. Koolid on saanud oma nimed nende loojate jurist-õpetlaste poolt. Araabia maades nimetatakse õiguskooli mõistega *madhhab*.

Koolkondadel on geograafiliselt välja kujunenud oma peamised mõjupiirkonnad. Igal koolkonnal on lahtiste juriidiliste küsimuste suhtes oma arvamus. Samuti kirjeldavad nad erinevalt osasid religioossete riituste detaile, nagu näiteks käte asend palves, ja määravad paljuski uskliku igapäevast käitumist.⁵³

Nimetatud koolkondade puhul on oluline märkida, et iga õiguskoolkond tunnustas teise koolkonna õigusjärgsust. Kuigi püha õigus on põhimõtteliselt ühtne, siis erinevaid versioone peetakse jumalikult määratuteks. Siiski viisid mitmesugused teooria erinevused õpetlaste ja koolkondade vahel kartusele, et islami õigus laguneb eriarvamuste tõttu. Selle takistamiseks loodi neljal islami õigusallikal põhinev doktriin, mis pidi tagama juristidele kindla ja ühise õiguse tõlgendamise meetodi.⁵⁴

⁵¹ W.B. Hallaq (2009), p 12.

⁵² W.B. Hallaq (2009), p 13.

⁵³ Islami õiguskoolkonnad. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=128>, 01.01.2015.

⁵⁴ K. Zweigert, H. Kötz. Introduction to Comparative Law. Oxford: Clarendon Press, 1998, pp 307-308.

1.2.5.1. Hanafiitide õiguskoolkond

Esimese õiguskoolkonna rajas Abu Hanifa, kelle järgi on nimetatud hanafiitide õiguskoolkond. Abu Hanifa oli austatud õpetlane, kes oli täielikult pühendunud Allahile, ta oli jumalakartlik, alandlik, õpetatud ja sooritas häid tegusid. Abu Hanifa määrati kord Bagdadis peakohtunikuks, kuid ta ei võtnud ametikohta vastu, kuna kartis, et poliitilise vahelesegamise tõttu ei saa ta takistamatult järgida ususeadust. Kohtuniku ametikoha vastuvõtmisest keeldumise tõttu mõisteti Abu Hanifa vangikongi. Arvatakse, et Abu Hanifa oli kuulus analoogia meetodi (*qiyas*) kasutaja. Hiljem pooldas tema koolkond „eelistuse“ *istihsani* rakendamist seal, kus analoogia range kasutamine oleks viinud soovimatute tulemusteni.⁵⁵

Vanima koolkonna rajaja Abu Hanifa jättis vabale mõttearendusele rohkem ruumi kui teised õigusetundjad; tema suund on levinud eeskätt türgi rahvaste juures ja Indias.⁵⁶ Hanafiitide koolkond peab esmaseks õigusallikaks Koraani, sunnat, *qiyas*'t (analoogial põhinev arutus) ja *idžma*'t (kokkulepe õigusteadlaste vahel šariaadi tõlgendamisel). Sekundaarse õigusallikana tunnustatakse tava. Hanafiitide koolkonna järgijate arvu kohta puudub täpne statistika, kuid selle koolkonna järgijaid on enamus moslemeid Türgis, Albaanias, Balkanil, Kesk-Aasias, Afganistanis, Pakistanis, Hiinas, Indias ja Iraagis.⁵⁷

1.2.5.2. Malikiitide õiguskoolkond

Abu Hanifa'ga samal ajal tegutses Mediinas õpetlane-jurist Abu Abdallah Malik ibn Anas, kes oli täielikult pühendunud prohveti pärimusele. Teda peetakse malikiitide õiguskoolkonna rajajaks. Maliki peateos „Muwatta“ („Sissetallatud rada“) on varaseim säilinud õiguse käsiraamat, milles on ligikaudu 2000 pärimust ehk *hadith*'i. Raamat on üles ehitatud õiguslike teemade kaupa: algab palverituaalidega, paastumisega ja muu sarnasega ning lõpeb kaubandust ja laenuandmist käsitlevate peatükkidega. Seega koosneb raamat inimese rituaalsetest kohustustest ning üksikisikute normatiivsest käitumisest ühiskonnas.⁵⁸

⁵⁵ D. Waines. Sissejuhatus islamisse. Tallinn: Avita 2003, lk 99-100.

⁵⁶ A. Schimmel. Islam. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2001, lk 59.

⁵⁷ Hanafiyyah. Arvutivõrgus: <http://www.philtar.ac.uk/encyclopedia/islam/sunni/hana.html>, 01.01.2015.

⁵⁸ D. Waines (2003), lk 100-101.

Aja jooksul ilmnusid mitmed tõsised lahkavumused hanafiitide ja malikiitide õiguskoolide vahel. Õpetlased andsid oma arvamusi asjades, mis ei olnud selgelt väljendatud Koraanis või sunnas. Erinevate koolkondade liikmed, kes asusid geograafiliselt üksteisest kaugel, olid mõjutatud oma eluvaadetest, arengutasemest ja ümbritseva elanikkonna õiguspraktikast. Seega oli täiesti loomulik, et koolid jõudsid erinevatele arvamustele. Prohvet Muhamed on selle peale öelnud: "Arvamuste erinevus minu ühiskonnas on märgiks Allahi heldusest."⁵⁹ Tänapäeval on Malikiitide koolkonna õpetus ja praktika endiselt laialt levinud kogu Põhja-Aafrikas, Sudaanis ning Lääne- ja Kesk-Aafrikas.⁶⁰

1.2.5.3. Šafiitide õiguskoolkond

Abu Abdallah Muhammad ibn Idris aš-Šafi oli mõjukas jurist, kelle järgi on saanud nime šafiitide koolkond. Aš-Šafi alustas juuraõpinguid Mekas ning oli Maliki õpilane. Aš-Šafi oli väga tugev religiooniteadustes. Tema õigusala loomine on ulatuslik ja süsteemne. Aš-Šafi peateos on mahukas õiguse aluste käsitus „Kiri“ (*ar-Risala*). Aš-Šafi täpsustas ja süstematiseeris eelkäijate, sh Abu Hanifa ja Maliki õigusala mõtlemist, püüdes vähendada erinevusi teoreetilisel lähenemisel õigusele. Aš-Šafi lähtus ideest, et kogu šariaat on tuletatav Koraanist, mis iseenesest määrab ära vajalikud suunad õiguse metodoloogia arenguks. See kindlustab, et õigus kajastab inimese olukorda Jumala palge ees – alus, millele kogukond on rajatud. Aš-Šafi õpetuses oli määrava tähtsusega Maliki ja Abu Hanifa vaadetele vastanduv nõudmine, et sunna mõistet tuleb kitsendada. See tähendab, et kogukonna elukorraldust prohveti otsese juhtimise all ja tema surmale järgnenud inspiratsiooni tuleb käsitleda kui prohveti enese teguviisi. Vaid prohvetlik *hadith* on autoriteetne sunna allikas. Allika päritolu peab olema selgelt tuvastatav usaldusväärse pärimuse edastajate ahelaga, jõudes viimase edastaja juurest prohveti eneseni. Sel viisil loots Aš-Šafi vältida uuendusi. Koraani ja prohvetliku sunna kõrval pidas Aš-Šafi õiguse kolmandaks aluseks analoogial põhinevate järelduste tegemist (*qiyas*). Analoogia peab kindlasti tuginema Koraanile ja sunnale. Aš-Šafi loots kõrvaldada juristide *ra'i* või *istihsan*il põhinevaid meelevaldseid seisukohti. Neljandaks õiguse aluseks võttis Aš-Šafi kasutusele üldise konsensususe (*idžma*) põhimõtte. Sunniitlik enamus pidas seda põhimõtet enda kõige paremaks iseloomustuseks. Kokkuvõttes tunnustati praktikat, et iga koolkonna õpetlased võisid konsensususe korral tõlgendada prohvetlikku pärimust omaenda vajadustest lähtuvalt.⁶¹

⁵⁹ K. Zweigert, H. Kötz (1998), pp 307-308.

⁶⁰ Malikiyyah. Arvutivõrgus: <http://www.philtar.ac.uk/encyclopedia/islam/sunni/malik.html>, 01.01.2015.

⁶¹ D. Waines (2003), lk 101-104.

Seega oli lõplikult sündinud Aš-Šafi klassikaline õigusteooria (*ussul al-fikh*), mis põhines neljal alusel: Koraanil, sunnal, *qijas'el* ja *idžma'l*. Kuigi *ussul al-fikh* esines ka enne islami õiguskoolkondade tekkimist, siis Aš-Šafii tööde kaudu ühendati see harmooniliseks teaduseks. *Ussul al-fikh*'i eesmärgiks on reguleerida *idžtihad*'i (võimalus tõlgendada ja uusi käitumisreegleid formuleerida, kui Koraan ja sunna vaikisid) ja juhtida juristi tema jõupingutustes õiguse otsimisel.⁶²

Idžma käis alguses koos teatava loomingulisusega, avades tee uuteks arenguteks ja uute tavade omaksvõtuks. Kuid 10.-11. sajandil tekkis tardumus, õpetlased jäid ilma Koraani ja traditsiooni vaba uurimise õigusest (*idžtihad*): kuidas asi oli *idžma* põhjal otsustatud, nii pidi see ka jääma. Seetõttu on tänaseni püsima jäänud mitmeid keskajast pärit arusaamu ja tavasid. Šafiitide koolkond on levinud peamiselt Ida-Aafrikas, Malaisias ja Indoneesias.⁶³

1.2.5.4. Hanbaliitide õiguskoolkond

Hanbaliitide koolkond on oma nime saanud õpetlase Ahmad ibn Hanbal järgi, kes oli nii teoloog kui jurist. Tema tähtsaim teos on 30 000 *hadith*'i sisaldav kogu. Ibn Hanbal langes kaliifi viha alla, kuna oli seisukohal, et Koraan on „mitteloodud“. Selle seisukoha eest saadeti ta paariks aastaks vangi, kuid pärast vabanemist võimaldati talle oma kodukohas piiratud vabadust: ta hakkas andma *hadith*'idest eratunde ning sai lõpuks ühiskondliku ametikoha professorina. Tavainimesed küsisid tema käest nõu küsimustes, mis puudutasid õiget eluviisi. Ibn Hanbal väitis, et Koraani tuleb mõista sõnasõnaliselt, kasutamata allegoorilist tõlgendamist, ning, et kõiki prohveti pärimusi tuleb pidada usaldusväärseks ja et see traditsioon moodustab õiguse teise aluse. Vaatamata sellele tunnistas ta siiski, et *hadith*'idevaheliste vastuolude lahendamiseks tuleb osaliselt tugineda isiklikule arvamusele. Õiguse kolmandaks aluseks pidas ta Muhamedi juhtivate jüngrite õiguslaseid määrusi, kuna neil jüngritel oli parim võimalus mõista ja ellu viia prohveti *sunna*'t. Ibn Hanbal oli seisukohal, et *idžma* tähendab üldist konsensust tõe suhtes, mis põhineb Koraanil ja *sunna*'l. Hanbaliitide õiguskoolkonnale sai omaseks pühendumine prohveti pärimusele.⁶⁴ Kõnealuse õiguskoolkonna järgijad on enamasti Saudi Araabias.

Kõrvuti nende nelja juriidilise koolkonnaga, mis tegutsevad võrdsetena üksteise kõrval, oli varasemal ajal veel teisigi suundi, mis praeguseks on hääbunud. Kunagi pole aga tehtud katset

⁶² R. Khair Al-din (Juridica VII/2000), lk 462-463.

⁶³ A. Schimmel (2001), lk 61-62.

⁶⁴ D. Waines (2003), lk 104-106.

juriidilisi koolkondi omavahel ühendada. Samas on nende juriidiliste koolkondade omavahelised erinevused minimaalsed. Suurtes teoloogilistes õppeasutustes *medrese`des*, mis kujunesid 11. sajandil, oli õpperuume kõikide koolkondade jaoks.⁶⁵

Kõigil neljal koolkonnal on võrdne positsioon. Usklikul on alati õigus (nt kohtuniku – *qādi`ees*) tsiteerida teise koolkonna põhimõtteid, kui see tema olukorraga paremini kokku sobib. Usklikul on seega õigus joonduda kõigi nelja koolkonna põhimõtetest. Tavaliselt lähtutakse küll selle koolkonna põhimõtetest, mille mõjupiirkonnast pärit ollakse ja usklik säilitab need põhimõtted reeglina ka siis, kui ta kolib ümber kohta, kus valitsevaks on mõni teine koolkond.⁶⁶ Seega on eelnimetatud õiguskoolkondadel läbi ajaloo olnud suur mõju islami õiguse arengus ja moslemi elu kujundamisel.

---

⁶⁵ A. Schimmel (2001), lk 60-61.

⁶⁶ Islami õiguskoolkonnad. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=128>, 01.01.2015.

2. Islami õiguse reformimise katsed, islami levik ja selle mõju Eestile

2.1. Islami õiguse reformimise katsed

18. sajandil alanud Lääne riikide vallutused islamimaades algatasid sealsetes ühiskondades ulatuslikud reformiliikumised. Lääne eeskujul hakati moderniseerima islami senist välistest teguritest mõjutamatut õigust.

Reformiliikumised peegeldasid moslemite üldist teadlikkust nende nõrgenenud poliitilistest struktuuridest ja vaimsest mandumisest. See andis omakorda põhjust kriitika jätkuvale kasvule halveneva olukorra üle. Olukorda muutis veelgi 1798. aastal alanud Prantsusmaa pealetung islami valdustesse. 19. sajandil ebaõnnestusid peaaegu kõik islamimaailma katsed pidurdada Euroopa majandusliku ja sõjalise jõu armutat pealetungi, mille tulemusena prooviti moslemeid ristiusku pöörata.⁶⁷ Ainsad islami territooriumid, mis suutsid 20. sajandi alguseks vältida eurooplaste otsest poliitilist ülemvõimu olid Türgi, Iraan, Afganistan, Jeemen ja Araabia linnad Meka ja Mediina.⁶⁸

Eurooplaste ülemvõim ja iseseisvusvõitluse ideed viisid islami rahvusriikide loomiseni, mis muutusid kollektiivset identiteeti pakkudes universaalse *umma* (islamiusuliste kogukond, mille moodustavad kõik moslemid olenemata nende rahvusest, rassist, keelest) alternatiiviks. Mõned moslemid aga püüdsid universaalse *umma* ideed elus hoida, toetades pan-islamistlikke liikumisi või Osmanite kalifaati kui islami peamist sümbolit. Teised aga eelistasid lojaalsust rahvusriigile. Viimastel tuli otsustada, kas kujundada riigisüsteem islamilike või lääne ilmalike põhimõtete järgi. Lääne ilmalike põhimõtete pooldajad võtsid omaks euroopaliku sekularismi mudeli ja kutsusid üles taandama usu inimese eraasjaks, millel pole tähtsust rahvuse ühiskondlikus elus. Sellise ühiskonnakorralduse võttis üle Türgi Vabariik, mille looja ja esimene president, Kemal Atatürk likvideeris 1924. aastal kalifaadi, asendas šariaadi täielikult euroopa seadustega ja sulges usulised koolid.⁶⁹ Türgi sai muudatuste eestvedajaks, kelle järgi hakkasid teised riigid ellu viima erinevaid reforme.

Islami kuulsamad reformistid, Sayyid Ahmad Khan (sündinud 1817) Indias, Muhammad Abduh (sündinud 1849) Egiptuses püüdsid leida mingit järjepidevust islami mineviku ja modernse ühiskonna vahel. Reformistid läksid oma püüdlustega vastanduda koloniaalvõimudele ning oma ühiskonna taaselustamisega nii kaugele kui võimalik.

⁶⁷ D. Waines (2003), lk 278-280.

⁶⁸ D. Waines (2003), lk 282.

⁶⁹ D. Waines (2003), lk 288.

Reformistide tegevus põhjustas ühiskonnas erimeelsusi konservatiivide ja reformimeelsete vahel, mida ei suudetudki lahendada. Konservatiivid leidsid, et reformistid tegelesid vaid usu-uuendustega ning põhjustasid kogukonnas segadust, tehes läänelikule mõttelaadile ja institutsioonidele liigseid järeleandmisi. Konservatiivid olid seisukohal, et ühiskonda tuleb vormida seaduse järgi, mitte vastupidi, mille poole püüdsid reformistid.⁷⁰

Reformistide ideed usuliste seaduste muutmiseks valmistasid ette soodsa pinnase, mis lubas valitsustel abielu, lahutuse ja pärandamise spetsiifiliste probleemide kallale asuda. Esmalt teostati perekonnaõiguses reforme 1920.-1930. aastatel Egiptuses ja Indias. Näiteks piirati tunduvalt laste abiellumist ja naistele anti abielu lahutamiseks palju selgemad tingimused kui varem. Abielulahutuseks andis nüüd aluse halb kohtlemine, hülgamine ja mehe võimetus naist ülal pidada.⁷¹ Perekonnaõiguse alased reformid olid tähelepanuväärsed, kuna see andis naistele suuremad õigused võrreldes varasema tugevalt konservatiivse islami tõlgendamise perioodiga.

1920.-1970. aastatel toimusid laialdased reformid perekonnaõiguse ja eraõiguse seadustes. Näiteks 1951. aastal avaldati Jordaania perekonnaõiguse seadus, 1953. aastal Süüria perekonnaseisuseadus, mis on üks laiahaardelisemaid ja kõige progressiivsem. Eelnimetatud seadustikele järgnesid 1958. aastal Maroko perekonnaseisu seadustik ja 1959. aastal Iraagi perekonnaseisuseadus, 1967. aastal jõustus Iraani perekonna kaitse seadus.⁷²

Olulisemad läbiviidud reformid perekonnaõiguses olid:

- 1) naiste väärkohtlemise osas kehtestati mitmeid sätteid, et parandada naiste seisundit ühiskonnas. Nt on naistel enamus Araabia riikides võimalus saada kohtulikult lahutada, kui esineb üks järgmistest tingimustest: abikaasa on võimetu või ei soovi naist ülal pidada; kui abikaasa on ohtliku füüsilise või vaimse puudega; abikaasa kohtleb oma naist halvasti või kui abikaasa lahkub ja jätab naise üksi mingiks perioodiks. Tuneesias, Pakistanis ja Iraanis mindi veelgi kaugemale. Nt Tuneesia koodeksiga anti naistele õigus nõuda lahutust olenemata põhjusest, kui ta oli valmis maksma kohtu poolt määratud hüvitist;
- 2) enamikus Araabia riikides tehti katseid kaotada ära abielud lastega ja sunduslikud abielud;

⁷⁰ D. Waines (2003), lk 289-301

⁷¹ D. Waines (2003), lk 306-307.

⁷² J.N.D. Anderson. Modern Trends in Islam: Legal Reform and Modernisation in the Middle East. 1971. International and Comparative Law Quarterly, 20, pp 1-21 – I. Edge. Islamic Law and Legal Theory. England: Dartmouth, 1996, pp 552.

- 3) suuremal või vähemal määral püüti vähendada polügaamiat, nt Tuneesias on see keelatud. Esimese riigina viis selles valdkonnas piirangud ellu Süüria, kus 1953. seaduse alusel peab mees, kellel on juba üks abikaasa, küsima juriidilist luba enne kui ta abiellub teise naisega ning selline luba jäetakse andmata, kui kohus leiab, et mees ei ole majanduslikult võimeline toetama oma olemasolevaid ülalpeetavaid ega võtma uusi kohustusi;
- 4) reforme viidi läbi ka pärimisõiguse valdkonnas;
- 5) palju rikkumisi kõrvaldati *waqf* õiguses (st usuliseks otstarbeks annetatud maavaldus või kinnisvara, millest saadud tuluga peeti üleval kooli, mošeesid ja hoolekandeesutusi), kohati seati sisse *waqf* i ajaline kestus või isegi kaotati *waqf* i andmine.⁷³

Islami õigus on oma olemuselt muutumatu, kuid samas jätab see õigus piisavalt ruumi tava kasutamisele, lepinguvabadusele ja halduseeskirjadele, mistõttu on võimalik läbi viia muudatusi, mis aitavad ühiskonnal moderniseeruda ilma õiguse eelarvamusega.⁷⁴ Selleks, et aru saada celpool käsitletud reformide läbiviimise võimalikkusest ja kordaminekust, on oluline vaadata reformide läbiviimise meetmeid, mille abil suudeti muuta jumalikku ja praktiliselt mittemuudetavat õigust.

Õigusreformide läbiviimise võimalikkust võib selgitada järgmiste meetmete kasutamisega:

- 1) mõnikord kasutasid reformijad menetluslikku vahendit, mis jättis materiaalsoiguse puutumata ja muutmata, kuid mis välistas teatud asjaoludel kohtutel selle seaduse kohaldamise. Nt Egiptuses kasutati seda abinõud lapse abielu ära hoidmiseks;
- 2) islami juristid hakkasid kasutama *takhayyur* printsiipi, mille kohaselt otsiti spetsiifilistele küsimustele vastuseid väljaspool oma koolkonda. Nt võis hanafiitliku koolkonna järgija otsida õiguslikule küsimusele vastust malikiitliku koolkonna õigusest. Oluline oli leida kaasaja nõuetele paremini vastav lahendus. Reformid viidi läbi üksikotsustuste tähenduses. Otsuste tegemisel lähtuti selektiivsuse põhimõttest (*takhayyur*) ja õigusliku sobitamise printsiibist (*talfiq*). Õigusliku sobitamise printsiip seisnes eri koolkondade arusaamade või üksikute juristide vaadete kombineerimises;
- 3) juhul, kui selektiivsuse printsiibi kasutamisest ei piisanud, siis olid reformijad sunnitud kasutama muistsete tekstide tõlgendamist – *ijtihad* i (seaduse tuletamine

⁷³ J.N.D. Anderson (1996), pp 553-558.

⁷⁴ R. David, J.E.C. Brierley, p 467.

õiguse allikatest). *Ijtihad*'i kasutamine oli kuni 7. sajandini iga juristi õigus, kuid 9.-11. sajandi paiku *ijtihad*'i väravad suleti;

- 4) sobiva seadusandluse (halduseeskirjade) avaldamine ja jõustamine.⁷⁵

2.2. Islami religioosne uuestisünd ja islami levik maailmas

Maailmas toimunud jätkuva moderniseerumise käigus üritati islamiriikidele peale suruda läänelikku ühiskonnamudelit. Selle taustal viidi läbi ulatuslikud reformid õigusloome valdkonnas ning üritati juurutada sekularismi. See omakorda aga viis islami religioosse uuestisünnini.

Tänapäeva maailmas ilmneb üha enam märke mitte-Lääne kultuuride taassünnist; tee nende taassünnile kulgeb läänestumise ja moderniseerumise tiheda seotuse kaudu, mis iseloomustab kultuuride taastumise algperioodi, mil mitte-Lääne ühiskond aeglaselt moderniseerumise käigus liikudes võtab omaks Lääne kultuuri tähtsaid elemente. Sedamööda, kuidas moderniseerumise tempo kiireneb, väheneb läänestumise tempo ning pärismaine kultuur teeb läbi uuestisünni. Sel viisil aitab läänestumine muutuste varases faasis moderniseerumisele kaasa. Hilisemas faasis soodustab moderniseerumine Läänest kaugenemist ja pärismaise kultuuri taastõusu, mida võib vaadelda kahel tasandil:

- 1) ühiskonna tasandil suurendab moderniseerumine ühiskonna kui terviku majanduslikku, sõjalist ja poliitilist jõudu ning julgustab selle liikmeid uskuma oma kultuuri ja toetama selle maksvusele pääsu;
- 2) individuaalsel tasandil tekitab moderniseerumine võõrandumist ja pinnasekaotust, sedamööda kuidas lõhutakse traditsioonilisi sidemeid ja sotsiaalseid suhteid, viies identiteedi kriisini, millele pakub vastuse religioon.⁷⁶

1970-ndatel algas uus religioosne lähenemine, mis oli suunatud ühiskonna organisatsioonilise vaimse vundamendi taastamisele. Selline lähenemisviis õigustas loobumist modernismist. Taolise religioosse taassünniga käis kaasas islami religiooni laienemine, kus tuli juurde nii uusi usklikke kui ka usku tagasipöördujaid. Nt ka Kesk-Aasiasse kandus islami taassünni

⁷⁵ J.N.D. Anderson (1996), pp 558-560.

⁷⁶ S.P. Huntington, Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine. Tartu: AS Ühiselu trükikoda 1999, lk 101.

laine – kui 1989. aastal oli seal 160 tegutsevat mošeed, siis 1993. aastaks oli neid juba 10 000.⁷⁷ Vastuseks läänestumisele oli alanud islami religioosne uuestisünd.

Religioosse taassünni kõige ilmsem ja mõjukam põhjus oli ühiskondlik, majanduslik ja kultuuriline moderniseerumine, millest arvati saavat religiooni surm. Toimus tagasipöördumine religiooni juurde, mis annaks inimeste elule mõtte ja otstarbe. Religioosne uuestisünd tähendab kogu maailmas reaktsiooni sekulaarsuse, moraalse relativismi ja vaid enesest hoolimise vastu ning korra, distsipliini, töö, vastastikuse abistamise ja inimestevahelise solidaarsuse väärtuste taaskinnitamist. Religioossed grupid vastavad sotsiaalsetele vajadustele, mis on jäänud tähelepanuta riigibürokraatia poolt.⁷⁸ Riikide moderniseerumine algatas religioosse taassünni. Islami ja lääne ühiskondade kultuuriline taust on väga erinev. Moderniseerimise käigus suruti islamiriikidele peale lääne ühiskonnas kehtivad väärtusi ja elukorraldust. Reformide läbiviimine eesmärgiga moderniseerida islami riike ei olnud vastuvõetav islami ühiskonnale. Seetõttu algas tagasipöördumine islami juurde. Selle tulemusena hakkas islami järgijaskond kasvama ning islami järgijaskonna kasvutempo jätkub tänasel päeval.

Islami religioosset taassünni ilmestab kõige paremini alljärgnev tabel (Tabel 1), milles on välja toodud religioonide suhteline arvuline esindatus maailma rahvastikust (%-des).

Tabel 1. Religioonide esindatus maailmas⁷⁹

Religioon	1900	1970	1980	1985 (hinnang)	2000 (hinnang)
Lääne ristiusk	26,9	30,6	30,0	29,7	29,9
Õigeusk	7,5	3,1	2,8	2,7	2,4
Islam	12,4	15,3	16,5	17,1	19,2
Mittereligioosne	0,2	15,0	16,4	16,9	17,1
Hindu	12,5	12,8	13,3	13,5	13,7
Budism	7,8	6,4	6,3	6,2	5,7
Hiina rahvausk	23,5	5,9	4,5	3,9	2,5
Hõimuusk	6,6	2,4	2,1	1,9	1,6
Ateism	0,0	4,6	4,5	4,4	4,2

Sellest tabelist on võimalik teha mitmeid järeldusi. Arvestamata 1900. aasta seisuga, on islam olnud maailmas suuruselt teine religioon ning võrreldes teiste religioonidega on ta olnud

⁷⁷ S. P. Huntington (1999), lk 126-127.

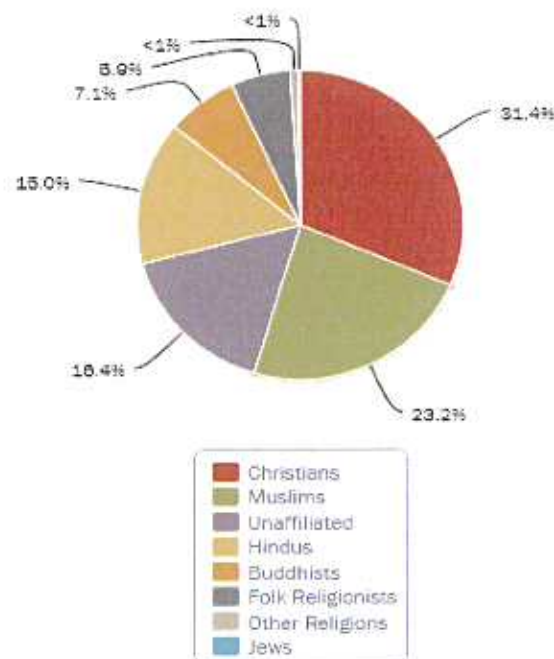
⁷⁸ S. P. Huntington (1999), lk 128-131.

⁷⁹ S. P. Huntington (1999), lk 87.

järjepidevas kasvus. Samuti on tabelist selgelt järeldatav, et Lääne ristiusk ja islam on aegade algusest konkureerinud omavahel, kuid jätkuvalt on suurimaks religiooniks maailmas kristlus.

2010. aasta seisuga maailma religioonide järgijaskonna arvu illustreerib alljärgnev joonis (joonis 1), mille kohaselt oli 2010. aastal juhtivaks religiooniks jätkuvalt ristiusk 31,4%, sellele järgnes islam 23,3%, seejärel mitteusklikud 16,4% ning kolmanda arvestatava religiooni maailma rahvastikust moodustab hinduism 15%. Seega ei ole 2010. aasta seisuga ristiusk on esimest positsiooni küll kaotanud, kuid islam on teinud oma järgijaskonna hulgaga märkimisväärse tõusu. Võttes aluseks 2000. aasta hinnangulist ristiusu ja islami arvulist esindatust, on 2010. aastaks ristiusu osakaal suurenenud 1,5% ja islam 3,1%.

Joonis 1. Populaarsemad maailma usundid⁸⁰

Alljärgneval joonisel (joonis 2) on ära märgitud moslemite osakaal maailmas vastava riigi rahvastikust 2010. aasta seisuga. Nimetatud joonis iseloomustab moslemite arvukust ja levikut maailmas. Kõige suurema moslemite osakaaluga riigid on: Maroko (99,9%), Afganistan (99,8%), Iraan (99,6%), Jecmen (99,0%), Iraak (98,9%), Türgi (98,6%), Nigeeria (98,3%), Alžeeria (98,2%), Saudi Araabia (97,1%), Sudaan (97%), Usbekistan (96,5%),

⁸⁰Worldwide All Populations, 2010. Arvutivõrgus: http://www.globalreligiousfutures.org/explorer/custom#/?subtopic=15&chartType=pie&data_type=percentage&destination=from&year=2010&religious_affiliation=all&countries=Worldwide&gender=all&age_group=all, 15.01.2015.

Pakistan (96,4%), Süüria (92,8%), Egiptus (90%), Bangladesh (90,4%), Indoneesia (87,2%) ja Malaisia (61,4%).⁸¹ Joonis 2 kohaselt on arvestatav moslemite osakaal ka Indoneesias, Venemaal, Aasias ning Põhja-Ameerikas.

Joonis 2. Moslemite osakaal riigi populatsioonist⁸²

Eeltoodust tulenevalt on moslemid jagunenud üle maailma. Arvestades islami järgijaskonna praegust esindatust maailmas ning islami järgijaskonna jätkuvat kasvutempot, siis ei saa alahinnata islami õiguse globaalset mõju riikide sotsiaalsele, poliitilisele ja ühiskondlikule elukorraldusele.

Moslemid moodustavad teise suure religioosse grupi, omades 2010. aasta seisuga ligikaudu 1,6 biljonit järgijat, s.t. et moslemid moodustavad 23% maailma rahvastikust. Kui vaadata moslemite arvulist osakaalu piirkondade kaupa, siis on moslemeid Aasia-Vaikse ookeani piirkonnas 985,53 miljonit, Kesk-Idas ja Põhja-Aafrikas 317,07 miljonit, Sahara taguses piirkonnas 248,11 miljonit, Põhja-Ameerikas 3,48 miljonit ning Ladina-Ameerika ja Kariibimere piirkonnas 0,84 miljonit.⁸³ Järelikult on moslemite puhul tegemist väga arvestatava hulgaga religiooni järgijatega kogu maailmas ning islam on omandanud maailmas tugeva positsiooni. Joonis 2 näitlikustab, et islam ei ole pelgalt konkreetse riigi religioon, vaid

⁸¹ Muslim world. Arvutivõrgus: http://en.wikipedia.org/wiki/Muslim_world, 10.01.2015.

⁸² Moslemite populatsioon maailmas. Arvutivõrgus: http://en.wikipedia.org/wiki/Muslim_world#mediaviewer/File:Islam_percent_population_in_each_nation_World_Map_Muslim_data_by_Pew_Research.svg, 10.01.2015.

⁸³ Muslims. Arvutivõrgus: <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-muslim/>, 25.02.2015.

see on saavutanud universaalsuse, islam on levinud kiiresti üle maailma ning jõudnud peaaegu kõikidesse riikidesse. See asjaolu muudab islami veelgi tugevamaks ning võimaldab talle veelgi suuremat järgijaskonna kasvu.

Lääne esiletõus ja Ottomani impeeriumi lõpp jättis islami tuumikriigita. Islami territooriumid jagati suures osas Lääne riikide vahel, kes taandudes jätsid maha islami traditsioonidele võõra Lääne mudeli järgi moodustatud nõrgad riigid. Seetõttu pole ükski islamistlik riik suutnud endale võtta islami juhi rolli ja pälvida sellisena tunnustust teiste islami ja mitte-islami maade poolt.⁸⁴

Hõimusuhted ja religioon omavad väga olulist rolli araabia ühiskondade ja poliitiliste süsteemide ühiskondlikus, majanduslikus, kultuurilises ja poliitilises arengus. Läbi kogu islami on väike grupp ja suur usk, hõim ja *ummah*, olnud lojaalsuse ja pühendumuse peamised keskmed ja rahvusriik on olnud väiksema tähtsusega. Moslemi ühtsuse tunne on peegeldunud ka riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide ettevõtmistes, näiteks 1972. aastal asutati Islamiühenduse Organisatsioon (OIC – *Organisation of Islamic Cooperation*), millesse kuuluvad peaaegu kõik islamiriigid ja see on ainsaks selliseks riikidevaheliseks organisatsiooniks. Nii omavad moslemid riikidevahelist organisatsiooni, mis põhineb religioonil. Ükski teine religioon sedalaadi ühendust ei oma. Samuti on Saudi Araabia, Iraani, Pakistani ja Iraagi valitsused toetanud valitsuseväliseid organisatsioone nagu Maailma Moslemi Kongress (WMC – *World Muslim Congress*) ja Moslemi Maailmaliiga (MWL – *Muslim World League*).⁸⁵ Olenemata riikide omavahelistest lahkavustest, on islamiriigid suutnud oma ühtsuse saavutada läbi maailma organisatsioonide. See on tõestuseks islami universaalsest olemusest.

Eelnevast tulenevalt tekib küsimus, kas islam ja moslemid üldse vajavad tuumikriiki, kas selle nimetamine on võimalik ning kas tuumikriigi peaks moodustama üks või mitu islamimaad. Islam on edukalt levinud üle maailma ilma juhtriigita ning omab tänasel päeval juba 1,6 biljonit järgijat. Nii võib ühest küljest järeldada, et kui siiani on islam olnud tõusuteel ilma juhtriigita, siis ilmselt saab ta ilma selleta hakkama ka tulevikus. Teiselt poolt annaks tuumikriigi olemasolu islamile juhtriigi, kellel oleks võimu hallata ja kontrollida islamiorganisatsioone ning äärmusliikumisi. Antud töö autori hinnangul jääb lähitulevikus tuumikriigi idee tõenäoliselt realiseerumata, kuna moslemienamusega riike on palju, kes kõik

⁸⁴ S.P. Huntington (1999), lk 227-228.

⁸⁵ S.P. Huntington (1999), lk 225-227.

sooviksid juhtriigiks saada. Arvestatavateks juhtriigi kandidaatideks oleksid teoreetiliselt ka Saudi Araabia ja Türgi.

2.3. Islami areng Saudi Araabias ja Türgis

Saudi Araabia kuningriik ja Türgi Vabariik on kaks väga omapärast riiki arvestades kõnealustes riikides toimunud islami õiguse arengut. Islamil on nendes riikides väga oluline roll – Saudi Araabia rahvastikust moodustavad moslemid 97,1% ja Türgis 98%.

Islamistlikes riikides on ajalooliselt aktuaalne olnud debatt, kas juhtida riiki moderniseerimise ja sekulariseerimise suunas või jääda kindlaks süsteemile, kus religioonil ja religioosel õigusel on põhiline roll. Enne 1970-ndaid alustasid moslemi Lähis-Ida riigid lääne eeskujul moderniseerimise programmidega. Õiguse moderniseerimine tähendas islami õigusest loobumist ning Euroopa õiguse laenamist – õiguse kodifitseerimist ja juriidiliste institutsioonide läänestamist. See omakorda juhtis riike sekulariseerimiseni. Sekularismi idee leidis toetust vaid haritud eliidi hulgas, seevastu massiline elanikkond jäi truuks islami traditsioonilisele vormile. 1967. aastal algas islami taaselustamine, mida hakati nimetama mõistega islamiseerimine. Islamiseerimine tähendas islami normide ja väärtuste taaselustamist. Islamiseerimise programmid nõudsid vähemalt islami õiguse kui riigi õiguse taaskestestamist. Mitmed islamiseerimise programmid nõudsid islami riigi loomist.⁸⁶

On mitmeid põhjuseid selgitamaks, miks Lähis-Ida riigid ei ole sekulaarsed:

- 1) paljud moslemid on seisukohal, et islami õigus kehtestab islami usu riigi religioonina. Seetõttu on enamuse Lähis-Ida moslemiriikide põhiseaduses sätestatud, et riigi religiooniks on islam;
- 2) riigi seadusandluses eksisteerivad konstitutsioonilised sätted, mis viitavad šariaadile kui õiguse allikale;
- 3) šariaadi normid isikuõiguse küsimuses on privilegeeritud seisus. Seda põhjusel, et isikuõiguse reeglid võrreldes teiste šariaadi valdkondadega on kõige suuremas osas kajastatud Koraanis, mistõttu on see püha ja jumala poolt määratud.⁸⁷

Islami moderniseerumine ei pea tähendama läänestumist. Mitte-Lääne ühiskonnad võivad moderniseeruda, hülgamata oma kultuuri ja võtmata täies mahus üle Lääne väärtusi,

⁸⁶ A. E. Mayer. Law and Religion in the Muslim Middle East. – The American Journal of Comparative Law. Volume XXXV, winter 1987, number 1, pp 127-129.

⁸⁷ A.E. Mayer (1987), pp 135, 138, 140.

institutsioone ja tavasid. Küsitavaks jääb ajalooliselt eksisteerinud kultuuri täieliku moderniseerumise võimalikkus ja edukus.⁸⁸ Saudi Araabia ja Türgi moderniseerumine on kulgenud erineval viisil.

2.3.1. Saudi Araabia kuningriik

1932.-2005.a on Saudi Araabi erinevate kuningate valitsusajal teinud järjepidevalt samme riigi moderniseerimiseks. Saudi Araabia esimene kuningas King Abdulaziz (1932-1953) alustas moderniseerimist riigi infrastruktuuri chitamisega. Ta rajas aluse kommunikatsiooni süsteemile, tutvustas kaasaegset tehnoloogiat ja täiustas haridust, tervishoidu ja põllumajandust. Pärast esimese kuninga surma, sai troonile tema poeg kuningas Saud, kes jätkas isa pärandit. Tema silmapaistvam tegu oli hariduse arendamises – ta rajas 1957. aastal esimese kõrgkooli – Saud'i Ülikooli. 1964. aastal sai troonile kuningas Faisal, kes algatas mitmeid sotsiaalse ja majandusliku arengu plaane, mis muudaks Saudi Araabia infrastruktuuri ja eriti tööstust ning aitaks kaasa kuningriigi kiirele arengule. Ta asutas esimesed riigikoolid tüdrukutele. Välispoliitikas oli Faisal keskseks jõuks 1971. aastal Islami Konverentsi (OIC) loomisel. 1975. aastal sai riigi valitsejaks kuningas Khalid, kes rõhutas samuti arengut. Tema valitsemisaeg tähistas suurt kasvu riigi infrastruktuurile. See oli tohutu rikkuse ja heaolu periood Saudi Araabias. 1982. aastal kuningas Fahd'i valitsemisajal jätkas riik tohutut sotsiaal-majanduslikku arengut. Fahd püüdis majandust mitmekesistada ning edendada eraettevõtlust ja investeringuid. Tema suurimaid panuseid oli ka erinevate projektide elluviimine, et laiendada kuningriigi võimalusi rahuldada miljonite riiki saabuvate palverändurite vajadusi. 2005. aastal sai riigi valitsejaks kuningas Abdullah, kelle eesmärgiks on olnud Saudi Araabia juhtrolli tagamine araabia ja islami küsimustes ning maailmarahu saavutamine. Ta mõistis hukka terrorismi ning kutsus riike tegema suuremat rahvusvahelist koostööd terrorismiga võitlemiseks.⁸⁹ Seoses 2015. aasta alguses kuningas Abdullah surmaga, sai Saudi Araabia valitsejaks kuningas Salman.

Kaasaegne Saudi Araabia kuningriik loodi 1932. aastal. Mõnekümne aasta jooksul on kuningriik muutnud ennast kõrberahvast kaasaegseks, intelligentseks riigiks, millel on oluline roll rahvusvahelisel areenil. Saudi Araabias asub islami kaks kõige pühamat kohta – mošee Mekas ja Mediinas. Saudi Araabia on üks suurimaid naftatootjaid ja eksportijaid maailmas.

⁸⁸ S.P. Huntington (1999), lk 104.

⁸⁹ Royal Embassy of Saudi Arabia Washington, DC. History. Arvutivõrgus: <http://www.saudiembassy.net/about/country-information/history/>, 22.03.2015.

Sellel põhineb ka riigi rikkus. Saudi Araabia on teinud suuri pingutusi moderniseerumise suunas, kuid selle riigi arengu muudab eriliseks asjaolu, et ta on jäänud truuks religioonile ja religioossele õigusele. Seega on Saudi Araabia mitmete reformide tulemusena moderniseerunud muutumata seejuures läänelikuks.

Kuna Saudi Araabia õigusteadus – *fikh* – on kodifitseerimata, siis on kuningriigi seadused need, mida õpetlased ütlevad olevat. Seega on Saudi õigus juristide õigus. Kuigi veel suuresti traditsiooniline *fikh*'i õigus on aluseks Saudi süsteemile, on Saudi Araabia vastupidav kriitikale ja muutuste nõudele inimõiguste valdkonnas, eriti usuvabaduse, naiste seisundi ning kriminaalõiguse küsimustes.⁹⁰

Saudi Araabia põhiseadus⁹¹ (edaspidi põhiseadus) kehtestati 1992. aastal. Põhiseaduses on sätestatud, et Saudi Araabia kuningriik on suveräänne araabia islami riik, mis põhineb Koraanil ja sunnal. Seejuures sätestab põhiseadus, et Koraan ja sunna on nii põhiseaduse kui ka teiste riigi seaduste põhiallikateks, samuti *fatwa* andmise allikateks. Põhiseadus sätestab, et Saudi Araabia riigi valitsemisvormiks on absoluutne monarhia. Põhiseaduse kohaselt võib riigi valitsejaks olla üksnes riigi rajaja King Abdulaziz bin Abdulrahman Al-Faisal Al-Saud pojad või nende järeltulijad. Riigi juhtimine põhineb vastavalt šariaadile õiglusel, šuural (nõupidamine) ja võrdsusel. Saudi ühiskond põhineb täielikul kinnipidamisel jumala juhtimisest. Põhiseaduses on sätestatud, et riik peab kaitsma inimõigusi vastavalt šariaadile.

Saudi Araabia kohtualluvus on sätestatud Saudi Araabia kohtute seaduse⁹² artiklis 9, mille kohaselt on riigis kolmeastmeline kohtusüsteem. Esimese astme kohtud jagunevad: üld-, karistus-, perekonna-, kaubandus- ja tööjõukohtud. Teise astme kohtuks on apellatsioonikohus ning kolmanda astme kohtuks on riigikohus.

Saudi Araabia kui islami sünnimaa on moderniseerunud ning võtnud üle need läänelikud omadused, mis pole vastuolus šariaadiga. Moderniseerumise tõukejõuks võib pidada nafta avastamist ning sellega kaasnevat riigi rikkust ning rahvusvaheliste sidemete tugevnemist välisriikidega.

⁹⁰ F. E. Vogel. A case comparison: Islamic law and the Saudi and Iranian legal systems. – The new Cambridge history of Islam. Volume 6, Muslims and Modernity Culture and Society since 1800. R. W. Hefner. Cambridge: Cambridge University Press 2010, pp 304-305.

⁹¹ Royal Embassy of Saudi Arabia Washington, DC. The Basic Law of Governance. Arvutivõrgus: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/The_Basic_Law_Of_Governance.aspx, 20.03.2015.

⁹² Saudi Arabia. Law of Judiciary (promulgated by Royal Decree No. M/78 on 19 Ramadan 1428H (October 1st, 2007)). Arvutivõrgus: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=14616>, 28.03.2015.

Samas on Saudi Araabia jäänud karistusõiguse ja perekonnaõiguse, sh naiste õiguste, osas rangelt kindlaks islami õigussüsteemile ja islami seadustele. Nii on Saudi Araabia jätkuvalt inimõiguslaste kriitika alla sattunud seoses surmanuhtluse meetoditega, nt surmamõistetute pea avalikult rahva ees maharaiumine. Samuti on Saudi Araabias erinevate kuritegude eest karistusmeetodina ette nähtud avalikud piitsahoobid, jäsemete amputeerimine ning kividega surnuksloopimine.⁹³ Mis puutub naiste õigustesse, siis jätkuvalt on naistel keelatud autot juhtida ning ilma lähedase meessoost saatjata avalikult ringi liikuda. Samuti on naistel raskusi töökoha leidmisega, kuna Saudi ühiskond tugineb rangelt sugude lahutamise põhimõttele.⁹⁴

2.3.2. Türgi Vabariik

Seoses ülemaailmse moderniseerumisega 20. sajandil algasid Türgis õigusreformid perekonnaõiguse ja pärimisõiguse valdkonnas. 1917. aastal viimase sultani valitsusajal jõustus Ottomani perekonnaõiguse seadus, milles olid põimunud hanafiitide, hanbaliitide ja malikiitide koolkonna reeglid.⁹⁵ Siinjuures vajab märkimist, et 1917. aasta perekonnaõiguse seadus ei kaldunud kõrvale šariaadi normidest, vaid kodifitseeris need.⁹⁶ Pärast Ottomani impeeriumi lagunemist esimese maailmasõja lõpul, kuulutati välja Türgi Vabariik, mille esimeseks presidendiks sai Mustafa Kemal Atatürk. Atatürki visioonis oli riigi sekulaarsus ühe modernsuse ja demokraatia tunnuseks.⁹⁷

1923. aastal kuulutas Atatürk valitsus Türgi sekulaarseks vabariigiks ning sellega lahutati religioon riigist. Sekulaarsuse põhimõte on Türgis siiani püsima jäänud.⁹⁸ Atatürk oli oma elu pühendanud õiguslikele, sotsiaalsetele ja majanduslikele reformidele. Esmalt tehti tähtsamad muudatused seadusandluses. Esimene Türgi põhiseadus ratifitseeriti 1924. aastal. 1926. aastal tehti võlaõigusseadus, tsiviil-, kaubandus- ja kriminaalkoodeksid ümber vastavalt lääne

⁹³ Euroopa Parlamendi resolutsiooni ühissetepanek 11.02.2015. Raif Badawi juhtumi kohta Saudi Araabias (2015/2550(RSP)). Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P8-RC-2015-0143+0+DOC+XML+V0//ET>, 22.03.2015.

⁹⁴ Why women in Saudi Arabia have a long way to go yet. – The Guardian, United Kingdom 26.09.2011. Arvutivõrgus: <http://www.theguardian.com/world/2011/sep/26/saudi-arabia-women-equal-rights>, 22.03.2015.

⁹⁵ K. Zweigert, H. Kötz, p 310.

⁹⁶ W. B. Hallaq, p 122.

⁹⁷ H. Yavuz, M. Esposito, J.L. Turkish. Islam and the secular state: the Gülen movement. Ney York: Syracuse University Press 2003, p 13.

⁹⁸ D. McGoldrick. Human rights and religion – the Islamic Headscarf Debate in Europe. Hart Publishing 2006. Oxford and Portland, Oregon, p 133.

omadele.⁹⁹ Türgi läks moderniseerumises veelgi kaugemale. Ainsa riigina oli Türgi seisukohal, et on vajalik ette võtta radikaalne samm – hüljata šariaat kui perekonnaõiguse alus ning asendada see millegi täiesti uuega. Seetõttu kiitis Türgi 1926. aastal heaks Šveitsi Tsiviilkoodeksi.¹⁰⁰ See lääne mudelil põhinev seadus murdis traditsioonilise islami idee. Sellest hetkest türklased hülgasid šariaadi normid, mis sätestasid polügaamia, naise ühepoolse hülgamise abikaasa poolt ning ebavõrdse pärandi jaotamise poegade ja tütarde vahel.¹⁰¹

1928. aastal tühistati põhiseaduse säte, mis kuulutas islami Türgis riigiusuks. Põhiseaduse 1937. aasta muudatustega sai sekularism üheks põhiseaduse kuuest aluspõhimõttest. Euroopas tähendab sekularism riigi ja religiooni täielikku eraldatust. Kemalism (Atatürki natsionalism) kontseptsioonis võimaldab sekularism teataval määral riigi kontrolli religiooni üle, sest Türgi riigi rajajatel oli hirm, et usuküsimustes kõrvalseisjaks jäämine võib viia religiooni tungimiseni riiklikku sfääri. Kui religioon oleks jäetud täielikult kogukondade endi kätte ilma valitsuse sekkumiseta, oleks islam tõenäoliselt säilitanud oma positsiooni ühiskonna, seaduste, poliitika ja majanduse üle.¹⁰²

Reformid olid suunatud ametliku islami lammutamisele. Sellele järgnes šariaadi kohtute sulgemine 1924. aastal. Õigusreformid jätkusid 1926. aastal õiguskodeksite ülevõtmisega, mis laenati ja tõlgiti erinevatest Kontinentaal-Euroopa riikidest, nt tsiviilseadused Šveitsist, karistusseadustik Itaaliast ning äriseadustik Itaaliast ja Saksamaalt. Šveitsi tsiviilkoodeks näeb ette võrdsed õigused meestele ja naistele. Seetõttu said Türgis naised 1930. aastal õiguse hääletada kohalikel ja 1934. aastal riiklikel valimistel. 1934. aasta seadusega muudeti perekonnanimed kohustuslikuks.¹⁰³ Läbiviidud õigus-, poliitilised kui ka kultuurilised reformid vähendasid Türgi ja Euroopa erinevusi.

Praegu kehtiv Türgi põhiseadus võeti vastu 7. novembril 1982. aasta rahvahääletusel. Pärast vastuvõtmist on põhiseadust muudetud kaheksal korral (1987, 1993, 1995, 1999 kaks korda, 2001, 2002, 2004). Nende peamine suund on olnud põhiõiguste kaitse parandamine, õigusriigi kindlustamine ja sõjaväeliste prerogatiivide vähendamine. Muudatuste üheks tõukjõuks oli

⁹⁹ The Republic of Turkey. Turkish Cultural Foundation. Arvutivõrgus: <http://www.turkishculture.org/general/the-republic-of-503.htm>, 24.03.2015.

¹⁰⁰ K. Zweigert, H. Kötz, p 310.

¹⁰¹ R. David, J. E .C. Brierley, p 481.

¹⁰² J. Laidvec. Põhiseaduse reformid sillutavad Türgi teed Euroopasse.- Riigikogu Toimetised, nr 22, 2010, lk 47.

¹⁰³ C.V. Findley. Turkey, Islam, Nationalism, and Modernity. A History, 1789-2007. London: Yale University Press 2010, p 253.

kindlasti ka Türgi soov saada Euroopa Liidu liikmeks. Erinevate muudatuste tulemusena on muutunud ligi kolmandik põhiseaduse algsest tekstist.¹⁰⁴

Türgi demokratiseerumist ning läänestumist väljendab ilmekalt 1995. aastal vastu võetud Türgi Põhiseaduse¹⁰⁵ artikkel 2, mis sätestab, et Türgi Vabariik on demokraatlik, sekulaarne ja sotsiaalne ning riik põhineb õigusriigil.

Kuigi Türgi asub Euroopa ja Araabia piirimail, peab riik ennast Euroopasse kuuluvaks. Türgis on läbi viidud palju olulisi reforme, et muutuda läänelikuks ning saada Euroopa Liidu liikmeks. 3. oktoobril 2005. aastal alustas Euroopa Liit ühinemisläbirääkimisi Türgiga.¹⁰⁶ Türgi hindab ja kaitseb samu väärtusi, millel Euroopa Liit põhineb, nagu demokraatia, inimõiguste, põhivabaduste ja õigusriigi põhimõtted. Samuti on Türgil olulised poliitilised ja majanduslikud sidemed Lääne-Euroopaga.

Eesti endine välisminister Urmas Paet avaldas 25.10.2014 arvamust, et Eesti soov on jätkuvalt Euroopa Liidu laienemispoliitika edendamise ja liitumiskõnelustel Türgiga tuleb avada uued läbirääkimispeatükid, kuna Türgi on Euroopa Liidule oluline strateegiline partner.¹⁰⁷ Seejärel on Eesti jätkuvalt huvitatud Türgi liitumisest Euroopa Liiduga.

Eeltoodust tulenevalt, on Türgi kindlameelselt ellu viinud Mustafa Kemali nägemust ilmalikust vabariigist, mis kerkis Ottomani impeeriumi varemeile. Atatürgi loodud islamimaailma kuuluv demokraatia peab oluliseks pressi- ja sõnavabadust, astub samme inimõiguste kaitseks. Kõik need muutused on nii Türgi kui Euroopa huvides. Türgi reformid on eeskujuks teistele islamiriikidele – kaasaegne demokraatlik ühiskond ei tähenda islamimaale omase kultuurilise ja religioosse identiteedi kadumist. Euroopa ja Türgi tihedamatel suhetel on eriline tähtsus ajal, mil äärmuslikud islamirühmitused on kuulutanud sõja lääne tsivilisatsiooni vastu.¹⁰⁸ Siinjuures on Türgil eriline roll, kuna tal on olulised välispoliitilised sidemed Lääne-Euroopaga ning kõrval asuvate islamimaadega. Arvestades Türgi erilist kultuurilist tausta ning asjaolu, et ta austab samu demokraatlikke väärtusi nagu

¹⁰⁴ J. Laidvee, lk 47.

¹⁰⁵ The Constitution of the Republic of the Turkey. Arvutivõrgus: http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf, 05.01.2015.

¹⁰⁶ Eurostat. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Candidate_countries/et, 10.03.2015.

¹⁰⁷ Paet: Türgiga tuleks avada uues RL-i liitumisläbirääkimiste peatükid. Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/eesti/fbdf4324-c15a-497b-9a5e-8ec73e3795c3>, 15.02.2015.

¹⁰⁸ T. Intermann. Türgi ja Euroopa Liit – 40 aastat ootamist. – Välisministeeriumi aastaraamat 2004. Arvutivõrgus: <http://vm.ee/et/aastaraamat-2004>, 05.01.2015.

Lääne-Euroopa, siis saab Türgi kaasa aidata kultuuride-vahelisele dialoogile ning seeläbi aidata säilitada stabiilsust ning rahu maailmas.

Seoses perekonnaseisu reeglitega, esindavad Türgi ja Saudi Araabia kahte äärmuslikku poolt enamuse sekulariseerunud riikide hulgas: Türgi annab naistele täieliku õigusliku võrdsuse hüljates kõik klassikalise šariaadi perekonnaseisu reeglid, seevastu Saudi Araabia annab naistele õigusliku võrdsuse säilitades täielikult vastavad šariaadi normid.¹⁰⁹ Saudi Araabias on valitsusse lubatud vaid moslemid, kuna šariaat välistab mittemoslemite töötamise kõrgemas poliitilises võimuorganis.¹¹⁰

2.4. Islami levik ning selle mõju Eesti ühiskonnale ja õiguskultuurile

Käesoleva magistritöö raames viidi läbi küsitlus Eestis elavate moslemite hulgas eesmärgiga välja selgitada moslemite arvamus islami mõju puudutavates küsimustes. Küsimustik koosnes 24-st küsimusest, s.h 4-st vastaja isikut puudutavast küsimusest ja 20-st põhiküsimusest. Põhiküsimuste hulgas olid enamuses lahtised küsimused. Kinniste küsimuste juures pidi respondent valida ühe endale sobiva vastusevariandi. Valim koosneb 8-st inimesest. Põhiküsimuste vastuseid käsitletakse käesoleva töö küsimuse sisule vastavates alapeatükkides.

Seitsme respondendi puhul on tegemist Eestis elavate moslemitega, üks vastanu on eestlasest moslem, kes elab Egiptuses. Vaatamata asjaolule, et üks respondent ei ela Eestis, on ta siiski seotud Eestiga ning tema vastuseid on võimalik kasutada respondentide vastuste analüüsimisel.

Valimi üldiseloostus: sooliselt on mehi esindatud 25% (2) ja naisi 75% (6); kõige noorem vastaja oli 19 aastane ja vanim 44 aastane; 87,5% (7) vastanutest on sündinud Eestis ja 12,5% (1) vastanutest Kuveidis; 12,5% (1) vastanutest asus elama Eestisse 2010. aastal. (Vt töö Lisa).

---

¹⁰⁹ A. E. Mayer (1987), p 143.

¹¹⁰ A. E. Mayer (1987), p 148.

2.4.1. Islami kogukonna väljakujunemine

Esimene suurem islami kogukond Eestis tekkis pärast Eesti-Liivimaa vägivaldset liitmist Vene tsaaririigiga 1721. aastal. Tollases Vene sõjaväes oli ka islamiusulisi tatarlasi ning püsivam islami kogukond tekkiski sõjaväeteenistusest vabanenud tatarlastest, kes jäid Eestisse elama. Eestisse sattus Vene impeeriumi islamiusuliste rahvaste esindajaid ka sunnitöölistena ning 1861. aastal jõudsid Eestisse mitmed tatarlastest kaubitsejad. 20. sajandi alguseks on Tallinnas elavate tatarlaste arvuks pakutud 2000 inimest. 1897. aastal toimunud rahvaloenduse andmetel elas Eestis aga 109 tatarlast. Rahvaloenduses ei läinud arvesse Eestis aega teenivad sõjaväelased ning tatarlasteks tavatselt nimetada ka teisi venemaa islami regioonidest pärit isikuid. 1934. aasta rahvaloenduse andmetel elas Eestis 170 islamiusulist, kellest 166 olid tatarlased.¹¹¹ Eestis moslemi kogukond on tekkinud pika aja jooksul. Moslemid olid ülekaalukalt tatarlased. Kuigi moslemite usk oli välismaine, olid eestlased tolerantsed islami suhtes. Erinevad keskused tatarlastele asutati Tallinnas ja Narvas.¹¹²

18. mail 1928 registreeriti Narva Muhamedi Kogudus, mis 1937. aastal registreeriti ümber Narva Muhamedi Usuühinguks ning 13. märtsil 1940 registreeriti Tallinna Muhamedi Usuühing. Seoses Nõukogude okupatsiooni algusega lõpetati koguduste tegevus. 17. augustil 1943. aastal Narva Muhamedi Usuühing taas-registreeriti.¹¹³ Teise maailmasõja järel, nõukogude okupatsiooni aastatel, jätkas rängalt kannatanud Eesti islami kogukond mitteametlikult tegevust. 1980. aastate lõpul algas rahvuslik ärkamine ka Eesti vähemusrahvastel. 1988. aastal registreeriti Tatari Kultuuri Selts. Eesti Islami Kogudus taas-registreeriti 1989. aastal. Alates 1994. aastast Eesti Islami Kogudus laienes, seades endale eesmärgiks kõigi Eestis elavate moslemite ühise usulise tegevuse korraldamise. Nüüdsest kuulusid kogudusse lisaks tatarlastele ka aserbaidžaanlased, usbekid, kirgiisid, kasahhid jt islamimaadest pärit inimesed. Islamimaailmas harva ettetuleva nähtusena tegutsevad ühes koguduses koos nii sunniidid (ca 98% siinsetest moslemitest) kui ka šiiidid.¹¹⁴ Islami järgijate rahvuslik kuuluvus on muutunud. Kui kuni 1930-ndateni olid valdavalt moslemid tatarlased, siis 1990-datest on moslemid väga erinevast rahvusest.

¹¹¹ T. Abiline. Islam Eestis. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2008, lk 58, 64, 66 ja 68.

¹¹² H. Norris. Islam in the Baltic. London: Tauris Academic Studies 2009, p 95-96.

¹¹³ T. Abiline, lk 68.

¹¹⁴ T. Abiline, lk 72-76.

1995. aastal eraldus Eesti Islami Kogudusest grupp inimesi, kes registreerus eraldi Eesti Muhameedlaste Sunniitide Kogudusena, mida asus juhtima vaimulik Ali Harassov.¹¹⁵ Eraldumise põhjuseks on öeldud pigem isiklikud kui usulised lahkavamused.¹¹⁶ Selle rühma lahkumine ei pingestanud Eesti Islami Koguduse sisesid suhteid sunniitide ja šiitide vahel.¹¹⁷ Eesti Islami Koguduse vaimulik juht on alates 2002. aastast *mufti* Ildar Muhamedšin.¹¹⁸ Eesti Islami Kogudust juhivad *mufti* Ildar Muhamedšin ja tema naine Iman Makhmotova. Eestis ei ole moslemitele mošeed, seetõttu viiakse koguduse toimingud läbi Tallinna kesklinna üürikorteris. Reedeti toimub *mufti* juhtimisel palvus, kolmapäeviti ja pühapäeviti juhib Iman Makhmotova õppetunde naistele. Tundides õpetatakse naistele põhilisi islami teadmisi, araabia keelt ning Koraani lugema. Räägitakse peamiselt vene keeles, kuid on tulnud ette ka tatari keele kasutamist.¹¹⁹ Seega antakse keskustes moslemitele üldteadmisi moslemi elu puudutavates küsimustes.

Tulenevalt Eesti moslemite rahulolematusest Eesti Islami Koguduse juhtimisega loodi 15.03.2015 Eesti moslemeid ühendav Mittetulundusühing Eesti Moslemid.

Lisaks põliste moslemitele, on Eestis ka grupp islamiusku pöördunuid (islamikonverdid ehk mittesünnijärgsed moslemid), koosnedes põhiliselt naistest, kes on islami usuga kokku puutunud välismaal reisides ja õppides. Enamus nendest naistest on välismaal olles kohtunud moslemist mehega, kellega abiellutakse. Siinjuures on huvitav tähelepanek, et need usku pöördunud on tutvunud islamiga välismaal, mitte läbi Eestis asuvate moslemite. Sellisel viisil usku pöördunuid on väga raske arvuliselt määratleda, kuna need naised ei kuulu Eestis ühtegi ühingusse. Põhjuseks tuuakse keelebarjääri: vähene vene keele oskus ja tatari keele mitte oskamine.¹²⁰

Läbiviidud küsitluses moodustasid mittesünnipärased moslemid 75% (6) ja sünnipärased moslemid 25% (2) vastanutest. Huvitav on fakt, et kõik mittesünnipärased moslemid on naissoost. Mittesünnipärastel moslemitel paluti küsitluses vastata, millisel ajendil nad võtsid islami omaks. Neist 4 inimest (66,7%) põhjendas islami omaksvõtmist tutvumist moslemiga, mistõttu hakati ise uurima islamit ning jõuti järeldusele, et islam on neile omane mõttemaailm. Mittesünnipäraste moslemite hulgast 16,7% (1) vastanutest märkis, et võttis

¹¹⁵ T. Abiline, lk 76.

¹¹⁶ G. Larsson. *Islam in the Nordic and Baltic Countries*. London: Routledge 2009, p 92.

¹¹⁷ I. Au, R. Ringyee. *Usulised ühendused Eestis*. Tallinna: Allika 2007, lk 123.

¹¹⁸ T. Abiline, lk 76.

¹¹⁹ G. Larsson, p 95.

¹²⁰ G. Larsson, p 96.

islami omaks, kuna see tõi tema ellu tasakaalu ja elu mõtte ning 16,7% (1) vastanutest kirjutas, et oli usu otsingutel juba lapsest saadik ning lõpuks täiskasvanueas leidis, et islam sobib tema mõtete ja tõekspidamistega kõige paremini.

Seoses islami järgijate kasvuga eestlaste hulgas paluti respondentidel välja tuua põhjused või ajendid, millest tulenevalt eestlane hakkab moslemiks. Küsitluse vastustest selgub, et eestlane pöördub islami poole siis, kui tema elus on juhtunud suuremat sorti tragöödia või ta on jäänud elu hammasrataste vahele, on oma eluga rahulolematu ning otsib omale uut väljundit. Islami usku pöördutakse sooviga leida vastuseid küsimustele, mida reaalne elu ei anna. Samuti mõjutab islami usku pöördumist vanemate/sugulaste mõju. Üks respondent tõi välja, et eestlaste karakter sobib islami jaoks, kuna islami vastuvõtmiseks peab inimeses olema tagasihoidlikkust, töökust, vagadust ja õpihimulisust.

Eesti Statistikaameti kohaselt 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse (REL 2011) andmetel tunnistab 15-aastasest ja vanemast Eesti elanikkonnast kindlat usku 320 872 inimest ehk 29%. Võrreldes 2000. aasta rahvaloendusega on see protsent jäänud samaks. Samas on kasvanud Eestis levivate usuvoolude arv. 2011. aastal oli järgijaid 90 usuvoolul. Samuti oli rohkem neid, kes ei soovinud usuküsimustele vastata. REL 2011 andmetel oli kõige levinum õigeusk 16% ja seejärel luteri usk 10%. Islami järgijaid oli 1508 inimest ehk 0,12%.¹²¹

Eesti Islami Koguduse poolt läbi viidud küsitluse andmetel (www.islam.pri.ee saabunud meilide statistika) eelistasid väga paljud Eesti moslemid rahvaloenduse küsimusele usu kohta üldse mitte vastata, kartes Kaitsepolitseiameti kõrgendatud tähelepanu. Arvatakse, et moslemite arv Eestis ulatub 1500 ja 10 000 vahele. Enamik Eestis elavatest eestlastest moslemitest eelistab mitte oma usulist kuuluvust välja näidata ega sellest avalikult rääkida.¹²² Paljud inimesed ei pruugi teada, et näiteks tema töökaaslane või tuttav on moslem, kuna eestlasest moslem üldiselt ei kanna moslemile omast riidet.

Arvestades asjaolusid, et paljud inimesed eelistasid REL 2011 usuküsimustele mitte vastata ning Eesti Islami Koguduse hinnangut moslemite tegeliku arvu kohta, tuleb tõdeda, et REL 2011 avaldatud andmed ei ole täpsed, kuna need ei kajasta moslemite tegelikku arvu Eestis.

¹²¹ Rahva ja eluruumide loendus 2011. Arvutivõrgus: http://www.stat.ee/65351?parent_id=32784, 15.03.2015.

¹²² Islam Eestis. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=66>, 15.03.2015.

2011. aasta Eesti rahvaloenduse projektijuhi Diana Beltadze arvates on islamiusuliste pealekasvu üheks põhjuseks sissetõu teistest Euroopa riikidest, kust lisandub türklasi, asereid ja Kesk-Aasia päritolu muulasi. Beltadze usub, et islamiusk võib olla muutunud populaarsemaks tabude, näiteks alkoholi ja samasooliste abielude keelu tõttu. Kui 2000. aasta rahvaloenduse ajal moodustasid umbes poole moslemitest tatarlased, siis praeguseks on märgatavalt suurenenud muude rahvuste, s.h eestlaste ja venelaste osakaal, seda lausa 200 inimese võrra. Kasv on toimunud peamiselt noorte, 15-29-aastaste seas. Huvitava aspektina tõi Beltadze esile Eestis elavate islamiusuliste seas leiduvate eri rahvuste suure arvu.¹²³ Tuleb nõustuda Beltadze arvamusel, et Eestis võib islami populaarsuse kasvu üheks põhjuseks olla tabude keelustamine. Näiteks on üha enam Eesti ühiskond teadlikum alkoholi kahjustavast mõjust nii tarbijale endale kui ka ühiskonnale laiemalt. Seetõttu peavad enamus inimesi riiklikul tasemel kehtestatud alkoholi tarbimise piiranguid vajalikuks.

Seoses moslemite sissetõuga Euroopa riikidesse paluti respondentidel vastata küsimusele, mis põhjustab moslemite sissetõu Euroopasse. Respondendid tõid välja palju erinevaid islamimaades esinevaid sündmusi, mis ajendab moslemite siirdumist Euroopasse: riigis leviv äärmuslus, terrorismioht, sõda, haigustepuhangud, korruptsioon, kuritegevus ning üldine vaesus kodumaal. Moslemid lahkuvad kodukoha riigist Euroopasse sooviga omandada seal hea haridus ja parem sissetulek. Samuti on põhjuseks abiellumine, mil siirdutakse Euroopasse elama. Küsitluse kohaselt saab uue elukohariigi valikul määravaks sihtriigi turvalisus, uue elu alustamise võimalused (töö leidmine, eluase, hea ja kindel palk), samuti kohalike elanike suhtumine immigrantidesse, kas sihtriigis on olemas rahvuskaaslased ning mil määral on võimalik sihtriigis oma kultuuri ja usku praktiseerida. Siirdutakse riiki, kus on parem haridus, keeleoskus, tutvused, head sotsiaaltoetused ning üldiselt parem eluolu.

Küsimusele "Kas Eesti on atraktiivne migreeruvatele moslemitele?", vastas 37,5% (3) vastanutest, et ei ole, 25% (2) vastasid pigem ei ole, 25% (2) vastasid pigem on ning 12,5% (1) vastas jah. Küsitlusest selgub, et pigem moslemid ei migreeru Eestisse. Kuigi Eestis on turvaline elada ning riik pakub kvaliteetse hariduse omandamise võimalust, võib põhjuseks olla, et Eestis on tööd raske leida, eriti arvestades eesti keele oskuse puudumist ning teiseks on Eestis palgad võrreldes teiste Euroopa riikidega madalad. Siinjuures on veel oluline, et Eesti riik ei paku suuri sotsiaaltoetusi, mis mõnes muus Euroopa riigis on immigrantidele tagatud. Samuti on Eestit nimetatud üsna sallimatuks riigiks immigrantide

¹²³ Noorte moslemite arv Eestis kasvab. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/1253610/noorte-moslemite-arv-eestis-kasvab>, 02.03.2015.

osas. Kuid olenemata sellest, kas migreerujaks on moslem või mittemoslem, on üldjuhul elukohavalikul kõige olulisem leida kiiresti tööd ning saada selle eest head palka. Töö autor on seisukohal, et viimased on peamiselt määravaks sihtriigi valikul, kuid kindlasti on määravaks ka sihtriigis juba elavad rahvuskasulased.

75% (6) vastanutest on veendunud, et islami järgijate osakaal maailmas tulevikus kasvab, 25% (2) vastanutest leiab, et islami järgijate osakaal jääb samaks. Islami järgijate osakaalu kasvu põhjendati järgmiselt:

- 1) inimesed hakkavad järjest enam nägema islami tõelist palet (erinevalt meedias kajastatust);
- 2) inimeste elu muutub järjest raskemaks, criti poliitiliste ja sotsiaalsete konfliktide tõttu, on palju ebavõrdsust. Islam kui seadusandlus ja riigikord on õiglane iga oma kodaniku vastu;
- 3) moslemipereades sünnib rohkem lapsi;
- 4) islam võlub oma olemusega inimesi.

Islami järgijate osakaalu samaks jäämist põhjendati sellega, et esiteks moslemi perekondades hakkavad toimuma nihked väiksema laste arvuga perede suunas ning teiseks on islamiäärmuslased oma tegevusega islami maine rikkunud ja seetõttu inimesed hoiavad islamist rohkem eemale kui varem.

Nagu eelpool märgitud, elab Eestis väga erinevatest rahvustest moslemeid, keda ametliku statistika järgi on kokku 1508 inimest, kuid arvatav tegelik arv võib jääda 10 000 inimeseni. Võrreldes 2001. aasta rahvaloenduse andmetega ei ole ametlikult toimunud olulist kasvu islamiusu järgijaskonnas. Kuigi moslemid on Eestis elanud mitusada aastat on nende osakaal Eesti rahvastikust jäänud jätkuvalt alla 1%. Kuna puuduvad täpsed ametlikud andmed moslemite tegeliku arvu kohta Eestis, siis ei ole võimalik analüüsida, kas moslemite arv on ajavahemikul 2000-2014 märkimisväärselt suurenenud või jäänud samale tasemele ning sellest tulenevalt teha vastavaid järeldusi.

Tulenevalt REL 2011 andmetest on eestlased jätkuvalt mitteusklik rahvas, kuna vaid 29% küsitletutest tunnistas mingit kindlat usku. Eesti riik on Euroopasse hästi integreerunud ning Eesti majandus, poliitika ja ühiskonnaelu korraldus on omane euroopalikule mudelile. Islam on praegu veel eestlase jaoks kauge, võõras ning arvestades viimase aja sündmusi maailmas, seostatakse islamit sageli terrorismiga. Eesti islami kogukonnad ei propageeri islamit Eestis avalikult ning islam ei leia avalikes meediaväljaannetes kajastamist positiivses võtmes. See kõik mõjutab islami järgijaskonna arvu Eestis. Käesoleva töö autor on seisukohal, et islam

oma tegelikus olemuses ei jõua eestlaseni, vaid eestlane leiab ise oma tee islamini. Sectõttu on eriti oluline, et inimene jõuaks islamini õigete allikate kaudu.

Respondentidelt uuriti moslemite juhtriigi vajalikkust tulevikus. 75% (6) vastanutest on seisukohal, et moslemitel ei ole vaja juhtriiki, 25% (2) vastanutest leiab, et on vaja. 75% (6) vastanutest märkis, et juhtriigi teke tulevikus ei ole reaalne, 25% (2) vastanutest on veendunud, et juhtriigi teke tulevikus on reaalne. Moslemite juhtriigina nähakse tulevikus Saudi Araabiat, kuna see on palverännaku kohaks ning on välja teeninud olulise koha teiste seas ning Saudi Araabia näeb ise ennast selleks kõige rohkem õigustatumana; Venemaa, kuna moslemid on teeninud seal olulise koha ja viidatakse Ramzan Kadõrovi aktiivsele tegevusele poliitilises elus; Egiptus tulenevalt selle ajaloolisest taustast. Üks respondent on seisukohal, et sobivat kandidaati liidriks ei ole, kuna juhtriik peaks olema läänemaailmaga sõbralik riik, kuid sellist riiki praegu ei ole.

2.4.2. Moslemite sotsialiseerumine

Moslemite ja mittemoslemite rahumeelse koosseksisteerimise eelduseks on moslemite edukas sotsialiseerumine, mille kaudu inimene omandab sotsiaalse kogemuse. Sotsiaalse kogemuse kaudu võtab inimene omaks normide ja sotsiaalsete väärtuste süsteemi. Sotsiaalset kogemust omandatakse kogu elu jooksul, selle vormid ja mehhanismid muutuvad aga sõltuvalt eelistatavast domineerivast tegevusest ja domineerivatest rollidest.¹²⁴

Sotsialiseerumine on isiksuse kujunemise protsess, mille käigus indiviid omandab antud ühiskonnas ja sotsiaalses grupis olulised teadmised, väärtused, normid, käitumisviisid (sotsiaalse kogemuse), teatava sotsiaalsete rollide süsteemi ning kultuuri. Sotsialiseerumine kindlustab ühiskonna sotsiaalse ja kultuurilise järjepidevuse, võimaldab ühiskonna uutel liikmetel kohaneda sotsiaalse keskkonna nõuetega ning selles edukalt funktsioneerida. Nii on sotsialiseerumine kohanemisprotsess, mis käivitub sidemete kaudu, mida inimene kui sotsiaalne olend oma kaaskodanikega ning ühiskonnaga omab ja omandab. Samas ei ole õige väita, et sotsialiseerumise näol võiks tegu pelgalt olla ühepoolse protsessiga, kus ühiskond õpetab oma uusi liikmeid „õigesti“ käituma. Vastupidi: iga sotsialiseeruv isik on samaaegselt

¹²⁴ S. Kaugia. Õigusteadvuse olemus ja arengudeterminandid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 85.

ka ise sotsialiseerija, rikastades teisi oma kogemustega.¹²⁵ Seega tagab eduka sotsialiseerumise vastastikune protsess.

Küsitluses sooviti respondentide arvamust, milline on eestlaste (mittemoslemite) suhtumine moslemitesse. Küsitluse tulemustest selgub, et vastanute hinnangul on eestlaste suhtumine moslemitesse valdavalt negatiivne. Negatiivse suhtumise kujundajaks nimetatakse meediat, mis on tekitanud eestlastele arusaama moslemist kui terroristist, mitmenaisepidajast ja töötust, kes elatub naise sissetulekust või riigi sotsiaalabist. Arvati, et negatiivne suhtumine tuleneb ka teadmatusest ning soovimatusest teisi inimesi mõista, samuti rassistlikust arvamusest. Küsitluses märgiti, et enamik vacunikirjadest Eesti Islami Koguduse meilboksi pärinevad eestlastest kristlastelt, seevastu uhkete ateistide kirju saadakse harva. Vastanud selgitasid, et need eestlased, kes on moslemitega reaalselt kokku puutunud, suhtuvad moslemitesse positiivselt. Samuti märgiti, et sõpradest eestlased ja töökaaslased on tolerantset.

62,5% (5) vastanutest olid seisukohal, et eestlaste suhtumine moslemitesse võrreldes varasema ajaga on jäänud samaks ning 37,5% (3) vastanutest arvas, et suhtumine on muutunud halvemaks.

Küsitluse käigus uuriti, kuidas hindavad respondendid kogukonnas käivate moslemite majanduslikku ja sotsiaalset rahulolu Eestis ning paluti tuua välja valdkonnad, milles on suurim rahulolu ja rahulolematuse. Majandusliku poole pealt toodi välja, et üldiselt on olukord hea. Need, kes oskavad keelt ja omavad kvalifikatsiooni, neil on üldiselt hea töö. Kuid keeleprobleemidega moslemitel on raske tööd leida. Küsitluses selgus, et abivajajatele kogutakse koguduses vajadusel abi, kuid üldiselt on abi pakkujaid rohkem kui abi vajavaid inimesi. Samuti märgiti, et paljudel Eestis elavatel moslemitel on välissidemed ning nad tegelevad äri või tõlketöödega, mis võimaldab äraclamist. Üks vastanu on välja toonud ka asjaolu, et *hijab*’iga töö leidmine on raske. Sotsiaalse rahulolu osas avaldati, et sotsiaalne suhtlemine on piiratud, kuna moslemid ei ole oodatud teistes kogukondades. Samuti toodi välja, et igal pool ei ole saada halal (moslemitele lubatud) toitu ning üldiselt on keskkond rassistlik. Rahulolematuse osas on välja toodud tagakiusamist tavakodanike ja riigivõimu esindajate poolt. Samuti selgitati, et tihti kutsutakse inimesi kaitsepolitseisse ülekuulamisele, ametivõimud luuravad kogukonna liikmete järgi ja suuremate moslemite kogunemiskohtade ümbruses patrullib politsei. Üks respondent on välja toonud asjaolu, et on esinenud juhtumeid, kus moslemiks olemise tõttu ei ole lubatud riigist välja sõita, toimunud on

¹²⁵ S. Kaugia (2011), lk 85-86.

arreteerimisi ning isikut on arestikambris seadusega ettemääratust pikemalt kinni hoitud. Küsitluse vastustest selgub, et üldiselt on moslemitel Eestis hea elada, kuna siin ei ole terrorismiohtu, tegemist on rahuliku riigiga, siin on parem elukeskkond võrreldes mõne moslemiriigiga, paremad võimalused avalikus elus osalemiseks (transport, kõik digitaalne), võimalus saada hea haridus riigikoolis ning rohkem vabaaja veetmise võimalusi. Rahulolu osas on eraldi välja toodud, et lähemal lävimisel eestlasega on avastatud, et eestlane on tegelikult sõbralik ja abivalmis.

Nii moslemite kui ka mittemoslemite seisukohast on oluline, et moslemid ei moodustaks Eesti ühiskonnas suletud gruppi, vaid toimuks pidev lävimine ja aktiivne informatsiooni vahetus. Eelkõige tuleb tähelepanu pöörata islami neutraalsele kajastamisele meedias, kuna meedia vormib inimeste arvamust. Kuivõrd meedias kujundatud sisukohti on alati vastu võtma islamist teadmisi mitteomavad inimesed, siis võib väita, et enamusele Eesti ühiskonnast tähendab islam terroristlikku religiooni. Reaalselt aga ei ole islam terroristlik religioon. Terroristlikke kuritegusid toime panevad isikud on äärmuslased, kes tõlgendavad islami seadusi omakasupüüdlikult ning ülikonservatiivselt lähtudes vaid Koraanist ja välistades sunna. Terroristid õigustavad oma tegusid religioossete normidega.

Üldiselt on tänasel päeval Eesti heaks näiteks riigist, kus moslemid ja mittemoslemid koos rahumeelselt eksisteerivad. Käesoleva ajani ei ole Eestis toimunud ühtegi märkimisväärset kokkupõrget moslemite ja mittemoslemite vahel. Võimalik, et selle üheks põhjuseks on moslemi kogukonna suhteliselt väike arvukus Eesti ühiskonnas. Teisest küljest võib tegemist olla vähemustega, kes on Eesti ühiskonda hästi integreerunud ning tunnevad ennast Eestis hästi. Sellest võib järeldada, et Eesti riik on seniajani suutnud pakkuda moslemitele rahuldavat eluolu.

Küsitluses paluti respondentidel vastata küsimusele "Kas Te tunnete ennast Eesti riigis võõrana?". 75% (6) vastanutest märkis, et ei tunne ja 25% (2) vastas, et tunneb. Vastused küsimusele "Mida peaks Eesti riik muutma või ette võtma, et siinsed moslemid saaksid ühiskonda täielikult integreeritud ning ei tunneks endid võõrana?", olid väga erinevad. Kirjutati, et riigil peaks endal olema positiivne suhtumine moslemitesse, mitte eeldades, et kõik moslemid on terroristid ja barbarid. Soovitati parandada ühiskonna suhtumist moslemitesse (nt positiivse meediaga) ning lihtsustada riigi bürokraatiat immigrantidele. Eesti riigilt oodatakse paremat teavitustööd islami ja moslemite kohta kõrvaldades väärarusaama, et moslem võrdub terrorist. Tehti ettepanek parandada keeleõpet

integreeruvatele moslemitele ning aidata töö otsimisel. Sooviti, et moslemeid koheldaks samaväärselt teiste religioonide järgijatega. Avaldati arvamust, et ka moslemid ise saavad olukorda parandada näidates oma käitumise ja suhtumisega, milline islam tegelikult on. Üldiselt sooviti paremat suhtumist ja heatahtlikkust.

Vaatamata moslemite ja mittemoslemite rahumeelsele koosseksisteerimisele ning arvestades erinevate riikide kodanike laialdast ümberasumist on oluline pöörata jätkuvalt tähelepanu immigratsioonipoliitikale ning aidata kaasa välisriigist saabunud moslemite sotsialiseerumisele. Seejuures tuleb tagada, et moslemid ei tunneks end Eesti riigis võõrana, vaid ühiskonnaliikmetena, kes arvestavad Eesti ühiskonnaga. Samuti peab Eesti ühiskond aktsepteerima moslemite siinset rahumeelset elukorraldust. Kuid see eeldab moslemite ja mittemoslemite teadlikkust mõlema kultuuri õiguslikust, sotsiaalsest ja poliitilisest elukorraldusest.

Küsitluses uuriti respondentide suhtumist islami õiguse moderniseerimisse. 25% (2) vastanutest leidis, et seda on väga vaja, 12,5% (1) vastas, et pigem ei ole seda vaja, 50% (4) vastanutest oli seisukohal, et seda ei ole üldse vaja, 12,5% (1) vastanutest ei osanud sellele küsimusele vastata. Islami õiguse moderniseerimise vajadust põhjendati seoses ühiskonna ja üldise moraalitunnetuse muutumisega, mistõttu peab ka religioon sellega kaasas käima. Samas toodi välja, et moderniseerida oleks vaja iidseid, kultuuritavadeist tulenevaid arusaamu, mida tihti seostatakse islamiga, kuid mis tegelikult puudutavad vaid kohalikku kultuuri. Samuti väljendati arvamust, et iga äärmuslus on halb, olgu see äärmuslik religioossus või äärmuslik ateism. 87,5% (7) vastanutest on seisukohal, et islami õiguse moderniseerimine ei aita kaasa moslemite paremale integreerumisele Euroopa riikides, ainult 12,5% (1) vastas, et aitab. 87,5% sees oli vastanuid, kes pidasid vajalikuks märkida, et islamis peab järgima islami õigust ja kohaliku riigi õigust, kui see ei lähe vastuollu islamiga.

Eesti Vabariigis on riik ja religioon täielikult lahutatud, puudub riigiusk ja riigikirik. Eesti riik austab usuvabadust ning sellega seotud tegevusi. Eesti Vabariigi põhiseaduse¹²⁶ (edaspidi PS) § 40 sätestab, et riigikirikut ei ole. Nimetatud paragrahv sätestab usuvabaduse ning vabaduse kuuluda kirikutesse ja usuühingutesse. Samuti on nimetatud sättega antud igatüüpi vabadus täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust. Seega on moslemitel Eesti riigis õigus oma usku praktiseerida ning võimalus kuuluda usuühingutesse.

¹²⁶ Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT I 1992, 26, 349...RT I, 27.04.2011, 2.

Eesti Vabariigis on moslemitel võimalik kasutada teatud administratiivteenuseid vastavalt islami seadustele. Näiteks on Eestis lubatud moslemitel teha passipilti pearätiga. Vabariigi Valitsuse 22.09.2006 määruse nr 209 „Dokumendi väljaandmise taotlemisel fotole esitatavad nõuded”¹²⁷ § 8 lõige 1 sätestab, et usulistel põhjustel võib isik olla fotol peakattega tingimusel, et isiku näokujutis alalõuast kuni otsmiku ülemise osani on selgelt nähtav ja ilma peakattest tingitud varjudeta. Eesti Islami Koguduses on võimalik sõlmida islamiabielu tingimusel, et vähemalt üks tulevastest abikaasadest on Eesti elanik. Eesti Moslemi Koguduse liikmetel või neil, kes end eluajal moslemiks pidasid, on õigus taotleda kohta moslemite kalmistule Tallinnas Liiva tänaval. Moslemi kalmistul toimub matusetalitus vaid islami seaduse reeglite kohaselt. Nt ei panda moslemile hauda kaasa riideid, patju ega muid esemed; surnu mähitakse kindlat protsessi järgides surilinasse.¹²⁸

2.4.3. Islamist tuleneva ohu esinemine Eestis

Eestis on esindatud fundamentaalne islam ehk püüdlus järgida „algset” prohvet Muhamedi aegset islamit kõiges, olgu nendeks käitumisreeglid, riietus, perekorraldus vms. Fundamentaalse islami järgimine ja propageerimine on kooskõlas isikute põhiõigustega ega ohusta riigi julgeolekut. Kaitsepolitsei amet määratleb Eesti moslemikogukonda kui rahumeelset ja Eesti ühiskonda lõimunut. Kogukonnas on aeglaselt, kuid järjepidevalt kasvanud uusimmigrantide ja konvertiitide osakaal. Konvertiidid ja uusimmigrantidest moslemid on usu järgimises tunduvalt aktiivsemad ja jäigemad. Konvertiitide aktiivsuse näiteks võib tuua uue moslemite palveruumi loomise Tartusse 2012. aastal. Tartu palveruumi põhilisteks külastajateks on Lõuna-Eesti islamikonvertiidid ja Tartu ülikoolides õppivad moslemitest välisüliõpilased.¹²⁹

Viimastel aastatel on Eestit külastanud ning siinse moslemikogukonnaga kontakte loonud mitmed välismaa islamiorganisatsioonid. Nende eesmärgiks on olnud fundamentaalse islami levitamine, liikmete värbamine ja kohaliku kogukonna materiaalne toetamine. Sellisteks organisatsioonideks on olnud Saudi Araabia ja Araabia Ühendemiraatide päritolu

¹²⁷ Vabariigi Valitsuse 22.09.2006 määrus nr 209 „Dokumendi väljaandmise taotlemisel fotole esitatavad nõuded”. – RT I 2006, 41, 316 ... RT I, 22.12.2010, 9.

¹²⁸ Eesti Islami Koguduse administratiivteenused. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=1123>, 15.03.2015.

¹²⁹ Kaitsepolitseiameti aastaraamat 2013. Arvutivõrgus: https://www.kapo.ee/cms-data/_text/38/44/files/kaitsepolitsei-aastaraamat-2013.pdf, 20.03.2015.

organisatsioonid – Awqaw General Trust, Al-Waqf Al-Islam, Muslim World League, Jamaat Tabligh, World Assembly of Muslim Youth ning lisaks Türgi päritolu islamorganisatsioon Fethullah Gülen Movement (FGM). FGM-i esimesed katsed laieneda oma tegevusega Eestisse toimusid juba 2005. aastal. Alates 2010. aastast on FGM-i siinne tegevus muutunud aktiivsemaks: Tallinnas asutati ühendus EESTÜRK, mis korraldab iga aasta türgi keele olümpiaade ning ärieliidile ja avaliku elu tegelastele vastuvõtte Türgis.¹³⁰

Kaitsepolitsei on tuvastanud, et Eestist on Süüriasse lahkunud mõned isikud, et osaleda sealses sõjategevuses või seda toetada. Kaitsepolitsei arvates ei saa välistada, et Eesti moslemikogukonna liikmete hulgast ka tulevikus ei reisita Süüriasse džihaadi toetama, kuna üksikud isikud on selleks huvi ilmutanud.¹³¹ Kuivõrd Kaitsepolitsei esmane ülesanne terrorismivastases võitluses on terroriohu ennetamine Eestis, siis peab Kaitsepolitsei jätkuvalt jälgima siinse moslemikogukonna tegevust ning Eestit külastavaid välisorganisatsioone. 2015. aasta jaanuariks oli kaitsepolitseile teada Eestist Süüriasse võitlema läinud isikud.

Vaatamata asjaolule, et mõned isikud on läinud Süüriasse islamistide poolele võitlema, ei ole Kaitsepolitsei andmetel veel 2015. aasta jaanuaris põhjust rääkida terrorismiohu suurenemisest Eestis. Kaitsepolitsei on pigem mures, et millised on kõnealuste Süüriast naasvate isikute edasised eesmärgid Eestis – kas isik soovib Süürias omandatud Eestis mingil moel ellu rakendada.¹³² Siinkohal on kaitsepolitseile seatud väga kõrged ootused nii riiklikul kui indiviidi tasemel.

Eestis on terrorismikuriteod määratletud terrorismi ennetamise Euroopa Nõukogu konventsioonis¹³³, mis on koostatud 16. mail 2006. aastal Varssavis ja millele Eesti Vabariik on alla kirjutanud Strasbourgis 7. septembril 2005. aastal. Konventsioonis käsitatakse terrorikuriteona kuritegu lisas nimetatud lepingute tähenduses. Terrorikuritegude karistused on sätestatud karistusseadustiku¹³⁴ §-des 237-237³. 2015. aasta jaanuari seisuga ei ole Eestis ühtegi inimest terrorismikuriteos kohtu alla antud.¹³⁵

¹³⁰ Kaitsepolitseiameti aastaraamat 2013. Arvutivõrgus: https://www.kapo.ee/cms-data/_text/38/44/files/kaitsepolitsei-aastaraamat-2013.pdf, 20.03.2015.

¹³¹ Kaitsepolitseiameti aastaraamat 2013. Arvutivõrgus: https://www.kapo.ee/cms-data/_text/38/44/files/kaitsepolitsei-aastaraamat-2013.pdf, 20.03.2015.

¹³² Kaitsepolitsei: terrorismioht ei ole Eestis suurenenud, kuid see on meile lähedal. Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/eeesti/da31783a-9933-449b-a689-26d6bff785c7>, 22.03.2015.

¹³³ Terrorismi ennetamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II 2009, 10, 24.

¹³⁴ Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364...RT I, 23.12.2014, 16.

¹³⁵ Kaitsepolitsei: terrorismioht ei ole Eestis suurenenud, kuid see on meile lähedal. Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/eeesti/da31783a-9933-449b-a689-26d6bff785c7>, 22.03.2015

Seoses terrorismiohuga on siinkohal asjakohane käsitleda mošee ehitamise vajalikkust ning võimalikkust Eestis. Mošee ehitamist on takistanud arvamus, et pühakoja ehitamisega suureneb nii islami järgijaskond kui ka terrorismioht Eestis. See tuleneb aga puudulikust teadmisest islamist.

2008. aastal tegi Araabia Ühendemiraatide Sharjah' emiraadi emiir Sultan bin Mohammed Al-Qasimi ametlikult otsuse olla valmis rahastama Eestisse mošee ja islamikeskuse rajamist. Mošee ehituse rahastamine pidi toimuma läbi Sharjah' riikliku organisatsiooni Awqaf General Trust, mis tegeleb erinevate islami heategevusprogrammide rahastamisega väljaspool Araabia Ühendemiraate. 2008. aasta juulis said Eesti ametivõimud organisatsioonilt ametliku taotluse maa eraldamiseks mošee ja islamikeskuse ehituse jaoks. Kuigi mošee ehitamisega kaasneks mitmesuguseid julgeolekuriske ning tiheneksid kontaktid Eesti moslemikogukonna ja islamimaailma vahel, ei saa väita, et mošee ehitus suurendaks otseselt terrorismiga seotud ohte.¹³⁶

Väide, et mošee ehitamisega suureneks järsult moslemite arv Eestis on liialdus. Inimese jõudmine mingi religioon juurde, ei juhtu päeva pealt või usukeskuse ehitamisega. Moslemiks saamine on inimese pikk vaimne teekond. Loomulikult võib avaliku islamikeskuse olemasolu juhatada inimesi islami juurde, kuid inimene peab selleks ise valmis olema ning kui inimene on juba sellises valmisoleku seisus, siis jõuab ta islami juurde nagunii. Teine väide, et mošee ehitamisega kaasneb Eestile suurem terrorismioht ei ole põhjendatud. Kuna käesoleval ajal on tegemist infotehnoloogia ajastuga, siis islami terroristid saavad oma juhiseid ning infot vahetada läbi interneti avaruste. Tänapäeval on tõenäolisem ja lihtsam värvata islami äärmuslaste liikmeid just interneti vahendusel. Arvestades, et moslemid on Eestis kaitsepolitsei suure tähelepanu all, on autor seisukohal, et juhul kui mõni islami äärmuslane peab vajalikuks oma ideede levitamist, siis ei aruta kõnecalused isikud terroristlikke plaane avalikus mošees, vaid pigem mõnes kõrvalises kohas. Seda enam, et moslemid on Eestis muutunud kaitsepolitsei osas väga tundlikuks, kahtlustades iga teist enda seas kaitsepolitsei ametnikuna. Seetõttu ollakse oma vaadete, ideede ja tegemistega tagasihoidlikud, püüdes vältida avalikkuse liigset tähelepanu.

Viimastel aastatel ei ole enam mošee ehitamise temaatikat meedias kajastatud, kuid see ei tähenda siinse moslemikogukonna huvi kadumist mošee ehitamise vastu. Kindlasti tõuseb see teema mingil ajal uuesti üles, kuid selle ehitamine eeldab Eesti ühiskonna küpsust ning adekvaatset arusaama islamist. Juriidilisest aspektist vaadatuna ei takista PS mošee ehitamist Eestis, kuna PS § 12 kohaselt on kõik inimesed seaduse ees võrdsed, olenemata nende usutunnistusest ning PS

¹³⁶ P. Oissar. Islamiradikalism ja Eesti: sidemed, arengud ja ohud. – Diplomaatia, nr 65/66, jaanuar/veebruar 2009. Arvutivõrgus: <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/islamiradikalism-ja-eesti-sidemed-arengud-ohud/>, 20.03.2015.

§ 40 tagab inimestele usuvabaduse nii individuaalsel kui kollektiivsel tasandil. Seega ei tulene põhiseadusest takistust islamikogukonnal mošee ehitamiseks ning seal vastavate usutalituste ja teiste Eesti õigusaktidega kooskõlas olevate administratiivteenuste läbi viimiseks.

Käesoleval ajal puuduvad ametlikud andmed selle kohta, et Eestis tegutseks mõni islamiäärmuslaste rühmitus. Eestis on moslemikogukond rahumeelselt ja vaikselt tegutsenud 16 aastat, omamata mingisuguseid konfliktseid situatsioone.

3. Islami ja lääne konflikt olemus ning tagajärjed

3.1. Islami ja lääne konflikt olemus

Ühiskondade jagamine modernseiks ja traditsionaalseiks ei ole uus nähtus. Kogu inimkonna ajaloo vältel on olnud tendents mõelda kahe maailma terminites. Vahetegemisel ei rõhutata niivõrd majandusliku heaolu erinevusi, kuivõrd selle aluseks oleva filosoofia, väärtussüsteemi ja elulaadi erinevusi. Rikastel ja moodsatel riikidel on ühiseid jooni, mis eristavad neid vaestest traditsionaalsetest maadest, kellel on omakorda ühiseid tunnuseid. Jõukuse erinevus võib viia ühiskonnavaheliste konfliktideni, tavaliselt juhtub see siis, kui rikkad ja võimsad ühiskonnad üritavad vallutada ja koloniseerida vaeseid, traditsionaalsemaid ühiskondi.¹³⁷ Islami ja läänemaailma vahelised konfliktid on ajendatud väärtussüsteemi ja elukorralduse erinevustest. Oma panuse on andnud läänemaailma katsed islamimaade koloniseerimise käigus läänemeelsete reformide läbiviimine.

Konflikti islami ja lääne vahel on ajendanud järgmised tegurid:

- 1) moslemi elanikkonna juurdekasv on tekitanud suure hulga töötuid ja rahulolematuid noori inimesi, kes täiendavad islamistliku idee jüngrite ridu, avaldavad survet naaberühiskondadele ja migreeruvad läände;
- 2) islami religioosne uuestisünd, mis on andnud moslemitele uut enesekindlust ja usku oma tsivilisatsiooni eripärasesse iseloomu ja väärtustesse;
- 3) lääne samaaegsed pingutused muuta oma väärtusi ja institutsioone universaalseteks, säilitada oma sõjalist ja majanduslikku üleolekut ning sekkuda moslemi maailma konfliktidesse, on omakorda tekitanud moslemite teravat vastuseisu;
- 4) vastastikune läbikäimine ja mõjutamine, mille kaudu õpitakse üksteist tundma ja vastastama.¹³⁸

Globaliseerumise negatiivsed mõjud üha vaesuvatele riikidele, moderniseerimise ja amerikaniseerumise õõnestavana tunduv mõju traditsioonilistele väärtustele, saatanliku (pop)kultuuri pealetung ning majanduslik ekspansioon olid paljude inimeste silmis seotud eeskätt kristliku läänega, kelle vastu tuli alustada püha sõda kõigi olemasolevate vahenditega.¹³⁹ Sellest kasvas välja suur läänevastasus, mille eesmärgiks oli tõrjuda lääne mõjusid.

¹³⁷ S.P. Huntington (1999), lk 44-45.

¹³⁸ S.P. Huntington (1999), lk 269-270.

¹³⁹ P. Wilkinson. Why Modern Terrorism? Differentiating Types and Distinguishing Ideological Motivations. – The New Global Terrorism. New York: Prentice Hall, pp 121-125.

1980-ndatel ja 1990-datel on islamis valdav olnud üldine tendents muutuda läänevastasuse suunas, mille eesmärgiks on tõrjuda Euroopa ja Ameerika mõju kohalikus ühiskonnas, poliitikas ja moraalis. Moslemid kardavad ja põlgavad lääne võimsust ja ähvardust, mida see esitab nende ühiskonnale ja uskumustele. Moslemite jaoks on lääne sekularism, mittereligioossus ja sellest tulenev moraalitus kurjemad vaenlased kui läänekristlus, mis nad tekitab.¹⁴⁰ Kasvav moslemite läänevastasus käib koos üha suureneva lääne muretsemisega „islami ähvarduse“ pärast, mille all mõeldakse eelkõige moslemi ekstremismi. Islamit nähakse tuumarelvastuse leviku, terrorismi ja Euroopas soovimatute migrantide allikana.¹⁴¹ See kõik on lõhestanud moslemite ja mittemoslemite ühiskondade vahelisi suhteid ning juhtinud konfliktide tekkimiseni.

Eeltoodust tulenevalt ei ole konflikti ajendiks mitte majanduslik eelisseisus ega religioonide vaheline konflikt, vaid väärtuste erinevus, mida islami ja lääne ühiskonnad vastastikuna ei aktsepteeri. Seetõttu ollakse valmis mis iganes vahenditega kaitsma oma ühiskonda lääne väärtuste sissetungi eest.

3.2. Islami äärmuslik fundamentalism – selle olemus ja väljundid

Fundamentalism on levinud üle kogu maailma ja tekkinud igas suuremas usundis vastuseks tänapäeva uuendustele. Fundamentalistlikud liikumised ei teki koheselt vastuseks lääne uuenduste tulekule, vaid kujunevad välja alles siis, kui uutmisprotsess on küllaltki kaugele välja arenenud. Algul püüavad usklikud oma traditsioone kohandada ja seeläbi uusaegse kultuuriga kooskõla saavutada, nagu moslemite reformijad seda üritasid teha. Kui ilmneb, et mõõdukad vahendid ei anna tulemusi, siis võtavad mõned inimesed kasutusele äärmuslikumad meetodid ja fundamentalistlik liikumine ongi sündinud. Fundamentalistlik liikumine on veendunud, et ilmalik valitsus on otsustanud religiooni maa pealt pühkida.¹⁴² Fundamentalistliku liikumise eesmärgiks ei ole enam reformide läbiviimine, vaid kogu olemasoleva poliitilise korra asendamine islamiga.

Fundamentalistid on uuenduslikud ja väga radikaalsed oma usundi tõlgendamises, nad on ülimalt kriitilised demokraatia ja ilmalikkuse suhtes. Fundamentalistid tunnevad, et nad heitlevad ellujäämise eest ja kuna nende olukord on väga raske, usuvad, et peavad endale

---

¹⁴⁰ S.P. Huntington (1999), lk 272.

¹⁴¹ S.P. Huntington (1999), lk 274.

¹⁴² K. Armstrong, lk 208-209.

ummikust tee välja võitlema. Sellisel juhul asub osa fundamentaliste terrorismi teele.¹⁴³ Siinjuures on oluline rõhutada, et fundamentalistid ei ole üldjuhul vägivallale kalduvad, vaid nad püüavad oma ideid kehtestada mõistlikult, ilma vägivallata. Paratamatult leidub fundamentalistide seas inimesi, kes on hirmust põhjustatuna seisukohal, et ilma vägivallata ei ole võimalik oma eesmärged saavutada ning seetõttu pöörduvad terrorismi poole.

Üks varasemaid fundamentalistlikke ideolooge oli Abu al-Ala Mawdudi, Džamaat'i Islami rajaja Pakistanis. Ta nägi lääne võimsat jõudu oma vägesid koondamas, et islamit purustada. Ta kutsus moslemeid üles kokku hoidma, et võidelda pealetungiva ilmalikkuse vastu, kui nad tahavad oma usundit ja kultuuri säilitada. Mawdudi kutsus üles ülemaailmsele džihaadile. Nii nagu Muhamed oli võidelnud islamicelse *džahiliya* (teadmatuse) ja barbaarsuse vastu, kuulutas Mawdudi, et džihaad ongi islami keskne dogma. See oli uuendus. Mitte keegi ei olnud varem väitnud, et džihaad on ekvivalentne islami viie sambaga.¹⁴⁴

Veelgi kaugemale oma ideedega läks islami fundamentalismi tõeline rajaja sunniitide seas Sayyid Qutb (1906-1966), kes leidis, et usklikud ja ilmalikud inimesed ei saa koos ühes ja samas ühiskonnas rahulikult elada. Ta kutsus moslemeid üles vägivaldsele džihaadile. Kuna Koraan on vastu jõe ja sunduse kasutamisele usuasjades, siis väitis Qutb, et Koraani üleskutse sallivusele võib kehtima hakata alles pärast islami poliitilist võitu ja tõelise islamiriigi rajamist. Qutb on mõjutanud kõiki sunniitide fundamentalistlikke liikumisi.¹⁴⁵ Mawdudi ja Qutb olid seisukohal, et džihaad kui sõda on õige vahend tõrjumaks moderniseerimise mõju islami riikides. Mõlemad samastavad Lääne ja USA kultuuri äärmise barbaarsusega. Samu tõekspidamisi jagab suurem osa islami äärmuslikest organisatsioonidest ja liikumistest, nt Hamas, Islamic Jihad jt.¹⁴⁶ Islamiäärmuslaste jaoks on Mawdudi ja Qutb eeskujuks, kelle õpetuste järgi tuleb islamiriigile teed rajada.

Siinjuures tuleb juhtida tähelepanu, et araabiakeelne sõna džihaad, mida tõlgitakse tihti kui „püha sõda“, tähendab tegelikult püüdlust, võitlust või vastuhakku, celkõige isiku sisemist võitlust endas peituva kurja välja juurimiseks, aga ka ühiskonna ja enda elu muutmist islami ideaalidele vastavaks. Sisemine võitlus ongi inimese suurim katsumus – seda nimetatakse suureks džihaadiks. Džihaadi pidamine on islamis lubatud (nagu ka ükskõik millises muus religioonis või poliitilise korra all), et kaitsta islamit, moslemeid või vabastada maa, kus

¹⁴³ K. Armstrong, lk 210-211.

¹⁴⁴ K. Armstrong, lk 212-213.

¹⁴⁵ K. Armstrong, lk 213-215.

¹⁴⁶ R. Tammsaar. Terrorism muutub maailmas. – Riigikogu Toimetised 8/2003. Tallinn: Riigikogu Kantslei, lk 192.

moslemid on alla surutud. Sellegipoolest tuleb sooritada kõik sellised teod järgides islami õpetusi.¹⁴⁷ Seega tähendab usklikule džihaad eelkõige enese sisemist võitlust, et saada veel paremaks moslemiks. Kahjuks kasutavad paljud islamistid enese tegude õigustamiseks džihaadi mõistet, jättes mulje, nagu oleks nende teod Koraanis õigustatud ja seega lubatud. Samas on oluline, et iga moslemi püha kohustus on levitada islamit, kuid Koraani kohaselt ei tohi olla usususundust.

Islami äärmusliku (radikaalse) fundamentalismi esinemisel algavad ühiskonnas radikaliseerumisprotsessid, mille käigus püütakse tasandada teed moslemite ideaalühiskonnale, kasutatakse vägivalda ja rõhumist teisitimõtlejate vastu, sealhulgas valitsuse vastu, kui täiesti legitiimset ja ratsionaalset, mis võimaldab saavutada ülimald eesmärke.¹⁴⁸ Islami radikaalne fundamentalism on islami kui religiooni äärmuslikum vorm, mida nähakse rahvusvahelise terrorismi taga oleva koondjõuna. Pigem on rahvusvahelise terrorismi taga olevaks jõuks islamistlik ideoloogia, mida iseloomustab:

- 1) šariaadi radikaalsema tõlgenduse kasutamine ja sellest kinnipidamine;
- 2) kõikvõimalike lääne mõjude eitamine ja nende vastu võitlemine;
- 3) religiooni transformatsioon ideoloogiaks.¹⁴⁹

Nüüdisaegse islami kriis seisnebki eelkõige keskaegse edu ja tänapäeva viletsuse kontrastis. Üle poole vaesuse piirist allpool elavaist maailma elanikest on islami usku. Poliitiline ebastabiilsus, nõrk majandusareng ja korruptsiooni kõrge tase, lühike eluiga ja madal haridustase iseloomustab enamikku islami riike. Selle tagajärjel on islami maailmas eriti teravaks muutunud sisemise kurnatuse ja jõuetuse tunne ning üha selgemini tajutav väline interventsioon. Need on ka põhjused, miks maailmas kerkis esile uus jõud – islami äärmuslik fundamentalism, mida nimetatakse ka islamismiks. Siit algas nn traditsioonilise usu juurte juurde tagasi pöördumine. Selle liikumise sisuks oli arusaam, et üksnes „algne ja puhas islam“, mida pakub šariaat, võimaldab taastada jumala soosingut ja seega islami uue õitsengu.¹⁵⁰

Islamismi ideoloogia põhineb tahtel luua kindel kord – ülemaailme šariaadi seaduste järgi elav totalitaarne ühiskond, kus ei ole kohta individualismil, pluralismil ega demokraatial. Islamismi kui radikaalse ideoloogia arengule saab kaasa aidata eelkõige riik ja sellepärast on

¹⁴⁷ Alsha. Islam tähendab terrorismi? – IQRA, nr 35, 2002, lk 9.

¹⁴⁸ R. Tammsaar, lk 191.

¹⁴⁹ R. Tammsaar, lk 193.

¹⁵⁰ R. Tammsaar, lk 191-192.

mitmes riigis islamism varjatud kujul poliitilisest elust aktiivselt osa võttev jõud. Nt Türgis ja Saudi Araabias on see poliitiline opositsioon, Pakistanis ja Indoneesias aga pigem mõjuvõimas, kuid nähtamatu jõud. Iraanis, Sudaanis ja Afganistanis võimule saanud islamistid on muutnud terrorismi rahvusvahelise suhete vahendiks oma eesmärkide saavutamisel. Islamisse kuuluvate inimeste seas on islamiste eri andmetel 10-15%, kuid selle vähemuse mõjuvõim ja organiseerimisvõime on suur ja vahendid eriti jõhkrad.¹⁵¹

Taolise ideoloogia taustal teostavad islamiäärmuslased terroristlikke kuritegusid, millega püütakse tekitada hirmu lääne ühiskondades. Selle kaudu näidatakse oma globaalset võimu. Eesmärgile pühendatud terroriaktidest saavad aga enesekindlust juurde teised islamiäärmuslased üle maailma.

Pärast 2001. aasta 11. septembri sündmusi ning 2003. aastal USA sissetungi Iraaki, taaselistusid üle maailma džihaadi aktivistid, kes hakkasid ennast kutsuma džihadistideks. Selline taasaktiveerumine oli põhjustatud järgmistest teguritest:

- 1) 2001. aasta sündmus, mis oli paljudele moslemitele võigas kuritegu, mida väärimatult seostati islamiga. Teiste jaoks oli aga see sündmus muljetavaldav, see näitas, et moslemi aktivistid võiksid sellises suuruses missiooni edukalt ette võtta, tehes seda julgelt ja sihikindlalt;
- 2) USA välispoliitika pärast 2001. aastat, mil USA väed tungisid Afganistani ja Iraani. Asukohamaad võtsid seda kui USA kontrolli moslemite poliitika üle;
- 3) uute kommunikatsioonivormide tulek, mis võimaldas kiiret ja lähedast ligipääsu suurele hulgale noortele moslemitele maailmas. Internet võimaldab vestelda jututubades ja veebilehed annavad teavet. Internetti on pandud lühikesed värbamise ja propagandavidood, mida saab lihtsalt arvutisse laadida. Nende džihaadi videode teemaks on alati vaprus repressiooni ees.¹⁵²

Seega on 20. sajand islamimaailma toonud islamiäärmuslased, kelle ideoloogia põhineb Koraani autoriteedil. Prohveti sunna on kõrvale heidetud. Islamimaailma tänapäevases poliitilises, majanduslikus või üldises olukorras on pannud liikuma uue jõu, islamiäärmuslased, kelle eesmärgiks on oma islamiriigi kehtestamine. Sellised isikud tahavad luua oma islami, võttes aluseks vaid Koraani ranged sätted. Islami õigusest tulenevalt on selle

¹⁵¹ R. Tammsaar, lk 193.

¹⁵² M. Juergensmeyer. *Global Rebellion: Religious Challenge to the Secular State, from Christian Militias to al Qaida*. Berkeley: University of California Press, 2008, pp 205-206.

õiguse allikateks nii Koraan kui sunna. Seega ei saa islami õiguse tõlgendamisel lähtuda vaid Koraanis kirjapandust arvestamata prohveti *hadith*'e.

3.3. Moslemite ja mittemoslemite kokkupõrked tänases Euroopas

Lääne-eurooplaste soovile importida madalapalgalisi töötajaid välismaalt vallandas 19. sajandil laiaulatusliku immigratsioonilaine. Varem kui üheski teises riigis algas selline immigratsiooni protsess 19. sajandi lõpus Prantsusmaal, kuna viimasel olid tihedad sidemed Aafrikaga. Kuigi esialgu oli sellise värbamise eesmärk ajutise töö tegemine, siis 1960-ndatel hakkasid perekonnad ennast Euroopasse sisse seadma.¹⁵³ Prantsusmaale saabusid immigrandid eelkõige Alžeerias ja Tuneesias. 1980. aastate lõpuks elas Prantsusmaal üle 3 miljoni moslemi või islami kultuuritaustaga inimese.¹⁵⁴ Taolisest immigratsioonilainest ei jäänud puutumata ka teised Euroopa riigid.

1950-ndatel aastatel algas võõrtööliste sisseränne Saksamaal läänes asuvatesse tööstuslinnadesse. 1980-ndateks oli selliste võõrtöölistest türklaste arv kasvanud ligikaudu 1,5 miljoni inimeseni. Lisaks eelnimetatud võõrtöölistele hakkasid 1980-datel Saksamaale saabuma ka põgenikud mitmetest maailmaosadest, eelkõige Türgist, Iraanist ja Araabia maadest.¹⁵⁵ Sarnaselt Prantsusmaale ja Saksamaale toimus ka Inglismaal 1950-ndatel suur immigratsioonilaine. Suurimad moslemi kogukonnad tulid Pakistanist.¹⁵⁶ Moslemite immigratsioonilaine oli ajendatud päritoluriigi kehvast majanduslikust olukorrast, mistõttu otsiti paremaid teenimisvõimalusi Euroopa riikides, eelkõige suurte tööstustega linnades.

1970-ndatel aastatel aset leidnud ülemaailmne majanduslangus ei jätnud puutumata ka Lääne-Euroopa riike. Sestõttu piirasid 1974. aastal paljud riigid tööjõu sisserännet, võimaldades edasist sisserännet vaid perekondade taasühinemise või poliitilise varjupaiga eesmärgil. Selline tormakas poliitika suurendas alaliste moslemite arvu Euroopas, kuna taotleti perekondade ühinemist Euroopa pinnal. Majanduslangus ise aga otseselt suurendas migrantidele ja nende lastele käegalöömist, kuna vähese töö olemasolu tõttu vaadati neid nüüd kui konkurente, mitte kui odavat tööjõudu, keda varem riiki oodati. 1980-ndatel muutus nende elanike religioosne identiteet enam silmapaistvaks kui teistel eurooplastel. Noored moslemi

¹⁵³ J. R. Bowen, *Muslims in the West: Europe*, – R.W. Hefner, *The new Cambridge history of Islam. Volume 6, Muslims and modernity, culture and society since 1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, pp 218-219.

¹⁵⁴ J. Nielsen, *Moslems in Western Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd 2004, p 11.

¹⁵⁵ J. Nielsen, p 26.

¹⁵⁶ J. Nielsen, p 41.

naised ja mehed, kes olid häiritud raskustest, mis neid tabasid töö otsimisel või võrdsete õiguste saamisel, pöördusid religiooni kui positiivse eneseleidmise allika poole. Islami poliitilised liikumised Iraanis, Põhja-Aafrikas ja Lõuna-Aasias tõstsid üldist religiooniteadlikkust kui olulist jõudu sotsiaalses elus. Poliitilise islami tõus julgustas moslemeid Euroopas looma religioosseid ühendusi, kuid samas see tõstis ka teiste eurooplaste hulgas islami vastast hirmu.¹⁵⁷

Moslemid on Lääne-Euroopas suurearvuliselt esindatud juba 1960-ndatest aastatest alates, mil immigrandid suurte lootuste ja ootustega moslemienamusega riikidest nagu Põhja-Aafrika, Türgi ja Lõuna-Aasia hakkasid saabuma madalapalgalisele tööle Inglismaale, Prantsusmaale, Saksamaale ja teistesse Euroopa riikidesse.

Alates 1990. aastast on moslemite arv Lääne-Euroopas järjepidevalt kasvanud, olles 1990. aastal 10 miljonit ja ulatudes 2010. aastaks 17 miljoni moslemini.¹⁵⁸ Euroopas moslemite arvu kasv tekitab jätkuvalt palju sotsiaalseid ja poliitilisi küsimusi, eelkõige immigrantide õiguste ja kohustuste valdkonnas, s.h kuidas neid paremini integreerida ühiskonda ning kuidas leevendada kasvavat tööpuudust.

2010. aasta andmetel on kõige suurema moslemikogukonnaga riigid Saksamaa ja Prantsusmaa. Saksamaal moodustavad moslemid 5,8% riigi rahvastikust (s.t 4,8 miljonit moslemit), Prantsusmaal 7,5% rahvastikust (4,7 miljonit moslemit). Suuremate moslemikogukonnaga riigid on veel Inglismaa (2,4 miljonit moslemit) ning Itaalia 2,2 miljoni moslemiga. Moslemite arv Euroopas järjepidevalt kasvab. Arvatakse, et kui 2010. aastal moodustasid moslemid 6% Euroopa rahvastikust, siis 2030. aastaks on see juba 8%.¹⁵⁹ Moslemite arvu kasvu põhjusena nähakse peale paremate elamistingimuste otsimise ka moslemite nooremat vanust võrreldes eurooplaste keskmise vanusega. Viimane asjaolu suurendab tõenäosust järglaste saamiseks ning seeläbi suureneb Euroopas moslemite kogukond.

Tänapäeval peibutavad moslemeid Euroopasse arvukad arenguvõimalused, mis on eriti olulised enamiku islamimaailma majanduslikku viletsust silmas pidades, Euroopa sotsiaalhoolduse hüved ja töövõimalused. Samuti valitseb Euroopas sõnavabadus ning

¹⁵⁷ J. R. Bowen (2010), pp 218-219.

¹⁵⁸ Muslim Networks and Movements in Western Europe. PewResearchCentre. Arvutivõrgus: <http://www.pewforum.org/2010/09/15/muslim-networks-and-movements-in-western-europe/>, 22.03.2015.

¹⁵⁹ C. Hackett, 5 facts about the Muslim population in Europe. Arvutivõrgus: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/01/15/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>, 22.03.2015.

pakutakse haridust, mida kodumaal pole võimalik saada. See on migreeruvatele terroristidele suur ahvatlus. Terroristidel on Euroopas ja teatud määral ka Ameerikas märksa suuremad võimalused oma tegusid ette valmistada ja täide viia kui enamikus islamimaades.¹⁶⁰

Moslemite püüd määratleda oma identiteeti ja kohta lääne ühiskondades on ärgitanud vaidlusi integratsiooni ja ühiskonnaelus osalemise väärtustest ja riskidest, sest see on vastuolus võõrustaval maal eraldatud ja eristuva kogukonna loomise taotlusega. Kõige enam mõjutavad vähemuste valikuid ja strateegiaid igapäevaelu tõsiasjad. Võimalus hankida endale vajalik elamispind, haridus ja töö võõrustaval maal on vähemuse pikaajaliste väljavaadete jaoks otsustavad tegurid. Teiseks määrava tähtsusega küsimuseks on moslemite vastu suunatud rassistlikud väärteod ja nende ulatus. Lääne-Euroopa riikides lubatakse moslemitel oma usutavasid järgida küllaltki erineval määral.¹⁶¹ Nt keelati Belgias Genti linnas 2007. aastal islamiusulistel naissoost linnaametnikel töö ajal pearättide (*hijab*) kandmine. 2013. aastal nimetatud keeld tühistati.¹⁶² Türgis oli samuti islamiusulistel pearättide kandmine keelatud. Seetõttu ei lubanud Istanbuli ülikool oma tudengit õppetööle, kuna ta soovis kanda moslemile kohast pearätti. Euroopa Inimõiguste Kohus jõudis otsusele asjas *Leyla Sahin vs. Turkey*¹⁶³, et Türgi riik ei ole kaebaja õigusi rikkunud, sest pearätiku kandmise keeld põhineb võrdsuse ja ilmalikkuse printsiibil. Kohus arvestas oma otsuse langetamisel ka religioosse moslemi pearäti kandmise mõju teiste religioonide praktiseerijatele. 2013. aastal tühistati Türgis pearäti kandmise keeld.

Pearätik *hijab* (hidžaab) on islamilik ususümbol, mis islamiusus kannab endas tagasihoidlikkuse põhimõtet. Lisaks hõlmab ta endas nõuded käitumisele ja riietusele nii meestele kui naistele. Moslemitest naised peavad kandma *hijab*'i iga mehe ees, kellega ta potentsiaalselt võiks abielluda. See tähendab, et *hijab*'i kandmine ei ole kohustuslik isa, vendade, vanaisade, onude ja väikeste laste ees. *Hijab*'i ei pea kandma teiste moslemist naiste juuresolekul, kuid vaieldakse *hijab*'i kandmise üle mittemoslemitest naiste ees.¹⁶⁴ *Hijab*'i kandmise kohustus ei tulene Koraanist, kuna Koraanis on sätestatud vaid üldine

¹⁶⁰ B. Lewis. Euroopa ja islam – Diplomaatia, nr 45, 2007. Arvutivõrgus: <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/euroopa-ja-islam/>, 02.02.2015.

¹⁶¹ D. Waines (2003), lk 332-333.

¹⁶² S. Randlaid. Gent tühistas linnaametnikele kehtestatud pearäti kandmise keeld. Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/valismaa/91bf1132-2405-40db-ace2-e5b02af42739>, 12.02.2015.

¹⁶³ EIKo 10.11.2005, 44774/98, *Leyla Sahin vs. Türgi*.

¹⁶⁴ *Hijab*. Arvutivõrgus: http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/beliefs/hijab_1.shtml, 10.03.2015.

tagasihoidlikkuse reegel riietumises. *Hijab*'i kandmine tuleneb üldtunnustatud Sahih Bukhari *hadith*'ist.¹⁶⁵

Eeltoodust tulenevalt esitab islam väljakutse nii Euroopa rahvastele, kelle sekka moslemid on sattunud, kui ka moslemitele endile. Neile moslemitele, kes on kaasa toonud tugeva kiindumuse oma usulisse kultuuri, on tõstatanud küsimuse, kuidas elada moslemina ühiskonnas, kus on sügavalt juurdunud ilmalikud normid ja mille tavapärane religioosne väljendus on kristlik. Sellist olukorda ei osanud ette näha ka erinevad islami koolkondade juristid, kelle arvates elavad tõelised moslemid seal, kus valitseb šariaat.¹⁶⁶ Seepärast on moslemid tänapäeva lääne ühiskondades suure dilemma ees – kas jääda kindlaks konservatiivsele islamile või võtta lääne ühiskonnast üle neid elemente, mis ei ole vastuolus islamiga.

Võõrustajamaal valitseva kultuuri surve on alati tugevam kui see, mida sisserändajad kohalikule olustikule avaldavad, nii et kultuurilise enamuse kommee omaksvõtt võib olla oluliseks kaotuseks vähemuse identiteedile.¹⁶⁷ Kuna moslemid on oma identiteedist väga teadlikud, ei ole nad varmad lääne elemente islamisse põimima. Hirm islami liigse läänestumise ees toob kaasa püüde pigem jääda kindlaks konservatiivsele islamile.

Islam peab arendama oma *fiqh*'i, et kohaneda tänapäeva industriaalmaailmaga ning samas arendama kodanikuõiguste filosoofiat ja majandusteooriat, mis aitaks neil tänasel päeval oma identiteeti säilitada. Moslemid tahavad uuendusi, kuid mitte sellisel moel nagu Ameerika, Inglismaa või Prantsusmaa neile peale suruvad. Moslemid imetlevad Lääne võimekust ja arenenud tehnoloogiat, samas tahavad nad kinni hoida oma religioossetest ja moraalitraditsioonidest üritades samal ajal omaks võtta Lääne tsivilisatsiooni paremaid külgi.¹⁶⁸ Kuivõrd lääne riikidel on erinev kokkupuude moslemitega, nende kogukonnaga ja sellest ajendatud probleemidega, siis tuleb riigiti leida mõlemaid osapooli rahuldav lahendus, et tagada moslemite ja mittemoslemite rahumeelne koeksisteerimine. Moslemite suurim hirm on oma identiteedi kaotus ning islami moderniseerumise käigus islami läänestumine. Kuna lääneriikidel on erinevad suhted moslemitega, arvestades moslemikogukonna osakaalu riigi rahvastikust, moslemite majanduslikku ja sotsiaalset olukorda, siis tuleb riigiti kujundada välja seisukoht, millises ulatuses on sealsetel moslemitel õigus oma religiooni järgimiseks.

¹⁶⁵ Women, Islam and Hijab. Arvutivõrgus: <https://scholarblogs.emory.edu/postcolonialstudies/2014/06/21/women-islam-and-hijab/>, 10.03.2015.

¹⁶⁶ D. Waines (2003), lk 332.

¹⁶⁷ D. Waines (2003), lk 333.

¹⁶⁸ K. Armstrong, lk 231-232.

See aga eeldab lääne ühiskonna valmidust moslemite õiguste aktsepteerimiseks. Lääne riikide ühiskondadel peab olema väljakujunenud islamist õige arusaam. Lääne ühiskond peab saama lahti moslemeid terroristidena kujutavatest stereotüüpidest.

Alljärgnevates alapeatükkides käsitletakse olulisemaid kokkupõrked moslemite ja mittemoslemite vahel, mis on muutunud rahvusvaheliseks probleemiks ning mis on ajendanud Euroopa riike ning USA-d otsima meetmeid islami äärmusluse peatamiseks ja tõkestamiseks ning on ärgitanud riike otsima lahendusi 19. sajandil alanud ning läbikukkunud immigratsioonipoliitikale.

3.3.1. Salman Rushdie juhtum Inglismaal

1988. aastal avaldati Inglismaal kirjaniku Salman Rushdie (sündinud 1947) raamat „*The Satanic Verses*“ („Saatanlikud värsid“). Tegemist oli tähelepanuväärse sündmusega, millest sai alguse laialdane vaenulik hoiak moslemikogukonna vastu.

Nimetatud raamat solvas paljusid moslemeid, kuna seal kirjeldati islamit kui valelikku, võhiklikku ja seksuaalselt hälbivat religiooni. See tekitas palju vaidlusi, mille sisuks oli sõnavabadus. Siinjuures tekkisid küsimused, et missugused piirangud, kui üldse, peaksid sõnavabadusel olema, kui seda kasutatakse millegi kritiseerimisel. Rushdie ja tema kõige tulisemad kaitsjad väitsid, et sõnavabadus on mittevaieldav printsiip. Mõned Rushdie kriitikud, s.h tuntud usujuhid Suurbritannias tunnustasid Rushdie õigust väljendada oma arvamust islamist, kuid kritiseerisid teda sõnavabaduse kuritarvitamises ning moslemite uskumuste naeruvääristamises ja mustamises.¹⁶⁹ Seega oli esmakordselt jõudnud rahvusvahelisele areenile küsimus sõnavabaduse kasutamisest ning selle piirangutest islami kontekstis.

Rushdie afääri sisuks on aga väärarusaamade lõhe, mis laiub valitseva liberaalse ilmaliku kultuuri ja moslemi vähemuse vahel. Paljud moslemid Suurbritannia erinevates osades tundsid prohvetit solvava ja rüvetava käsitluse vastu äärmist jälestust ning nõudsid raamatu ringlusest kõrvaldamist. 1989. aasta jaanuaris toimunud demonstratsiooni ajal põletati avalikult kõnealuseid raamatuid. Paljud Rushdie toetajad pöörasid selle afääri sõnavabaduse

¹⁶⁹ T. Green. *The Satanic Verses 25 Years Later: Why the Rushdie Affair Still Matters*. – The Huffington Post, 09/26/2013. Arvutivõrgus: http://www.huffingtonpost.com/todd-green-phd/the-satanic-verses-twenty_b_3965066.html, 21.03.2015.

küsimuseks. Raamatu ilmumine, selle sisu ja vastuolulisus islamiga sai suure halvaks panu osaliseks moslemite hulgas, kuna sel moel protestiti briti ühiskonna tajutava nõusoleku vastu halvustada avalikult nende usku. Osaliselt väljendus selles sügav frustratsioon, mis kasvas välja islamikogukonna kogemustest kohaneda briti kultuuriga. Nt ei lubatud mõnedel kogukonna juhtidel ametlikult luua islami koole, mis kaitseksid ja edastaksid nende kultuuripärandit samal viisil kui seda võivad teha kristlased ja juudid. Islamikogukonna juhid otsivad tasakaalu, mis ühelt poolt hoiaks ära täieliku sulandumise briti kultuuri, teiselt poolt aga ei tooks kaasa sellest isoleerumist.¹⁷⁰

Muhamed ja tema elu ning tegemised on moslemite jaoks ideaal, mille alavääristamine võrdub kõigi moslemite ja kogu islamimaailma halvustamisega ja allasurumisega.¹⁷¹ Seetõttu on põhjendatud moslemite vaenulik suhtumine Rushdie kõnealusesse raamatusse. Üldjuhul on kriitika millegi suhtes tervendav, kuna arendab dialoogi erinevate poolte vahel. Kuid antud juhul on tegemist moslemite elu alusega, kuna terve moslemi maailm rajaneb prohveti austamisel, tegemistel ja ütlustel. Seega on mõisteta moslemite vastasseis Rushdie raamatule.

Eeltoodust tulenevalt süüdistasid paljud moslemid Rushdie jumalateotamises ja uskmatuses ning 1989. aastal andis Iraani usujuht Ayatollah Ruhollah Khomeini moslemitele välja *fatwa* Rushdie tapmiseks. 1998. aastal võttis Iraani valitsus *fatwa* tagasi, kuna Iraani president teatas, et ei poolda enam Rushdie tapmist. Mitmed rühmitused on aga seisukohal, et antud *fatwa* ei saa enam tagasi võtta.¹⁷² 2012. aastal suurendas Iraani fond kirjaniku tapmise eest makstavat preemiat 3,3 miljoni dollarini.¹⁷³

3.3.2. Muhamedi pilapiltide avaldamine Taanis

30. septembril 2005. aastal avaldas Taani väljaanne Jyllande-Posten 12 koomiksipilti prohvet Muhamedist. Ühe põhjusena, miks ajaleht tundis end selleks teguviisiks sunnitud olema, oli Hollandi filmitegija Theo van Gogh mõrvamine 2004. aasta novembris Amsterdamis, kuna ta tegi filmi, mida paljud moslemid pidasid laimavaks. Filmitegija mõrv tõstas sõnavabaduse diskussiooni Taani ühiskonnas. Teiseks motivaatoriks karikatuuride avaldamiseks oli

¹⁷⁰ D. Waines (2003), lk 334-335.

¹⁷¹ S. Mikser. Pilt pilapiltide taha. – Diplomaatia, nr 30, märts 2006. Arvutivõrgus: <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/pilk-pilapiltide-taha/>, 21.03.2015.

¹⁷² The Satanic Verses Controversy. Arvutivõrgus: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses_controversy, 21.03.2015.

¹⁷³ M. Kuul. Iraani fond suurendas preemiat kirjanik Salman Rushdie tapmise eest. Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/valismaa/f94a722f-a23b-4674-9fc6-ec91be59f0fe>, 21.03.2015.

intervjuu Taani kirjaniku Kare Bluitgeniga, kes kirjeldas, kuidas kunstnik, kes illustreeris Bluitgeni ilmuvat raamatut prohvet Muhamedi elust, soovis jääda anonüümseks, kartes võimalikku vägivaldset reaktsiooni islami fundamentalistide poolt. Karikatuuride avaldamine põhjustas ennenägematu rahvusvahelise reaktsiooni. Vastureaktsioonina boikoteeriti Lähis-Ida riikides Taani tooteid ning Pakistanis, Bangladeshis ja Indoneesias põletati Taani lippe. Ägedamad rünnakud leidsid aset Liibanonis ja Süürias, kus Taani konsulaadid ja saatkonnad põletati maha.¹⁷⁴ Taaskord tõstatati küsimus sõnavabaduse kasutamisest. Kuid kas antud juhul on tegemist sõnavabadusega? Kui Rushdie raamatu puhul oli tegemist islamist väärarusaamade kujundamine läbi raamatu teksti, siis Taanis jõudis konflikt kaugemale, kuna tegemist oli pilapiltide avaldamisega. See ei ole enam kriitika, vaid konkreetse religiooni tahtlik solvamine ning solvates islamit, naeruvääristades prohvetit, solvatakse ka iga moslemit. Seega ei ole antud juhul tegemist sõnavabaduse küsimusega, vaid teise religiooni mitte austamisega.

Taani karikatuuritulist on nii Eurooplastel kui ka moslemitel palju õppida:

- 1) kuigi lääne kultuuriruumi aladel elab palju moslemeid, ei mõista me islamimaailma piisavalt, et adekvaatselt prognoosida sealsete kogukondade reaktsiooni;
- 2) igal sammul on tagajärjed. Ka siis, kui meil on oma kodus seaduslik õigus käituda vastavalt oma kommetele ja traditsioonidele, ei ole me immuunsed oma käitumise tagajärgede suhtes. Kui kaasnev kahju on ennustatavalt suur, siis tuleks loobuda kompamast mõne õiguse kasutamise piire;
- 3) kuigi islamimaailma demokratiseerimine on meie huvides, võib püüd seda jõumecetodil teostada anda ohtlikke tagasilööke.¹⁷⁵

Islami maailma tundmaõppimine on võtmeks konfliktide lahendamisel ning rahvusvahelise rahu tagamisel. Ühelt poolt avas Taani karikatuuritüli Euroopa silmad, mõistmaks, et islam ei ole pelgalt religioon, mis vaikselt kuskil areneb, vaid tegemist on maailma mõjutava rangelt usul põhineva poliitilise, sotsiaalse ja kultuurilise elukorraldusega. Teisest küljest ilmnis karikatuuritüli käigus, et mitte ainult eurooplased ei mõista islamimaailma, vaid ka islamimaade ühiskonnad ei mõista ega tunne lääne põhimõtteid ja väärtusi.

¹⁷⁴ G. Larsson, p 50.

¹⁷⁵ S. Mikser 2006.

3.3.3. Islamiäärmuslaste rünnak Prantsusmaal

Prantsusmaal on toimunud ja viimasel ajal üle maailma avalikkuse ette tõusnud tõsised konfliktid moslemite ja mittemoslemite vahel. Sellele on omakorda hoogu lisanud Prantsuse satiiriline nädalaleht Charlie Hebdo, kus kajastatakse jätkuvalt pilavaid pilte prohvetist ning islamist ja selle seadustest. Charlie Hebdo terrorirünnak on saanud mastaapse tähenduse, mis tõstatab küsimuse – miks see juhtus?

Moslemite pahameel Charlie Hebdo toimetuse vastu sai alguse juba 2007. aastal, mil Charlie Hebdo avaldas varem Taani ajalehes Jyllands-Posten avaldatud pilavad pildid prohvet Muhamedist. 1. novembril 2011. aastal andis Charlie Hebdo toimetuse välja nn peatoimetaja erinumbri, mis kandis nime Sharia Hebdo. Väljaande esikaanel oli karikatuur prohvetist, tagakaanel punase klouninina Muhamed.¹⁷⁶ Sellepeale visati 2. novembril 2011. aastal toimetusse süütepudel, mis põhjustas tulekahju.¹⁷⁷ Ajakirja toimetuse sõnul kaitsevad nad Muhamedi pilapilte avaldades ajakirjanduslikku sõnavabadust. Moslemid soovivad, et see on pühaduse teotamine. Tegemist on kahe väga erineva maailmavaatega, mis kõiki eelnenud sündmusi arvestades päädis 7. jaanuaril 2015. aastal toimunud terrorirünnakuga.

7. jaanuaril 2015. aastal avasid kaks isikut tule Charlie Hebdo toimetuses, tappes 12 inimest. Politsei andmetel karjusid ründajad, et nad on nüüd prohveti eest kätte maksnud. Samuti on tuvastatud, kuidas kaks ründajat hüüavad «*Allahu Akbar*» (Jumal on suur).¹⁷⁸ Charlie Hebdo toimetuses toimunud veresauna võttis omaks Al-Qaida Jeemeni haru. Al-Qaida Araabia poolsaarel tegutsev haru AQAP teatas avalduses, et AQAP juhtis operatsiooni, valides hoolikalt sihtmärke, mida rünnata. Rühmituse teatel oli rünnaku eesmärgiks maksta kätte prohvet Muhamedi kujutamise eest. Rühmitus tegi plaani ning rahastas selle elluviimist.¹⁷⁹ Tegemist oli väga täpselt organiseeritud islamiäärmuslaste poolt toimepandud terrorirünnakuga.

¹⁷⁶ Prohvet Muhamedist sai Prantsuse väljaande „peatoimetaja“. – Postimees, 01.11.2011. Arvutivõrgus: <http://maailm.postimees.ee/617716/prohvet-muhamedist-sai-prantsuse-valjaande-peatoimetaja>, 22.03.2015.

¹⁷⁷ Prohvet Muhamediga naljatanud väljaande toimetusse Pariisis visati süütepudel. – Postimees, 02.11.2011. Arvutivõrgus: <http://maailm.postimees.ee/619320/prohvet-muhamediga-naljatanud-valjaande-toimetusse-pariisis-visati-suutepudel>, 22.03.2015.

¹⁷⁸ Prantsuse satiirilehe toimetuses tapeti 12 inimest. – Postimees, 07.01.2015. Arvutivõrgus: <http://maailm.postimees.ee/3047795/prantsuse-satiirilehe-toimetuses-tapeti-12-inimest>, 22.03.2015.

¹⁷⁹ K. Vick. Al-Qaeda Group Claims Responsibility for Paris Terror Attack. – The Times, 09.01.2015. Arvutivõrgus: <http://time.com/3661650/charlie-hebdo-paris-terror-attack-al-qaeda/>, 23.03.2015.

Prantsusmaa ühiskonnas on esinenud juba pikka aega märke, mis koostoimes võisid põhjustada Charlie Hebdo tragöödia või vähemalt andsid selleks tõukejõu:

1. Prantsusmaal elavad enamik moslemeid geto-sarnastes ja vaesunud piirkondades;
2. moslemeid määratletakse kui mitte-eurooplasi ning pigem barbaritena, kes ei sobi tsiviliseeritud Euroopa ühiskonda;
3. moslemid tunnevad ennast ise Euroopas ebakindlalt;
4. moslemi juhid ja organisatsioonid on Prantsusmaal läbikukkunud ning puudub moslemi kogukonna sotsiaalne korraldamine ja vastav tegevus;
5. kohalik valitsus on läbikukkunud, kuna puudub koostöö moslemikogukonnaga;
6. jätkuvalt on poliitiline kaos Põhja- ja Kesk-Aafrikas ja Lähis-Idas, mistõttu inimesed põgenevad kodudest, et leida peavarju välismaal. Põgenike sihtkohaks jääb taas Euroopa;
7. moslemite rünnakud on tingitud nende sotsioloogilise elukeskkonna tagajärgedest tänases Euroopas.¹⁸⁰

Seega esinesid Prantsusmaa ühiskonnas juba pikemat aega probleemid, millega ei tahetud või ei suudetud enam tegeleda. Autor nõustub eelpool väljatoodud asjaoludega, mis on mõjutanud Prantsusmaal konfliktide arengut ning esinemist moslemite ja mittemoslemite vahel. Konfliktide ühe põhjusena tuleb kindlasti lisada ebaõnnestunud immigratsioonipoliitika, mida võib pidada põhiliseks mõjutajaks, millest on välja kasvanud teised põhjused. Prantsusmaa võttis peale teist maailmasõda suurel hulgal vastu moslemitest immigrante kui odavat tööjõudu, seejärel soodustas perekondade ühinemist Prantsusmaal, suurendades veelgi moslemite osakaalu ning lõpuks lükati tööjõuturult eemale, soodustades moslemite majandusliku seisuga halvenemist ning suurendades nende rahuolematust Prantsusmaa riigi osas. Moslemite sulgumisest geto-piirkondadesse ja sellest tulenev moslemite suur tööpuudus on suurendanud sealsete moslemite kuritegelikku käitumist. See on ka põhjuseks, miks suure osa Prantsusmaa vangidest moodustavad moslemid. Seega on Prantsusmaal tekkinud olukord väga keeruline ning see ei mõjuta ainult sealset ühiskonda vaid tervet Euroopat.

---

¹⁸⁰ A. Ahmed. Why Right Now Is a Crucial Time for Islam in Europe. – The World Post, 08.01.2015. Arvutivõrgus: http://www.huffingtonpost.com/akbar-ahmed/paris-attack-europe-islam_b_6439418.html, 26.03.2015.

3.4. Konfliktide vältimise võimalused

Arvestades erinevaid kokkupõrkeid moslemite ja mittemoslemite vahel maailmas, eriti viimaseid sündmusi Euroopas, on selge, et moslemid esitavad lääne ühiskonnale suure väljakutse. Siinjuures on oluline jõuda lahenduseni, kuidas selle kõigega toime tulla ning kuidas esitatud väljakutsele vastata. Viimaste sündmuste järgi on Euroopas rahutu aeg. Samas ei ole tegemist pelgalt Euroopa probleemiga, vaid tegemist on globaalse mõjuga konfliktidega. Praegune olukord ei esita väljakutset mitte ainult lääne ühiskondadele, vaid ka moslemitele endile. See nõuab tarkust, julgust ja kaastunnet nii moslemite kui ka mittemoslemi juhtidelt. Väljapääs peitub religioonide- ja kultuuridevahelises koostöös, dialoogis ja teineteise mõistmises.

Charlie Hebdo juhtum sai suurimaks murdekohaks lääne ja islami suhetes ning nüüd tuleb kasutusele võtta efektiivsed meetodid, et tegeleda moslemite ja mittemoslemite vahelise dialoogi arendamisega. Samuti tuleb tunnistada, et moslemid on maailmas, s.h Euroopas arvestatav jõud, mida ei tohi "ära unustada".

Moslemite ja mittemoslemite vaheliste konfliktide vältimiseks tuleb parandada moslemite sotsiaalset kui majanduslikku olukorda. Moslemite ja mittemoslemite rahumeelse koeksisteerimise võti peitub moslemite identiteedi tunnustamises, tuleb aktsepteerida ja tunnistada moslemite olemust. See aga eeldab lääne ühiskondade järeleandmisi moslemi õiguses oma religioon järgida. Lääne ühiskonnad peavad muutuma tolerantsemaks.

Konfliktide vältimiseks on vaja kõrvaldada lääne ühiskondadest väärarusaamad islami kohta. Tuleb teha mitmetasandilist koostööd nii siseriiklikult kui rahvusvaheliselt, et luua islamist õige ettekujutus. Ühiskonnast tuleb kaotada müüdid ja stereotüübid islami ja moslemite kohta. Seejuures tuleb lääne ühiskondadel teha koostööd moslemiriikidega.

Oma panuse konfliktide ärahoidmiseks saavad ja peavad andma ka islamiriigid. Tegemist on vastastikuse protsessiga, kus mõlemad osapooled peavad tegema järeleandmisi. Lääne ja islamimaade omavaheline jäik suhtlemine või suhtlemise lõpetamine ei ole lahendus ning suurendab konflikte veelgi.

Kui islamiriigid nõuavad oma kultuuri ja inimeste austamist, siis peaksid nad austama ka lääne ühiskondi ning sealset elukorraldust ja kultuuri. Kahjuks on islamiriigid maalinud

lääneriikides elavatest inimestest pildi, kui madala kõlblustaseme ja väärtustega isikutest, kellele on elus oluline vaid materiaalne külg. Tegelikult see nii ei ole. Jällegi on kujundatud arvamus pelgalt teatud grupi käitumisviisi ja elukombeid arvestades. Samuti on loodud islamiriikides elavatele moslemitele ettekujutus nagu oleks lääne ühiskonnas väga kiire ja lihtne saavutada hea elujärg. Moslemitel, kes loodavad seda maalitud pilti leida, on lääne riiki jõudes pettumus suur, kui satutakse hoopis abivajajate hulka. Seetõttu on oluline, et lääne riikidesse migreeruda soovivad moslemid teeksid eeltööd, selgitades välja, mida konkreetne riik neile pakub ning millised eeldused (keel, haridus, kogemus jne) peavad olema täidetud, et sealses ühiskonnas hästi hakkama saada.

Täna sel päeval on probleemiks juba läände migreerunud ja ühiskonna põhjakihti (äärelinnades elavad töötud, keelebarjääriga ja madala haridusega inimesed) sattunud moslemid, kes avaldavad järjest enam rahulolematust oma positsiooniga lääne riigis. Kõnealused isikud ei ole lääne ühiskonda integreerunud. Selle probleemi ees on mitmed suured Euroopa riigid ning lahendusi on vaja otsida Euroopa riikide ja islamiriikide omavahelises aktiivses koostöös. Tegemist on probleemiga, mis avaldab globaalset mõju ning tekkinud olukorra lahendamisest on huvitatud kogu maailm.

KOKKUVÕTE

Islami õigus, kuuludes religioosete õigussüsteemide hulka, on oma olemuselt omapärane ning sageli mõistetamatu Lääne ühiskondade jaoks. Islami õiguse omapäraks on selle universaalsus. Islam on suunatud kõikidele inimestele maailmas, olenemata inimese soost, varalisest seisust, geograafilisest asukohast ja rahvusest. Islami õiguse erilisus väljendub selle jumalikkuses, kuna kogu islami õigus ja ühiskonnaelu korraldus põhineb üksnes jumala sõnal. Islami õigus on tugevalt segunenud religiooni ja tavadega, seetõttu on õigusnorme õigusvälistest normidest raske eritada.

Islami õiguse olulisem allikas on Koraan, mis on Allahi tahte ja juhtimise konkreetne väljund. Koraan on iga moslemi elu juht, islami usu ja selle praktiseerimise allikas, mis käsitleb kõiki inimesi puudutavaid teemasid. Kuid Koraan ei ole seadustekogu, vaid ettekirjutuste kogumik, milles on kirjas Allahile vastuvõetav ning usklikult oodatav ja lubatav käitumine. Islami õiguses on oluline, et kõik seadused peavad olema kooskõlas Koraaniga. Islami jurisprudents - *fikh* - eristab Koraanis ja sunnas selguse ja määratletuse poolest ühetähenduslikke ja täpselt formuleeritud norme ning šariaadi kahetimõistetavaid ja ebaselgeid ettekirjutusi, mis võimaldavad *idztihad*'i. Seetõttu on *fikh*'i koosseisus nii jumalikku päritolu normid kui ka juristide poolt loodud ratsionaalset päritolu normid.

Islami õiguse kujunemine sai alguse juba enne prohvet Muhamedi usu kuulutamist, mil Araabia poolsaare ühiskondi iseloomustasid ebajumalakummardamine, hariduslik tõusuaeg, aktiivne kaubandus ja Meka linnast kaubanduskeskuse kujunemine. Seega oli pinnast islami tekkeks vaikselt ette valmistatud. Kui Muhamed hakkas kuulutama monoteismi ja sotsiaalse reformi vajadust, olid sellele vastu Meka eliit. Usklike arv kasvas pikkamisi. 622. aastat peetakse islami ajaarvamise alguseks, sest just siis suutis Muhamed täielikult rakendada Koraani ideaali ja islam sai ajaloos arvestatavaks jõuks.

Islami õiguse arengusse on olulise panuse andnud õiguskaliifid, kelle valitsusaja tegevused aitasid kaasa islami levikule ning parandasid moslemite majanduslikku seisu. Islami õiguse väljakujunemisel on oluline roll olnud *mufti*'del, juristidel, *qadi*'del ja õiguse professoritel. Õigusvõim põhines *mufti* arvamusel ja juristide kirjalikel arutlustel. *Qadi* oli pigem sotsiaalse rahu tagaja ja ühiskonnas valitsevate väärtuse kaitsja, kellelt ei eeldatud juriidilist haridust ega juriidilist arutlust. Lisaks eelnevale on islami õigust mõjutanud neli suuremat õiguskoolkonda - hanafiitide, malikiitide, šafiitide ja hanbaliitide omad. Nimetatud õiguskoolkondadel on

erinevad arvamused lahtiste juriidiliste küsimuste osas. Kuid olenemata koolkondade erinevatest arvamustest, on nad sunniitlikus islamis siiski võrdsel positsioonil.

18. sajandil alanud Lääne riikide vallutused islamimaades algatasid sealsetes ühiskondades ulatuslikud reformiliikumised, mille käigus hakati moderniseerima islami õigust. Laialdased reformid toimusid perekonnaõiguse ja eraõiguse seadustes. Reforme viidi läbi ka pärimisõiguse valdkonnas. Moderniseerumise käigus üritati islamiriikidele peale suruda läänelikku ühiskonnamudelit, mille tulemusena toimus islami religioosne uuestistünd. 1970-ndatel algas läänest kaugenemine ja pärismaise kultuuri taastõus. Toimus tagasipöördumine religiooni poole, mis annaks inimese elule mõtte ja otstarbe. Taolise religioosse taassünniga käis kaasas islami religiooni laienemine.

Islami järgijate osakaal maailma rahvastikust on alates 1970-datest järjepidevalt kasvanud, moodustades 1970. aastal 15,3% rahvastikust ning 2010. aastal 23,3% maailma rahvastikust. See tähendab, et 2010. aasta seisuga on islami järgijaid maailmas 1,6 biljonit. Kõige suurema moslemikogukonnaga riigid asuvad Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika piirkonnas. Moslemikogukonnad on omandanud suure järgijaskonna erinevates riikides üle maailma. Seega on islam omandanud maailmas tugeva positsiooni.

Ajalooliselt on islamiriikides aktuaalne olnud debatt, kas juhtida riiki moderniseerimise ja sekulariseerimise suunas või jääda kindlaks süsteemile, kus religioonil ja religioosel õigusel on põhiline roll. Seetõttu on islami areng moslemienamusega riikides kulgenud erinevalt. Saudi Araabia on arenenud kaasaegseks riigiks, millel on oluline roll rahvusvahelisel areenil. Saudi Araabia on liikunud moderniseerumise suunas, kuid on jäänud truuks religioonile ja religioossele õigusele. Saudi Araabia on mitmete reformide tulemusena moderniseerunud muutumata seejuures läänelikuks. Saudi Araabia põhiseaduses on sätestatud, et riik põhineb Koraanil ja sunnal ning viimased on ka riigi kõigi õigusaktide põhiallikateks. Kahjuks on Saudi Araabia jäänud karistusõiguse ja perekonnaõiguse osas rangelt kindlaks islami seadustele. Erinevalt Saudi Araabiast on Türgi oma arengus läinud vastupidist teed. Alates 1923. aastast valitseb Türgis sekulaarsuse idee, mistõttu hüljati šariaadi normid ning tühistati põhiseaduse säte, mis kuulutas islami riigiusuks. Türgis suunati reformid ametliku islami lammutamisele. Kuivõrd Türgi on aastakümneid soovinud liituda Euroopa Liiduga, siis on riigis läbi viidud palju reforme, et muutuda läänelikuks ning vähendada Türgi ja Euroopa erinevusi.

Islam avaldab mõju ka Eesti riigile, kuna Eestis on erinevatel andmetel 1500 - 10 000 moslemit. Moslemikogukond on Eestis välja kujunenud pika aja jooksul, koosnedes alguses vaid tatarlastest. Tänapäeval kuulub Eesti moslemite hulka palju erinevast rahvusest isikuid. Eestis on pikka aega tegutsenud moslemeid ühendavad kogudused – Eesti Islami Kogudus ja Eesti Muhameedlaste Sunniitide Kogudus. Lisaks loodi 2015. aasta alguses Mittetulundusühing Eesti Moslemid.

Eesti moslemite hulgas läbiviidud küsitluses selgus, et üldiselt ollakse eluga Eestis rahul, kuid Eestit ei peetud atraktiivseks migreeruvatele moslemitele. Enamus küsitlusele vastanutest olid seisukohal, et islami järgijate hulk tulevikus maailmas pigem kasvab kui väheneb. Ettepanekutena esitati, et Eesti meedia kajastaks moslemeid positiivsest küljest ning et riik pakuks abi keele omandamisel ja töö leidmisel. Etteheiteid oli Eesti ühiskonna liigse sallimatuse ning kaitsepolitsei suure huvi osas.

Läbiviidud küsitlusest ilmnis huvitav asjaolu, nimelt märgiti kodukohariigist lahkumise põhjuseks kodumaal leviv äärmuslus ja suur terrorismioht. Seega lahkuvad moslemid kodumaalt, kuna kardavad oma elu pärast ja siirduvad mõnda Euroopa riiki, kus on rahulik. See näitab selgelt, et moslemid kardavad ise terroriste, mistõttu islam ei võrdu automaatselt terrorismiga.

Viimastel aastatel on Eestit külastanud ja moslemikogukonnaga kontakte loonud mitmed välismaa islamiorganisatsioonid, mille eesmärgiks on olnud fundamentaalse islami levitamine, liikmete värbamine ja kohaliku kogukonna materiaalne toetamine. Samuti on kaitsepolitsei tuvastanud, et Eestist on Süüriasse lahkunud mõned isikud, et osaleda sealse sõjategevuses või seda toetada. Sellele vaatamata on Eesti moslemikogukond rahumeelne ja ühiskonda hästi integreerunud ning tänapäeval ei ole Eestis terrorismioht suurenenud.

Moslemi elanikkonna juurdekasv, islami religioosne uuestisünd, lääne pingutused muuta oma väärtused ja institutsioonid universaalseteks ja sekkuda moslemi maailma konfliktidesse ning lääne ja islami omavaheline vastastamine ja üksteise tundmaõppimine on viinud kultuuridevahelise konfliktini islami ja lääne vahel. 1980-ndatel ja 1990-ndatel on islamis olnud üldine tendents muutuda läänevastasuse suunas, mille eesmärgiks on tõrjuda Euroopa ja Ameerika mõju kohalikus ühiskonnas, poliitikas ja moraalis. Tekkinud konflikti põhjuseks on ühest küljest väärtuste erinevus ning teisest küljest nüüdisaegse islami kriis, mis seisneb keskaegse edu ja tänapäeva viletsuse kontrastis. Seetõttu on tekkinud islami äärmuslik

fundamentalism, mida nimetatakse ka islamismiks. Islamismi ideoloogia näeb ette ülemaailmse šariaadi seaduste järgi elava totalitaarse ühiskonna. Sellise ideoloogia taustal teostavad islamiäärmuslased terroristlikke kuritegusid.

19. sajandil sai alguse massiline immigratsioonilaine, mil suur hulk moslemeid siirdusid Euroopasse. Suurimateks moslemikogukondadega riikideks kujunesid Prantsusmaa, Saksamaa ja Inglismaa. Tulenevalt kasvavast tööpuudusest, moslemite mitteedukast integreerumisest ühiskonda ning moslemite rahulolematusest elukohariigiga on ajendanud konflikte moslemite ja mittemoslemite vahel Euroopas. Viimase aja tõsisemateks konfliktideks moslemite ja mittemoslemite vahel on kindlasti Rushdie afäär Inglismaal, Muhamedi pilapiltide avaldamine Taanis ning Charlie Hebdo juhtum Prantsusmaal.

Konfliktide vältimiseks ja juba olemasolevate konfliktide lahendamiseks tuleb Euroopal ja islamiriikidel teha religioonide- ja kultuuride vahelist koostööd, samuti tuleb arendada riikidevahelist dialoogi ning suurendada teineteise mõistmist. Parandama peab moslemite majanduslikku olukorda ning tuleb tagada moslemite edukas integreerumine ühiskonda. Samatähtis on suurendada tolerantsust kaasmaalaste suhtes ning kaotada meedias vormitud müüdid islami ja moslemite kohta. Konfliktide lahendamine ja vältimine saab toimuda vaid koostöös, seetõttu on oluline, et ka islamiriigid oleksid koostööst huvitatud ning reaalselt panustaksid sellesse. Nii lääne kui islamiriikide ühine eesmärk peab olema islamiäärmusluse välja juurimine ning oma kodanikele rahu tagamine.

Helmi Kivi

The Impact of Islamic Law in the world today

Summary

The aim of this thesis is to answer the question, what are the factors that have most influenced the development of Islamic law and Islamic law, why there is raised the issue of the conflict between cultures. It also leads to the conclusion whether Islam as religion is violent or inciting to violence, and which impact in the modern world owns it.

The resettlement of the Muslim community, western countries have raised the issue of inter-cultural nature of the conflict and the ways of preventing it. In order to investigate the causes of the conflict between the cultures-and seek solutions in order to avoid conflicts, it is necessary to analyze the nature of Islamic law and the factors influencing its development. As a result of this work the author considers that given the specific nature of Islamic law, it is necessary to analyze the historical development of Islamic law. This will help to better understand the unique and universal nature of Islamic law.

The paper analyzed the Turkish and Saudi Arabian law and policy development. It also analyzed the Muslims against violent crime in England, Denmark and France. It also has carried out a sociological survey of the Estonian Muslim community. The survey respondents were a total of eight. The survey questionnaire was circulated in Russian and Estonian e-mail using the author's personal contact, a web-based social networking services Facebook and Muslim associations.

In the first chapter deals with the nature of Islamic law and its historical development. It also deals with legal entities and legal schools role in the development of Islamic law.

The second chapter the author examines attempts to reform Islamic law and the spread of Islam in the world. Including the majority of the Muslim population, the author analyzes the two countries - the Republic of Turkey and the Kingdom of Saudi Arabia, political, economic and legal developments. Islamic peaceful development involves analyzing the spread of Islam and its effects on Estonian society and legal culture.

The third chapter examines the conflict between Islam and the West, its causes and outcomes of conflicts. As a result of the wave of immigration in the 20th century began with a large Muslim immigration to many Western European countries. Unfortunately, the lack of an

immigration policy, and the inability of immigrants needed to ensure the well-being led to a serious conflict between Muslims and non-Muslims. This study analyzes the conflicts in such a large Muslim community in three European countries - Britain, Denmark and France.

Islamic law is universal. Islam is directed to all people in the world, regardless of the sex of a person, property status, geographic location and ethnicity. Islamic law expresses the singularity of its divinity, since the whole law and the Islamic way of organizing society based solely on the word of God. Islamic law is heavily mixed with religion and the practice, therefore is difficult to discern external regulations.

Important source of Islamic law is the Qur'an, which is the will of Allah, and the management of a specific output. The Quran is the life of every Muslim leader, practicing the Islamic faith and its source, which deals with all the issues of concern to people. But the Koran is not the law of the whole, but a collection of precepts in which Allah says religiously acceptable and expected and acceptable behavior. Islamic law is essential that all laws must be in accordance with the Koran.

Formation of Islamic law, had already begun before the pronouncement of the Prophet Muhammad's faith in the Arabian Peninsula societies. Muhammad began to preach monotheism and social reform need. The number of believers grew gradually. 622 years is considered to be the beginning of an Islamic Common Era, just as Muhammad was able to fully implement the ideals of the Qur'an and Islam, acquired effective position.

In the history of Islamic law there are important role legal caliphs, who contributed to the spread of Islam and the Muslims improved their economic status. *Mufti*, jurists, *qadi* and legal professors has played an important role in the development of Islamic law. Islamic law is still influenced by four major law schools.

In the 18th century began an extensive reform movements in the Muslim world, which started to modernize Islamic law. Extensive reforms were held in family law and private law. Reforms were also carried out in the field of succession law. During the modernization of Muslim countries attempted to impose a western model of society, which occurred as a result of Islamic religious rebirth. During the 1970s began drifting away from the West and the indigenous cultural revival. There was a return to religion that would give meaning and

purpose to human life. Such a religious revival was accompanied by the expansion of the Islamic religion.

In 2010, there were 1.6 billion Muslims in the world. The largest Muslim community in the countries located in the Middle East and North African region. Muslims have settled in different countries of the world. Thus, Islam gained a numerical representation of the world.

Saudi Arabia has developed into a modern country, with an important role in the international arena. Saudi Arabia has moved in the direction of modernization, but has remained faithful to the religion and the religious right. Saudi Arabian Basic Law stipulates that the state is based on the Koran and the sunna. Unlike Saudi Arabia, Turkey has gone the opposite way for its development. Since 1923 there is the idea of secularism in Turkey, which was rejected Sharia law rules and abolished the provisions of the Constitution, which declared the state religion of Islam. In so far as Turkey has for decades wanted to join the European Union, the country has carried out many reforms in order to become more westernized, and to reduce the differences between Turkey and Europe.

In Estonia there are about 1,500 to 10,000 Muslims. The Muslim community has developed in Estonia for a long time, made up at the beginning of the Tatars. Today belongs to the Estonian Muslims among the many people of different nationalities. Estonian Muslims responded to the survey, which revealed that Muslims are satisfied with their lives in Estonia, but Estonia was not considered attractive for migrating Muslims. Most of the respondents were of the opinion that in the future the number of followers of Islam in the world is increasing rather than decreasing. The Muslims wanted the media reflect Muslims on the positive side and that the state would provide assistance in the acquisition of the local language and finding a job. The Muslims were not happy with the Estonian society of excessive intolerance and the interest in high-security police. Estonian Muslim community is peaceful and well-integrated into society, and the threat of terrorism has not increased in Estonia.

The conducted survey revealed an interesting fact. The survey revealed the reason for leaving their home country - home country spreading extremism and terrorism a major threat. Thus, Muslims are leaving their homeland out of fear for their lives and move to some European countries, where it is calm. This clearly shows that the Muslims are afraid of the terrorists themselves, which is why Islam does not automatically equate with terrorism.

In the 1980s and 1990s there was an extreme Islamic fundamentalism, which is also called Islamism. Islamism ideology provides global sharia law by living a totalitarian society. Such ideological background of terrorist crimes carried out by Islamic extremists. In the 19th century began with the massive immigration wave, when a large number of Muslims settled in Europe. The largest Muslim communities in countries were France, Germany and England. Rising unemployment, an unsuccessful integration and an unsatisfaction with the country of residence led to conflicts between Muslims and non-Muslims in Europe. Significant conflicts between Muslims and non-Muslims were, such as the Rushdie affair in England the publication of the Muhammad cartoons in Denmark and Charlie Hebdo affair in France.

To avoid conflict and resolve the existing conflict, European and Islamic countries have to cooperate. As well as to develop a dialogue between the countries and increase mutual understanding. To improve the economic situation of the Muslims, and to ensure the successful integration of Muslims in society. There should be more tolerant of others and lose the myths about Islam and Muslims in the media. It is essential that the Islamic countries are interested in cooperation and to effectively contribute to this. Both Western and Muslim countries must have a common goal the abolition of Islamic extremism and its citizens to build peace.

Helen Kiri

Kasutatud kirjandus

1. Abiline, T. Islam Eestis. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2008.
2. Abu Bakr. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=482>, 05.01.2015.
3. Ali ibn Abi Talib. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=485>, 05.01.2015.
4. Alsha. Islam tähendab terrorismi? – IQRA, nr 35, 2002.
5. Anderson, J.N.D. Modern Trends in Islam: Legal Reform and Modernisation in the Middle East. 1971. International and Comparative Law Quarterly, 20, pp 1-21 – I. Edge. Islamic Law and Legal Theory. England: Dartmouth 1996.
6. Armstrong, K. Islam. Tartu: Ilmamaa 2003.
7. Au, I., Ringvee, R. Usulised ühendused Eestis. Tallinna: Allika 2007.
8. Bowen, J.R. Muslims in the West: Europe. – R.W. Hefner. The new Cambridge history of Islam. Volume 6, Muslims and modernity, culture and society since 1800. Cambridge: Cambridge University Press 2010.
9. Brierley, D. R., J.E.C. Muslim Law. Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Comparative Study of Law. London: Steven&Sons 1985.
10. Eesti Islami Koguduse administratiivteenused. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=1123>, 15.03.2015.
11. Euroopa Parlamendi resolutsiooni ühisettepanek 11.02.2015. Raif Badawi juhtumi kohta Saudi Araabias (2015/2550(RSP)). Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+P8-RC-2015-0143+0+DOC+XML+V0//ET>
12. Eurostat. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:Candidate_countries/ct, 10.03.2015.
13. Findley, C.V. Turkey, Islam, Nationalism, and Modernity. A History, 1789-2007. London: Yale University Press 2010.
14. Green, T. *The Satanic Verses* 25 Years Later: Why the Rushdie Affair Still Matters. – The Huffington Post, 09/26/2013. Arvutivõrgus: http://www.huffingtonpost.com/todd-green-phd/the-satanic-verses-twenty_b_3965066.html, 21.03.2015.
15. Hackett, C. 5 facts about the Muslim population in Europe. Arvutivõrgus: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/01/15/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>, 22.03.2015.
16. Hallaq, W.B. An Introduction to Islamic Law. Cambridge: University Press 2009.

17. Hanafiyyah. Arvutivõrgus:
<http://www.philtar.ac.uk/encyclopedia/islam/sunni/hana.html>, 01.01.2015.
18. *Hijab*. Arvutivõrgus:
http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/beliefs/hijab_1.shtml, 10.03.2015.
19. Holma, H., Barthold, V. Muhamed ja islam. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts 1933.
20. Hommik-Mrabte, K. Islami viis tugisammast. Tallinn: Eesti Islami Kogudus 2010.
21. Hommik-Mrabte, K. Mida peaks teadma islamist? Tallinn: Eesti Islami Kogudus 2011.
22. Huntington, S.P. Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine. Tartu: AS Ühiselu trükikoda 1999.
23. Intelmann, T. Türgi ja Euroopa Liit – 40 aastat ootamist. – Välisministeeriumi aastaraamat 2004. Arvutivõrgus: <http://vm.ee/et/aastaraamat-2004>, 05.01.2015.
24. Islam Eestis. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=66>, 15.03.2015.
25. Islami õiguskoolkonnad. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=128>, 01.05.2015.
26. Juergensmeyer, M. Global Rebellion: Religious Challenge to the Secular State, from Christian Militias to al Qaida. Berkeley: University of California Press 2008.
27. Kaitsepolitseiameti aastaraamat 2013. Arvutivõrgus: https://www.kapo.ee/cms-data/_text/38/44/files/kaitsepolitsei-aastaraamat-2013.pdf, 20.03.2015.
28. Kaitsepolitsei: terrorismioht ei ole Eestis suurenenud, kuid see on meile lähedal. Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/cesti/da31783a-9933-449b-a689-26d6bfff785c7>, 22.03.2015.
29. Kaugia, S. Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – Riigikogu toimetised, nr 6, 2002.
30. Kaugia, S. Õigusteadvuse olemus ja arengudeterminandid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.
31. Kes on kaliif? Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=122>, 05.01.2015.
32. Khair Al-din, R. Islami jurisprudentsi ja õiguse olemusest. – Juridica VII/2000.
33. Kuul, M. Iraani fond suurendas preemiat kirjanik Salman Rushdie tapmise eest. Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/valismaa/t94a722f-a23b-4674-9fc6-ec91be59f0fe>, 21.03.2015.
34. Laidvee, J. Põhiscaduse reformid sillutavad Türgi teed Euroopasse. – Riigikogu Toimetised, nr 22, 2010.
35. Larsson, G. Islam in the Nordic and Baltic Countries. London: Routledge 2009.

36. Lewis, B. Euroopa ja islam – Diplomaatia, nr 45, 2007. Arvutivõrgus: <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/euroopa-ja-islam/>, 02.02.2015.
37. Malikiyyah. Arvutivõrgus: <http://www.philtar.ac.uk/encyclopedia/islam/sunni/malik.html>, 01.01.2015.
38. Martin, R.C. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. USA: Macmillan Reference USA 2004.
39. Mayer, A.E. Law and Religion in the Muslim Middle East. – The American Journal of Comparative Law. Volume XXXV, winter 1987, number 1.
40. McGoldrick, D. Human rights and religion – the Islamic Headscarf Debate in Europe. Hart Publishing 2006. Oxford and Portland, Oregon.
41. Mikser, S. Pilt pilapiltide taha. – Diplomaatia, nr 30, märts 2006. Arvutivõrgus: <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/pilk-pilapiltide-taha/>, 21.03.2015.
42. Moslemite populatsioon maailmas. Arvutivõrgus: http://en.wikipedia.org/wiki/Muslim_world#mediaviewer/File:Islam_percent_population_in_each_nation_World_Map_Muslim_data_by_Pew_Research.svg, 10.01.2015.
43. Muslim Networks and Movements in Western Europe. PewResearchCentre. Arvutivõrgus: <http://www.pewforum.org/2010/09/15/muslim-networks-and-movements-in-western-europe/>, 22.03.2015.
44. Muslims. Arvutivõrgus: <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-muslim/>, 25.02.2015.
45. Muslim world. Arvutivõrgus: http://en.wikipedia.org/wiki/Muslim_world, 10.01.2015.
46. Nielsen, J. Moslems in Western Europe. Edinburgh: Edinburgh Universiti Press Ltd 2004.
47. Noorte moslemite arv Eestis kasvab. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/1253610/noorte-moslemite-arv-eestis-kasvab>, 02.03.2015.
48. Norris, H. Islam in the Baltic. London: Tauris Academic Studies 2009.
49. Oissar, P. Islamiradikalism ja Eesti: sidemed, arengud ja ohud. – Diplomaatia, nr 65/66, jaanuar/veebruar 2009. Arvutivõrgus: <http://www.diplomaatia.ee/artikkel/islamiradikalism-ja-estis-sidemed-arengud-ohud/>, 20.03.2015.
50. Paet: Türgiga tuleks avada uues RL-i liitumisläbirääkimiste peatükid. Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/eesti/fbdf4324-c15a-497b-9a5e-8ec73e3795c3>, 15.02.2015.
51. Prantsuse satiirilehe toimetuses tapeti 12 inimest. – Postimees, 07.01.2015. Arvutivõrgus: <http://maailm.postimees.ee/3047795/prantsuse-satiirilehe-toimetuses-tapeti-12-inimest>, 22.03.2015.

52. Prohvet Muhamediga naljatanud väljaande toimetusse Pariisis visati süütepudel. – Postimees, 02.11.2011. Arvutivõrgus: <http://maailm.postimees.ee/619320/prohvet-muhamediga-naljatanud-valjaande-toimetusse-pariisis-visati-suutepudel>, 22.03.2015.
53. Prohvet Muhamedist sai Prantsuse väljaande „peatoimetaja“. – Postimees, 01.11.2011. Arvutivõrgus: <http://maailm.postimees.ee/617716/prohvet-muhammedist-sai-prantsuse-valjaande-peatoimetaja>, 22.03.2015.
54. Rahva ja eluruumide loendus 2011. Arvutivõrgus: http://www.stat.ee/65351?parent_id=32784, 15.03.2015.
55. Randlaid, S. Gent tühistas linnaametnikele kehtestatud pearäti kandmise keelu. Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/v/valismaa/91bf1132-2405-40db-ace2-e5b02af42739>, 12.02.2015.
56. Royal Embassy of Saudi Arabia Washington, DC. History. Arvutivõrgus: <http://www.saudiembassy.net/about/country-information/history/>, 22.03.2015.
57. Royal Embassy of Saudi Arabia Washington, DC. The Basic Law of Governance. Arvutivõrgus: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/The_Basic_Law_Of_Governance.aspx, 20.03.2015.
58. Schimmel, A. Islam. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2001.
59. Seyfullah, A. Põrgu ja Paradiis. Tallinn: Eesti Islami Kogudus 2011.
60. Tammsaar, R. Terrorism muutub maailmas. – Riigikogu Toimetised, nr 8, 2003.
61. The Republic of Turkey. Turkish Cultural Foundation. Arvutivõrgus: <http://www.turkishculture.org/general/the-republic-of-503.htm>, 24.03.2015.
62. The Satanic Verses Controversy. Arvutivõrgus: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Satanic_Verses_controversy, 21.03.2015.
63. The Qur'an: English Meanings and Notes. Saheeh International: 2011.
64. Umar ibn Al-Khattab. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=483>, 05.01.2015.
65. Uthman ibn Affan. Arvutivõrgus: <http://www.islam.pri.ee/index.php?id=484>, 05.01.2015.
66. Vick, K. Al-Qaeda Group Claims Responsibility for Paris Terror Attack. – The Times, 09.01.2015. Arvutivõrgus: <http://time.com/3661650/charlie-hebdo-paris-terror-attack-al-qaeda/>, 23.03.2015.
67. Vogel, F.E. A case comparison: Islamic law and the Saudi and Iranian legal systems, – The new Cambridge history of Islam. Volume 6, Muslims and Modernity Culture and Society since 1800. R.W.Hefner. Cambridge: Cambridge University Press 2010.

68. Zweigert, K. Kötz, H. Introduction to comparative law. Oxford: Clarendon Press 1998.
69. Waines, D. Sissejuhatus islamisse. Tallinn: Avita 2003.
70. Why women in Saudi Arabia have a long way to go yet. – The Guardian, United Kingdom 26.09.2011. Arvutivõrgus: <http://www.theguardian.com/world/2011/sep/26/saudi-arabia-women-equal-rights>.
71. Wilkinson, P. Why Modern Terrorism? Differentiating Types and Distinguishing Ideological Motivations. – The New Global Terrorism. New York: Prentice Hall.
72. Women, Islam and *Hijab*. Arvutivõrgus: <https://scholarblogs.emory.edu/postcolonialstudies/2014/06/21/women-islam-and-hijab/>, 10.03.2015.
73. Worldwide All Populations, 2010. Arvutivõrgus: http://www.globalreligiousfutures.org/explorer/custom#/?subtopic=15&chartType=pie&data_type=percentage&destination=from&year=2010&religious_affiliation=all&countries=Worldwide&gender=all&age_group=all, 15.01.2015.
74. Yavuz, H, Esposito, M. Turkish Islam and the secular state: the Gülen movement. New York: Syracuse University Press 2003.
75. Кхаир Аль-Дин, Р. Общая характеристика исламской юриспруденции и права. Работа бакалавра. Тарту: Тартуский Университет 2000.

Kasutatud normatiivmaterjal

76. Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT I 1992, 26, 349...RT I, 27.04.2011, 2.
77. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364...RT I, 23.12.2014, 16.
78. Saudi Arabia. Law of Judiciary (promulgated by Royal Decree No. M/78 on 19 Ramadan 1428H (October 1st, 2007)). Arvutivõrgus: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=14616>, 28.03.2015.
79. Terrorismi ennetamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II 2009, 10, 24.
80. The Constitution of the Republic of the Turkey. Arvutivõrgus: http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf, 05.01.2015.
81. Vabariigi Valitsuse 22.09.2006 määrus nr 209 „Dokumendi väljaandmise taotlemisel fotole esitatavad nõuded”. – RT I 2006, 41, 316 ... RT I, 22.12.2010, 9.

Kasutatud kohtupraktika

82. EIKo 10.11.2005, 44774/98, *Leyla Sahin vs. Türgi*.

Lisa 1. Küsimustik vastuste kokkuvõttega

Lp vastaja!

Olen Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üliõpilane ning kirjutan magistritööd teemal "Islami õiguse mõju tänases maailmas". Islami religioon ja selle õigussüsteem on väga omapärane. Islami järgijate arv üle maailma kasvab ning üha rohkem lääneriikide elanikest saavad moslemid. Kuivõrd islami järgijad on jagunenud üle maailma, siis mõjutab islam tänapäeva maailma riike nii poliitilisel, õiguslikul, sotsiaalsel kui ka majanduslikul tasandil. Selleks, et tagada moslemite ja mittemoslemite rahumeelne ja teineteist austav koeksisteerimine on vajalik uurida islami õiguse mõju tänapäeva maailmas. Sellest tulenevalt soovin alljärgneva küsimustikuga välja selgitada Eestis elavate moslemite hinnangut islami mõju puudutavates küsimustes. Seetõttu vajan Teie abi.

Antud küsitlus on anonüümne, sellele ei ole vaja kirjutada enda nime. Teie vastuseid kasutatakse ainult magistritöö kirjutamisel.

Ankeedi täitmisel palun Teil küsimustele, millele on vastusevariandid ette antud, valida endale sobiv ja tõmmata õigele vastusevariandile ring ümber. Küsimuste puhul, kus palutakse Teie vaba vastust, kirjutage see palun selleks jäetud reale.

Tänan Teid juba ette abi eest!

Lugupidamisega
Heleri Kivi

Valim on 8, protsent on arvestatud koguvalimist. Vabavastustega küsimuste puhul on tehtud kokkuvõtted märksõnade põhiselt ühetaolisi vastuseid loendades.

1. Sugu:

(absoluutarv ja %)

a) Mees	2 (25%)
b) Naine	6 (75%)

2. Vanus:

(absoluutarv ja %)

Vanus	Valim %
19-25	2 (25%)
26-32	2 (25%)
33-39	3 (37,5%)
40-46	1 (12,5%)

3. Sünniriik:

(absoluutarv ja %)

Riik	Valim %
Eesti	7 (87,5%)
Kuveit	1 (12,5%)

4. Eestisse saabumise aasta:

(absoluutarv ja %)

Sündinud Eestis	7 (87,5%)
2010	1 (12,5%)

5. Kas Te olete:

(absoluutarv ja %)

a) Sünnipärane moslem	2 (25%)
b) Mittesünnipärane moslem	6 (75%)

6. Juhul, kui vastasite eelmisele küsimusele, et olete mittesünnipärane moslem, siis millisel ajendil võtsite omaks islami? Palun kirjutage!

(absoluutarv ja %)

Tutvumine moslemiga	4 (50%)
Islam tõi ellu tasakaalu ja elu mõtte	1 (12,5%)
Olles usuotsingutel lapsest saadik, avastas täiskasvanueas islami	1 (12,5%)

7. Mis ajendab Teie hinnangul moslemite sissetõu Euroopasse? Palun kirjutage!

(absoluutarv ja %)

Kodukohariigis kehv majanduslik olukord	4 (20%)
Kodumaal sõda	4 (20%)
Kodumaal leviv äärmuslus ja terrorismioht	3 (15%)
Kodumaal tagakiusamised ja korruptsioon	1 (5%)
Kodumaal haigustepuhangud	1 (5%)
Euroopa Liit võtab põgenikke lihtsalt vastu	1 (5%)
Euroopa riikide suured sotsiaaltoetused	1 (5%)
Euroopas paremini tagatud inimõiguste kaitse	1 (5%)
Euroopas hea haridus	2 (10%)
Abielu Euroopa riigi kodanikuga	2 (10%)

8. Missugused on tänapäeval põhilised asjaolud, mis elukohariigi asukoha valikul saavad määravaks? Palun kirjutage!

(absoluutarv ja %)

Parem haridus või selle omandamise võimalused	3 (12%)
Kindel töö ja sissetulek	5 (20%)
Eluaseme soetamise võimalused	2 (8%)
Tutvused riigi elanikega	2 (8%)
Turvalisus	3 (12%)
Tolerantsus	3 (12%)
Rahvuskaaslaste olemasolu	2 (8%)
Usu ja kultuuri praktiseerimise võimalus	2 (8%)
Keeleõppe võimalused	2 (8%)
Head sotsiaaltoetused	1 (4%)

9. Kas islami järgijate osakaal maailmas tulevikus ...

(absoluutarv ja %)

a) ... kasvab?	6 (75%)
b) ... jääb samaks?	2 (25%)
c) ... väheneb?	0 (0%)

Islami järgijate osakaalu kasvu põhjused:

(absoluutarv ja %)

Inimesed hakkavad järjest enam nägema islami tõelist palet (erinevalt meedias kajastatust).	1 (16,6%)
Inimeste elu muutub järjest raskemaks, eriti poliitiliste ja sotsiaalsete konfliktide tõttu, on palju ebavõrdsust. Islam kui seadusandlus ja riigikord on õiglane oma kodaniku vastu.	1 (16,6%)
Moslemipereades sünnib rohkem lapsi.	2 (33,3%)
Islam võlub oma olemusega inimesi.	2 (33,3%)

Islami järgijate osakaalu samaks jäämise põhjused:

(absoluutarv ja %)

Moslemipereades hakkavad toimuma nihked vähemalapseliste perede suunas.	1 (50%)
Islamiäärmuslased on oma tegevusega islami maine rikkunud ja seetõttu hoiavad inimesed islamist rohkem eemale kui varem.	1 (50%)

10. Kas moslemitel oleks Teie hinnangul vaja juhtriiki?

(absoluutarv ja %)

a) Jah	6 (75%)
b) Ei	2 (25%)

11. Kas juhtriigi teke on tulevikus reaalne?

(absoluutarv ja %)

a) Jah	2 (25%)
b) Ei	6 (75%)

12. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis millist riiki näete tulevikus moslemite juhtriigina? Palun põhjendage riigi valikut!

(absoluutarv ja %)

Saudi Araabia, kuna riik on palverännaku kohaks ning on välja teeninud olulise koha teiste riikide seas. Samuti näeb Saudi Araabia ennast ise selleks kõige rohkem õigustatumana.	2 (40%)
Venemaa, kuna moslemid on teeninud seal olulise koha ning samuti arvestades Ramzn Kadõrovi aktiivset tegevust poliitikas.	1 (20%)
Egiptus, arvestades riigi ajaloolist tausta.	1 (20%)
Sobivat kandidaatriiki juhtriigiks ei ole.	1 (20%)

13. Kuidas suhtute islami õiguse moderniseerimisse (st läänelikumaks muutmisesse)?

(absoluutarv ja %)

a) Seda on väga vaja	2 (25%)
b) Pigem on see vajalik kui mittevajalik	0 (0%)
c) Pigem ei ole seda vaja	1 (12,5%)
d) Seda ei ole üldse vaja	4 (50%)

▪ Küsimusele ei osanud vastata 1 (12,5%).

14. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis millises osas? Palun kirjutage!

(absoluutarv ja %)

Religioon peab käima kaasas muutuva moraaltunnetusega	1 (33,3%)
Muuta tuleb iidseid kultuuritavadest tulenevaid arusaamu	1 (33,3%)
Karistuste valdkonnas	1 (33,3%)

15. Kas islami õiguse moderniseerimine aitaks kaasa moslemite paremale integreerumisele Euroopa riikides?

(absoluutarv ja %)

a) Jah, kindlasti	1 (12,5%)
b) Pigem aitaks	0 (0%)
c) Pigem ei aitaks	0 (0%)
d) Ei aitaks kindlasti	7 (87,5%)

16. Kas Eesti on atraktiivne migreeruvatele moslemitele?

(absoluutarv ja %)

a) Jah	1 (12,5%)
b) Pigem on	2 (25%)
c) Pigem ei ole	2 (25%)
d) Ei	3 (37,5%)

17. Kas saab välja tuua kindlad tunnused, tegurid või ajendid, mille tõttu eestlane hakkab moslemiks? Palun kirjutage!

(absoluutarv ja %)

Eestlastel puudub tugev oma usk, seetõttu on eestlane otsingutel, soov uskuda millessegi	2 (20%)
Usuvalik on isiklik valik, seega puudub juhtiv ajend	1 (10%)
Eestlase iseloomuomadused sobivad islami jaoks - tagasihoidlikkus, töökus, vagadus, õpihimulisus.	1 (10%)
Vanemate/sugulaste mõjutus	1 (10%)
Elus on juhtunud tragöödia	2 (20%)
Soov leida küsimustele vastuseid uutest allikatest	2 (20%)
Soov leida hingerahu	1 (10%)

18. Milline on Teie hinnangul eestlaste (mittemoslemite) suhtumine moslemitesse? Palun kirjutage!

(absoluutarv ja %)

Negatiivne	7 (87,5%)
Neutraalne	1 (12,5%)

19. Kas eestlaste suhtumine moslemitesse on muutunud võrreldes varasema ajaga?

(absoluutarv ja %)

a) Jah, on muutunud paremaks	0 (0%)
b) On jäänud samaks	5 (62,5%)
c) Jah, on muutunud halvemaks	3 (37,5%)

20. Kuidas hindate Teie kogukonnas käivate moslemite majanduslikku ja sotsiaalset rahulolu Eestis? Palun kirjutage!

(absoluutarv ja %)

Üldiselt on rahul	4 (50%)
Ei ole väga rahul, kuna Eestis on madalad palgad	1 (12,5%)
Sõltub inimesest, kellel keeleoskus ja hea töö, see on rahul	2 (25%)
Ei oska hinnata	1 (12,5%)

21. Kas on kindlaid valdkondi, milles on suurim rahulolematus? Palun kirjutage!

(absoluutarv ja %)

Moslemikogukonna omavahelistes suhetes	1 (8,33%)
Töö leidmine <i>hijab</i> 'iga raske	1 (8,33%)
Raskused töö leidmisega	2 (16,66%)
Halal toitu ei ole igal pool saada	1 (8,33%)
Sotsiaalne suhtlemine piiratud	1 (8,33%)
Moslemite suhtes suured eelarvamused, rassistlik ühiskond	2 (16,66%)
Kaitsepolitsei poolt tagakiusamine	1 (8,33%)
Riigivõimude poolt tagakiusamine (politsei, riigipiiri ületamisel põhjalik kontroll, Eesti riigist väljasõidukeeld)	1 (8,33%)
Ei oska öelda	2 (16,66%)

22. Millistes valdkondades on suurim rahulolu? Palun kirjutage!

(absoluutarv ja %)

Suur valik sotsiaalsete tegevuste osas	2 (20%)
Head võimalused avalikus elus (transport kõik digitaalne)	1 (10%)
Hea haridus	1 (10%)
Palju vabaaja veetmise võimalusi	1 (10%)
Eestis ei ole terrorismi, rahulik riik	2 (20%)
Eestlased üldiselt abivalmis ja sõbralikud	1 (10%)
Ei oska öelda	2 (20%)

23. Kas Te tunnete ennast Eesti riigis võõrana?

a) Jah, tunnen	2 (25%)
b) Ei tunne	6 (75%)

24. Mida peaks Eesti riik muutma või ette võtma, et siinsed moslemid saaksid ühiskonda täielikult integreeritud ning ei tunneks endid võõrana?

(absoluutarv ja %)

Parandada keeleõpet integreeruvatele moslemitele	1 (10%)
Aitama moslemeid töö leidmisel	1 (10%)
Lihtsustama bürokraatiat immigrantidele	1 (10%)
Parandada ühiskonna suhtumist moslemitesse	5 (50%)
Parandama kaitsepolitsei suhtumist moslemitesse	1 (10%)
Eesti riik ei saa midagi ette võtta. Moslemid peaksid ise näitama oma hea käitumise, väljanägemise ja suhtumisega, milline islam tegelikult on.	1 (10%)

Suur tänu vastamast!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Heleri Kivi
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Islami õiguse mõjust tänases maailmas,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Silvia Kaugia
(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 04.05.2015